

TƏBİƏT ALXANI BİR DƏ YARATMAZ

*Kitab AMEA-nın Folklor
institutunun Elmi Şurasının
qərarı ilə nəşr olunur.*

ÇAŞIOĞLU
2010

Kitab hədiyyə olunmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Redaktor və çapa hazırlayan:

Elxan Məmmədli
Əməkdar mədəniyyət işçisi,
folklorşünas

Toplayıb tərtib edənlər:

Vahid Ömərli
Sabir Mustafə oğlu

Məsləhətçi:

Camal Mustafayev
Əməkdar elm xadimi, professor

Təbiət Alxanı bir də yaratmaz.

Saz-söz ustadı Dədə Alxanın – Ömərov Alxan Qurban oğlunun (Qarayazılı) şeirləri və dastanları.

Bakı: Çarşıoğlu, 2010.– 264 s.

Kitab Sabir Mustafə oğlunun maliyyə yardımı ilə XX əsrin azman sənətkarı, saz-söz ustası, türk dünyasının böyük ozanı dədə aşiq Aşiq Alxan Qarayazılının 105 illiyi münasibətilə nəşr olunur. Burada Aşiq Alxanın şeirləri, dastanları, deyişmələri, xatirələri toplanmışdır. İnanırıq ki, kitab folklorşünasların və geniş oxucu kütləsinin marağına səbəb olacaqdır.

T $\frac{4702060102-566}{082-10}$

© " Çarşıoğlu" nəşriyyatı, 2010

REDAKTORDAN

AŞIQ ALXAN NECƏ VAR ELƏ

Alxan əmini təəssüflər olsun ki, çox gec tanıdım. Şəxsi tanışlığımızı nəzərdə tuturam. Əslində haqqında çox eşitmişdim. Ustadın əvəzsiz yetirməsi Aslan Kosalı ilə hər görüşü-müzdə söhbət ancaq Alxan Qarayazılıdan gedərdi. Aslan əmi ustadından danışanda mənə elə gəlirdi ki, yəqin bir qədər mübaliğəyə yol verir, ustadı olduğu üçün belə danışır. Ancaq elə aşiq Aslan Kosalının vasitəsilə ustadın özü ilə şəxsən tanış olanda gördüm ki, yanlış fikirləşmişəm, Aşiq Alxan deyilənlərdən də çox üstün adamdır.

Ötən yüz illiyin 80-ci illərinin ortalarından başlayaraq ustadla tez-tez görüşlərimiz oldu. Onu bir sənətkar kimi də, insan kimi də, ağsaqqal kimi də yaxından tanımağa başladım.

Ustad Alxan Qarayazılının bir yüklü sənətkar kimi müqayisəyə gəlməz keyfiyyətləri – hazırcavablığı, cömərdliyi, bədahətən şeir demək qabiliyyəti, zəngin dastanlarımızı, saysız-hesabsız saz havalarımızı, bir sözlə, özündən əvvəlki sənətkarların bədii irsini kamil bilməsi mənə heyrətə gətirmişdi. Elə bu sadaladığım keyfiyyətlərə görə onu bu gün də heç kəslə müqayisə edə bilmirəm.

Aşiq Alxan həm də qorxmaz, heç kəsdən çəkinməz, sözünü üzə deyən, ölümdən belə çəkinməyən insan idi. Məhz onun bu keyfiyyətlərinə görə hər aşiq ustadın məclisinə baş vura bilməzdi. Aşiq Alxan məclisdə özünü Koroğlu kimi qəhrəman, haqq yolunda qan tökə bilən bir yenilməz igid, Kərəm kimi sevgisinin dalınca çovğuna-borana düşən, hər cür çətinliyə sinə gərən bir aşiqə çevrilə bilərdi.

Aşiq Alxan Qarayazılı bir neçə aşıqların yetişməsində az zəhmət çəkməmişdi. Ancaq onu da deməyi özümə borc bilirəm deyim ki, Aşiq Alxanın ən böyük sənət əsəri bu gün

ömrünün 90-cı pillələrinə qədəm qoymuş Aslan Kosalıdır. Mən bir aşıqşünas tədqiqatçı, eyni zamanda Borçalı əsilli ziyalı kimi Aslan Kosalının ustadı Alxan Qarayazılıya olan sayqı və hörməti qarşısında baş əyirəm.

Alxan Qarayazılı təkcə ifaçı, ustad aşıq deyildi. O, son dərəcə mükəmməl yaradıcılığa malik yaradıcı aşıq idi. Onun bayatı, gəraylı, təcnis, qoşma, divani və müxəmməsləri klassik aşıq şerimizin uzun əsrlik ənənəsini yaşadan və zənginləşdirən gözəl nümunələrdir. O, həm də orijinal dastanlar müəllifi kimi də müasiri olduğu tanınmış aşıqların əksəriyyətdən yüksək bir mərtəbədə durur.

Bəli, əziz oxucu! Alxan qarayazılıdan çox danışmaq, çox yazmaq olar. Bu əlbəttə lazımdır, həm də vacibdir. Ancaq bu məqamda sözumü burada bitirib sizləri onun yaradıcılığı ilə üz-üzə qoyuruq. Oxuyun, fikrinizi bizə də yazın.

Hörmətlə
Elxan Məmmədli
Folklorşünas

AŞIQ ALXAN QARAYAZILININ SÖZ-SAZ DÜNYASI

Borçalı-Qarayazı aşiq mühitinin azman nümayəndəsi Aşiq Alxan Qarayazılı (Alxan Qurban oğlu Ömərov) 1905 -ci il iyulun 14-də Gürcüstanın Qarayazı bölgəsinin Kosalı kəndində anadan olmuşdur.

Alxan kişinin dediyinə görə, babası Ömər kişi Qazax elinin Salahlı kəndindən olub, sonralar Qarayazıya-Kosalıya gəlib kənd camaatına qaynayıb-qarışmışdır.

Atası Qurban Ömər oğlu eldə ad qazanmış sənətkar (dülğər) olmuşdur. (Onun sənətini oğlu mərhum İskəndər kişi davam etdirmiş və o, Kosalıda gözəl sənətkarlıq nümunəsi olan arabalar düzəldirmiş) Qurban kişi, həm də saza, sözə vurğun adam idi. Anası - Qazaxdan Kəmərlı Hatəm oğlu Molla Süleymanın qızı olub yaxşı xalça, kilim, gəvə toxuyurmuş.

Uşaqlıqda Alxan kişi məşhur el mollası Hacı Vəli Ömər oğlunun məscidindəki mədrəsədə dini təhsil almışdır.

Atası Qurban kişi oğlu Alxan üçün 5 telli cürə saz düzəltmişdi. Evdə öz-özünə saz çalır, yeri gələndə atası bildiyini ona öyrədirdi. Aşiq Alxan Qurban oğlu 20-ci illərdən aşıqlığa başlamışdır.

Borçalının Kəpənəkçi kəndində yaşayan Aşiq Paşa Gülməmməd oğluna 13 ildən artıq şagirdlik edib. (Aşiq Paşanın oğlu məşhur Əmrah Gülməmmədovla birlikdə)

Sonralar ustadın oğlu Aşiq Əmrahla 100-dən artıq el məclislərində, şənliklərdə, toylarda iştirak ediblər.

1929-cu ilin yayından etibarən Aşiq Hüseyn Saraclı ilə dostluq etmiş, bir yerdə çox toylara getmişlər.

Xındı Məmmədlə də Borçalıda, Qarayazıda toylarda olublar.

Aşiq Əsədlə, Aşiq Məhəmmədlə, Aşiq İslam və Aşiq İmranla, Aşiq Məsimlə də toylar keçirmiş, məclislər aparmışlar.

1929-cu ildə qaraçöplü məşhur Aşıq Musa ilə, 1932-ci ildə Aşıq Rza ilə, 1934-cü ildə isə daşkəndli Aşıq Əfəndi ilə deyişmişdir. Aşıq Alxan uzun müddət məşhur Qaçaq İsxan və Qurban Ağa (Xozeyin) Hacıbayramlının şənlik məclislərində yaxından iştirak etmişdir.

1937-ci ildə həbs edilir. 7 il azadlıqdan məhrum edilir. Orta Asiyaya (Özbəkistana, Daşkənd şəhəri yaxınlığına) sürgün edilir. Bu dövrdə də şeirlər yazır. (Şerti olaraq bu şeirləri «Sürgün şeirləri» adlandırmışdır.)

Aşıq Alxan Qarayazının təkcə Borçalıda deyil, Azərbaycanca, Ermənistanın azərbaycanlılar ya-şayan bölgələrində də yaxşı tanınırdılar başladı.

Bakıda dəfələrlə konsert və tədbirlərdə çıxış etdi, haqqında mətbuatda (“Samqori”, “Sovet Gürcüstanı”, “Çənlibel”, “Təbriz”, “Ədəbiyyat və incəsənət”, “Respublika) radioda (Bakıda və Tiflisdə) televiziya, kitablarda (“Çəsmə”, “Borçalı ədəbi məktəbi”, “Qarayazı”) məlumat verilmişdir.

Azərbaycan və Gürcüstan mədəniyyəti nazirliklərinin, Qardabani rayon icraiyyə komitəsinin fəxri fərmanları, “Aşıq Ələsgər”, “Gürcüstan SSRİ-nin 60, 70 illiyi” yubiley medalları ilə təltif edilmişdir.

1996-cı il iyulun 14-də Qardabani Rayon Mərkəzi Mədəniyyət evində 90 illik yubileyi keçirilmişdir(Bu barədə ətraflı məlumat “Respublika” qəzetinin 27 noyabr 1997-ci il tarixli sayında V. Ömərovun “Ustad aşığın yubileyi” məqaləsində verilmişdir).

1996-cı il iyulun 14-də bir əsrə yaxın ömür-gün sürən, yazıb-yaradan, oxuyub-çalan, ustad aşıqların ustadı, el ağsaqqalı, sənət ağsaqqalı şair ilhamlı Alxan Qarayazının anadan olmasının 90 illiyi Azərbaycan radiosunun “Sarıtel” və “Ovqat” verilişlərində də geniş qeyd edildi.

1998-ci ilin iyulun 14-də Aşıq Alıxan dünyasını dəyişdi. Ölümü mərdanə qarşıladı. Əcəl yatağında əllərinə diqqətlə baxır. Soruşurlar ki, əllərinə nə çox baxırsan? Deyir, bir ona yanırım ki, bu əllər bir də saz çalmaqacaq! Öləndə üstündə

“Yanığ Kərəmi” çalmağı vəsiyyət edir...

Həyat necə də qəribədir. 1925-ci ildən sinəsi, sazlı-sözlü Alxan Qarayazılı da susarmış. İndi məclislərdə ondan söhbət düşəndə deyirlər: “Qılınc kimi adam idi. Heç kəsdən qorxmazdı, sözünü gözün içinə deyən adam idi”.

1998-ci il iyulun 14-də Alxan Qarayazılı Gürcüstan Respublikası Qardabani rayonunun Kosalı kəndində – doğulduğu kənddə el-obası ilə vidalaşmalı oldu.

Onun vida mərasimində Gürcüstan Aşıqlar Birliyinin sədri Osman Əhmədov sənətkarın yaradıcılığı və həyat yolu haqqında dərin məzmunlu nitq söylədi. Sonra isə Aşıq Aslan Kosalı, A.Qarayazılının bacısı oğlu və şagirdi Aşıq Əhməd İsgəndərov Alxan Qarayazılıya həsr etdikləri şeirləri oxudular.

Bəli, Türk dünyasında bir itki də üz verdi. Ustad Alıxan ömrünün bir əsrlik astanasında karvanını dayandırdı. Əbədi dünyasına - Rizvani Əlaya qovuşdu. Allah ona rəhmət eləsin! Amin!

SAZ İFAÇILIĞI

Aşıq Alıxan ustad aşıq zirvəsinə ucalmışdı. Onlarla saz havasını sənətkarlıqla ifa edirdi. Ustad aşıq deyərdi: "Qondarmasız, artırmasız 56 saz havası var, amma onun sayını indi 80-ə, 90-na çatdırıblar". Bunların əksəriyyətini ifa edirdi. Ən çox ürəyinə yatanı, əlinə uyanı "Baş divanı", "Osmanlı divanı", "Təcnis", "Cığalı təcnis", "Pərdəsiz", "Güləbi", "Qaracı", "Orta sarıtel" və s. - idi.

Şagirdləri, yetirmələri çoxdur. Aşıq Cahandar, Aşıq Aslan Kosalı, Aşıq Səməd, Aşıq Cələbi, Aşıq Əsabalı bir də oğlanları Ömər və mərhum Abbasın adlarını xüsusi qeyd ede bilərik.

DASTAN YARADICILIĞI

Aşıq Alıxan "Yetim oğlu Məhəmməd", "Qul Əhməd", "Ərəb qızı İradə", "İsfəndiyar", "Canpolad-Fatma", "Gövhər" kimi dastanların müəllifidir. "Qul Əhməd" dastanında şah-ların ədalətsizliyinə qarşı çıxan insan haqqları uğrunda mübarizə edən Qul Əhməd kimi oğulların igidliyi, qoçaqlığı təsvir edilir. Ədalətsiz insanlara aşağıdakı müdrik sözlər bir daha xatırlanır:

Dünya yola salıb hər yaranmışı,

Nə sultana, nə də xana qalmadı!

"Yetim oğlu Məhəmməd" (1980) dastanında da ədalətli və ədalətsiz hökmdarlar və onların təbəələrinin fərqli vəziyyətlərindən, əbədi bəşəri məsələ olan məhəbbətdən, xeyirlə şərin mübarizəsindən bəhs edilir, insanlara həqiqətpərəstlik, tərbiyəlilik, saza-sözə vurğunluq, əhdə və fəaliyyət aşılaraq, namərdlik, nanəciblik pislənir:

Namərd oğul namus, arı gözləməz,

Aşıq ölər özgə yarı istəməz.

Eşq əhli bil dövlət-varı istəməz

Bir həqiqət, bir mərifət, bir də söz!

Vətən məhəbbəti dastanda yer almış aşağıdakı bayatıda təbii və səmimi həkk olunmuşdur:

Vətən sarı,

Gedəydim Vətən sarı,

Tökəydim qanıma,

Axaydı Vətən sarı.

"Canpolad-Fatma" dastanında saf məhəbbətdən və bu yolda aşıqların qarşılaşdıqları əngəllərdən bəhs edilir.

"İsfəndiyar" dastanında Ərəbzəngi xislətli Dilbərlə İsfəndiyarın məhəbbət macəraları öz əksini tapmış; faydalı

məsləhətlər və tövsiyələr ("Səfərə tək getmə", "Qonaq evində tək yatma", "Qumar oynama", "Haram tikə yemə", "Heç kəsin halalına pis gözlə baxma") verilmişdir.

Aşıq Alxan müxtəlif səpgili, müxtəlif mövzulu şeirlər yaratmış, müxtəlif saz havalarını ifa etmiş, neçə-neçə aşıqlarla deyişmişdir, söz döyüşünə çıxmış və əksər hallarda qalib gəlmişdir. Aşıq şeirinin əksər şəkillərində gözəl nümunələr qoşan bu böyük sənətkar özünün yaratdığı 5 dastan ilə də şöhrət qazanmışdır.

Aşıq Alxanın yaradıcılığını şərti olaraq aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

Deyişmələr, Sürgün şeirləri Təbiət şeirləri, Müxtəlif şeirlər və Dastan yaradıcılığı.

Sürgündə olarkən Aşıq Alxan doğma eli-obası üçün xifət etmiş, öz hiss-həyəcanlarını şerə çevirmişdir. "A bülbül", "Ağlama", "Gəlibdi", "Gedirəm", "Keçir" və s. şeirləri bu qəbildəndir.

Kitabda dədə-baba yaylaq yerlərimiz olan Qaraxaça, Ağlağana, digər dağlara həsr etdiyi şeirləri ("Dağlar", "Ağlağan", "Dağlar qoynunda qoynunda" "Dünya" və s.) öz əksini tapmışdır.

AŞIQ ALXANLA MÜSAHİBƏ

Hələ sağlığında Aşıq Alxanla bir neçə dəfə görüşüb, həyatı, sənəti ilə bağlı ona suallar vermişdim:

- 1) Aşıqlıq sənətinə nə vaxtdan başlamısınız?
- 2) Aşıq kimi yetişməyinizdə kimin rolu olub?
- 3) Hansı havaları daha çox ifa edirsiniz?
- 4) Yaddaşıңызda qalan mühüm hadisələrdən birini deyə bilərsinizmi? və s.

«XEYİR-DUAMI AŞIQ ƏLƏSGƏR VERDİ»

Xatirələrindən bir yarpaq:

“Payızla qışın arası olardı. Neçənci il olduğu xatirimdə deyil... Xiyalli Musa kişi atla qapımıza gəldi. Günorta idi. Atamla görüşəndən, hal-əhval tutandan sonra: “Xəbərin varmı, Aşıq Ələsgər Ağtəhləyə Əli Məşədi Namaz oğlunun toyuna gəlib?”- dedi.

Aşıqlıq sənətinin vurğunu olan atam bu xəbərdən çox sevindi. Dərhal hacatları yığıdırıb getməyə hazırlaşdı. Məni də özü ilə apardı.

Atın tərkinə mindirdi. Təhləyə, toy başlayan evə gəlib çatdıq.

Biz gələndə qara zurnanın səsi kəndi başına götürmüşdü. Gülüş, dirədöymə başladı.

Atam yaxşı sənətkar olduğundan, Qaraya-

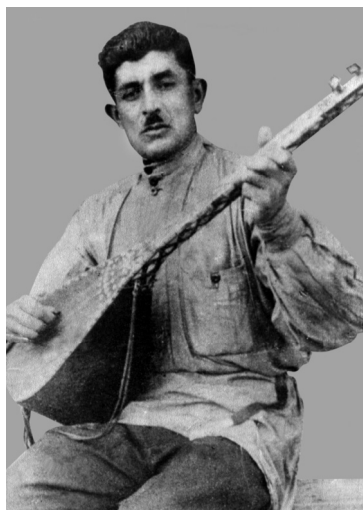

Aşıq Alxan Qarayazılı, Aşıq Əmrah Gülməmmədov, Aşıq Hüseyn Saraclı (soldan-sağa)

zıda tanınırdı. Atamı tanıdıqlarından onu hörmətlə qarşıladılar. Atını tutdular. Qara dama apardılar, çay içirdilər. Aşıq Ələsgər şirin söhbət edirdi. Hamı diqqətlə ona qulaq kəsilməmişdi. Ələsgərin sinli vaxtıydı. Sazdan çox sözə yer verirdi. Söhbət qurtarandan sonra qonaqları və Dədə Ələsgəri ayrıca, balaca bir otağa apardılar. Mən də atamla getdim. Belə məclislərdə uşaqlar olmurdu. Məni atama görə buraxdılar. Yemək yeyilib çay içiləndən sonra atam dilləndi: “Ustad, əgər layiq bilsəniz, bu uşağı şagird gətirmişəm“. Ələsgər mehribanlıqla mənə baxdı: “Adı nədir bu balanın?” - dedi.

Atam: “Ustad, adı Alxandı deyə cavab verdi. Ələsgər mənəli-mənəli dilləndi: “Hə, Aşıq Alxan” sonra mənə tərəf dönüb: “A balaca Alxan, çalib-oxumaq bilirsənmi? – soruşdu. “Bilerəm” – deyə şəstlə cavab verdim. “Yaxşı, onda çal görək“

Sazımı saya kökləyib “Divani,” “Təcnis” çaldım. “Sağ ol, bala, bərəkallah çala bilirsən”-deyə ustad məni təriflədi. Özü də asta-asta sazı dilləndirdi. Xeyir-duamı verdi: “Mən qocalmışam, bu uşaqdı bizimki bununla tutmaz!”. Sonra əlini kürəyimə vurub zarafatla dedi: “Ay camaat mənə sazımı aşıq Alxan əlimdən aldı”. Hamı gülüşdü. Təhlədən evə gəldik. Sevincimin həddi-hüdudu yoxuydu. Atam da fərəhlənirdi: “İndi sənə yaxşı bir saz lazımdır”. Ləzgiöglü Binnətin yaxşı bir sazı varıydı. Atam ona müraciət etdi: “Ləzgiöglü, sənə işim düşüb”. Ləzgiöglü Binnət məmnuniyyətlə öz sazını çalmaq üçün mənə bağış-

Aşıq Alxan Qarayazılının gəncliyi

ladı. 20-ci illərdən aşığığa başladım.

Kəpənəkçi kəndində yaşayan Aşiq Paşa Gülməmməd oğluna ildən artıq şagirdlik edib. (Aşiq Paşanın oğlu məşhur Əmrah Gülməmmədovla birlikdə)

Aşiq Alxanın dediklərindən: "Bir gün Kosalıda keçirilən toyların birinə Aşiq Paşanı gətirmişdilər. Həmin toyda mən də iştirak edirdim. Hey Aşiq Paşanın üzünə, əlindəki qəşəng sazına baxırdım. Aşiq Paşa mənə yaxınlaşdı: "A bala, nə yaman baxırsan. Saza-sözə deyəsən bərk marağın var?"

Aşiq Ələsgərlə görüşümü məclis əhlindən biri aşığığa danışdı. Hadisə Aşiq Paşanı tutmuşdu.

Atam toy qurtarandan sonra Aşiq Paşanı evimizə gətirdi. Aşiq Paşa mənə evdə saz çaldırdı. O gündən 3 ildən artıq ona qulluq elədim.

Üç ilim tamam idi ki, bir gün Aşiq Paşa mənə dedi: "Mən yatıram sən yanımda bütün öyrəndiyin havaları çal". Sonra əl dəsmalını üzünə saldı "yatdı". Mən sazı kökləyib dilləndirdim. Bütün

bildiyim havaları çalandan sonra, gərnəşdi, qalxdı və dedi:

"El havası "Qaraçı" nın bir yerdə gülünü düz vurmادين. Elə bilirsen mən yatırdım, özüm yatsam da, qulağım yatmırdı. Qalan havaları yaxşı çaldın. Bu gündən sənə "Kosalı Aşiq Alxan" adı verdim.

Birinci dəfə məni aşiq kimi Təkəliyə Seyid Mirinin oğlunun sünnət toyuna dəvət etdilər.

Sonralar ustadımın oğlu Aşiq Əmrahla 100-dən artıq el

məclislərdə, şənliklərdə, toylarda canbir, qəlbbir dost kimi bir yerdə iştirak etdik. Sazımız da, sözümüz də bir oldu. Qazamata düşəndə barmaqlarım bir az yadırgadı.

Aşıq Alxanın yaddaş söhbətlərindən bir parça: “İsaxan varlı-karlı adamıydı. 20-ci illərdə Sovet hökumətinə qulluq edirdi. Otryad rəisi idi. Hökumət əleyhinə çıxan qaçaqları təqib edirdi.

1929-cu ildə kollektivləşmə başlayanda Tiflisdən komissiya gəldi. İsaxanın evində onların şərəfinə məclis düzəldi. Məclisdə mən oxuyurdum. Əvvəlcə onu kəndə başçı seçdilər.

Aşıq Aslan və
Aşıq Alxan Qarayazılı

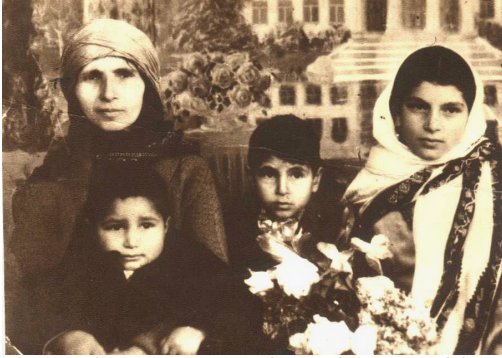
Hökumət camaatı aldadıb, var-dövlətini əlindən alanda narazılıq yarandı. Onda İsaxan camaatla hökumətə qarşı çıxdı. Hökumət onu tuta bilmədi. Barışıq oldu. Beriya İsaxanı “bağışlayıb”- yaylaq milis rəisi təyin etdi.

Xozeyin (Qurban Ağa) Türkiyəyə keçdi. İsaxanı tutmaq üçün Sovet hökuməti fürsət axtarırdı.

İsaxanı tutmaq üçün NKVD işçisi Oruc Qurbanov təklif edir ki, kef məclisi təşkil edək, Aşıq Alxanı gətirək oxusun qaçaqlar bir yerə cəm olanda hamısını qıraq. Lakin İsaxan bu məclisə getmədiyini bildirəndə başqa vasitəyə əl atırlar “müşavirə” çağırıb yeni tələ qururlar”.

Məni o tay Kosalının qoçaq, varlı ağalarından biri çağırıb var-dövlət verməyi vəd etdi ki, düşməni Sadıq Sadıqlını öldürüm. Mən razı olmadım. O, xəyanət etmədiyimə görə mənə afərin dedi. Bir daha bu barədə söhbətimiz olmadı.

1972-ci il fevral ayında mənim üçün bir bədbəxtlik üz verdi: boğaz xəstəliyim tutdu, nə tutdu. Bir ay beş gün

Aşıq Alxan Qarayazılıın həyat yoldaşı
Fatma, qızı Bəsti və oğulları

boğazımdan heç nə keçmədi. Taqətim olmadı iki qarış ge-dəm. Nəhayət, mənə Tiflis şəhərinə böyük instituta apardılar, boğazımı rentgenə çəkdi-lər. Neçə professor, neçə dosent yığıldı, çox o yan - bu yandan sonra mənəim xəstə-liyimi təsdiq etdilər

ki, çarəsiz xərcəngdi, heç bir əlacı yoxdur. Həkimlər qəbul etmədilər. Mənə evə qayıtdılar. Bir neçə gün qaldım. Oğlum Abbas səhər yenə həmin yerə apardı. Həkimlər topladı heç

Aşıq Alxan Qarayazılı, xalq şairi Osman Sarıvəlli, professor Camal Mustafayev, Nəriman Həsənzadə, Zəlimxan Yaqub, Aşıq Bilal, Aşıq Əsəbalı, Aşıq Cahandar, Aşıq İsmayıl və başqaları

yaxın qoymadılar ki, çarəsiz dərddir. Ancaq Çexaidze familiyalı baş həkim qaşqabaqlı bir düşüncədə Abasa dedi; təzə bir dərman çıxıbdı. Londondan əgər bu gün həmin dərmanı mənə yetirsəniz ola bilsin kömək edərəm. 3 saat müddətində həmin təzə dərmanı əldə etdilər. Dərmanı gətirib baş həkimin qarşısına qoydular. Baş həkim dərmanı heç əlinə də almadı. Yəqin o bildi ki, xəstənin halı pərişandı. Ancaq mən özümə ürək verərək qələm kağız istədim. Həkimin təzə dərmanı əlinə almaması, dərin bir fikrə dalması mənə çox təsir elədi. Baş həkim əlini üzünə qoyub dərin fikrə qərq olmuşdu. Bu məqamda aldı xəstə Alıxan:

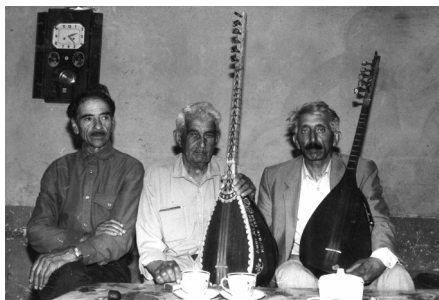
*Söylə həkim, nə xəyala dalıbsan?
Almırsan dəstinə təzə dərmanı.
Ümüdüm üzməyəm qadir Allahdan,
Ləhsədə eyləyəm təzə dərmanı.*

Aşıq Alxan Qarayazılı Borçalı-Qarayazının azman sənətkarları Aşıq Əmrah Gülməmmədli, Aşıq Hüseyn Saraçlı və digər aşıqlar Aşıq Əhməd və Məhəmməd Sadaxlılar, Aşıq Alxan Kosalı, Aşıq Bilal, Aşıq İsmayıl və başqaları ilə.

*Mürşüdüm, kamilim şahım ya Əli!
Tək pənahım, qibləgahım ya Əli!
Dil əzbərim haqq ullağım ya Əli!
Çəkər zınistandan yaz edər məni.*

Burada xəyalıma gəldi: indi dünyadan mənim hayım 10 metr ağa bükülməm oldu. Həkim gözləri yaş pərdəsi ilə dolmuş bayıra çıxdı işarə verdi ki, aparın evinizə. Elə də etdilər. Gətirdilər məni maşından düşürüb çarpayının üstünə qoydular. Hamısı çıxdılar. Bildim ki, mənim yanımda ağlamadılar. Hərə bir tərəfdə ağlamağa başladı. Əlbəttə, dolmuş gözlər boşalandan sonra insanda bir az da soyuqluq əmələ gəlir. Bir az çəkmişdi ki, Fatma otağa gəldi nə qədər özünə toxdaqlıq verdi, ürəyi dayanmadı gözlərindən yaş damcısı üzünə düşdü. Mən işarə etdim mənə qələm kağız verdi, dedi: «Nə yazmaq istəyirsən?» Mənim cavabım olmadı. Həkim gətirdilər mənə baxıb dedi xəstəliyi düz təyin etməyiblər bu xəstədə xərcəng yoxdur. Xroniki boğaz xəstəliyidir. Məni müalicə elədi. Şükür, əcəlin pəncəsindən aldı, ancaq yenə dünyanın vəfası yoxdur yenə axırımız ölümdü.”

Oktyabr 1990 (Soldan sağa) Aşıq Aslan Kosalı, Aşıq Alxan Qarayazılı, Aşıq Əhməd Sadaxlı

«Ölənə qədər vuruşacam»

Z. Qamsaxurdianın hakimiyyəti illərində özbaşınalıq hökm sürəndə, milli azlıqlara divan tutulanda çoxları Gürcüstandan, o cümlədən doğma Borçalıdan, Qarayazıdan öz yurd-yuvasını qoyub qaçırdılar. Həmin günləri xatırlayan Aşıq Alxan Qarayazılı danışardı:

Qaç-aqaçda dedilər ki, gəl sən də gedək, hara getsən hörmətin-izzətin var, səni yaxşı qarşılayacaqlar. Dedim: « kim gedir getsin, təkcə də qalsam əlimə tüfəng alıb Abbasın (vaxtsiz vəfat etmiş böyük oğlu) qəbrinin arxasında durub ölənə qədər vuruşacam.» Rəhmətlik cavanlığında dəliqanlı, dəli-dolu, qoçaq olub, son nəfəsinə qədər öz vüqarını, əzəmətini saxlaya bildi! Dediyni eləyən idi...

Allah rəhmət eləsin!

Amin!

Vahid Ömərli

**HAQQINDA YAZILANLARDAN VƏ
DEYİLƏNLƏRDƏN PARÇALAR...**

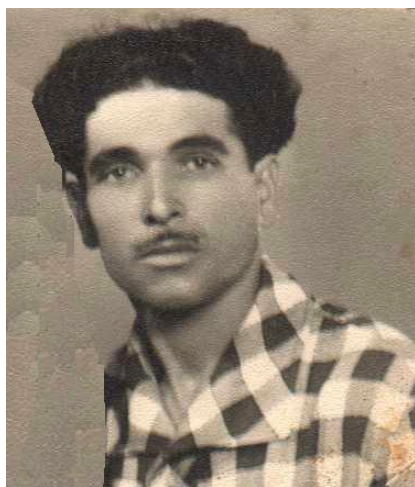
“Yunis İmrə, Tufarqanlı Abbas, Xəstə Qasım, Dədə Ələsgər, Dədə Şəmşir, Dədə Əmrah və ən nəhayət XX yüzilliyin sonuncu dədə aşığı, az qala əsrimizin həmyaşığı Dədə Alixan türk dünyasının azman saz və söz biliciləridir”. *Süleyman Salis, “Çənlibel”, aprel 1997,*

Təbriz (Təbriz şəhəri) “... Hal-hazırda yaşayan Borçalı - Qarayazı ədiblərimiz Aşıq Kamandar, Aşıq Alxan Qarayazılı, Aşıq Aslan Kosalı, Zəlimxan Yaqub, Osman Əhməd oğlu ədəbiyyatımıza xidmət etməkdədirlər. Mən sənətkarların çoxu ilə görüşmə bildim... Məqələmdə qocaman Aşıq Alxandan söhbət açmaq istəyirəm... İllər boyu sinəsi sazlı-sözlü 91 yaşlı Alxan Gürcüstanın Kosalı kəndindəndir. Bu azman bilikli aşıq hələ uşaq yaşlarında aşıqlar sultanı Göyçəli Aşıq Ələsgərlə görüşmüşdü. . . Onun 18 şeyirdi olub”.

Əməkdar elm xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Camal Mustafayev, “Respublika” 27 noyabr 1996-cı il (Bakı)

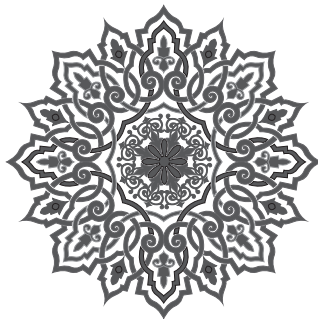
Kosalıda Bağırılıların həyətinə sünət mərasimində

Oğlu Abbas

“Aşıq Alxan bizim üçün canlı tarixdir, toylarmızda, şənliklərimizdə sazın, sözün möcüzəsilə bizə həyət həqiqətini öyrədən, xalq etikasının sirlərini açan, neçə-neçə nəsilləri mənəvi cəhətdən tərbiyələndirən, yüksək amallara xidmət edən sənətkardır”.

El ağsaqqalı, ictimai xadim, təsərrüfat rəhbəri Məhərrəm Həsənov (Aşıq Alxanın 90 illik yubleyindəki çıxışından):”Aşıq Alxan əlində saz illər boyu neçə-neçə gənc nəsli Koroğlu ruhunda tərbiyələndirən, onlara etibarlılığı, saflığı, qoçaqlığı, dostluğu, etiqadı, inamı aşıl原因, gəncləri yersiz danışmaqdan, nəlayiq hərəkət etməkdən çəkindirən qayğıkeş bir el aşığıdır”.

Deyişmələr

QARAÇÖPLÜ AŞIQ MUSA İLƏ DEYİŞMƏSİ

Aşıq Alxan 1932-ci ildə Qaraçöplü Aşıq Musa ilə deyişmişdir. Şair-publisist “Çənlibel” və “Dirçəliş” qəzetlərinin redaktoru işləmiş Əbdüləli İbrahimsoyun “Çənlibel” qəzetində “Qarayazılı Aşıq Alxanın Qaraçöplü Aşıq Musa ilə deyişməsi”ni təqdim edirik:

Aşıq Alxan cavan vaxtı Qaraxaçdan Varansovka bazarına gəlir, kürd Abdullanın draxdınına çatanda yol yoldaşı Alı Süleymanova deyir ki, sən atdan en, mənim sazımı draxdının divarından as, bazardan qayıdanda dönüb çay içərik. Kürdün arvadı Rübabə xanım Aşıq Alxanı addı bir aşıq kimi tanıyırdı. Alı içəri girəndə görür ki, divardan bir saz asılıb. Rübabə xanımın ijməsiylə¹ Aşıq Alxanın sazını həmin sazın üstündən asır və içəri göz gəzdirir, görür ki, burada aşığa oxşayan bir kimsə yoxdur.

Bazardan qayıdanda Rübabə xanım Aşıq Alxana divardan asılan sazın sahibini nişan verir. Aşıq Alxan görür ki, yekəpər, yöndəmsiz, necə gəldi geyinmiş bir adamdı, dinməz-söyləməz bir tərəfdə oturub. Başında qulaxlı papaq, yekə ayaqlarında əldən düşmüş bir qaloş var, qara corablarının bağı da yerinə sürünür. Qalın qaşları olan adamın iri bıqları da yöndəmsizdir. İman oğlu İmanı Aşıq Alxana xələt verir, bir hava oxumasını xahiş edir. Aşıq Alxan yerindən durur, bu aşığı heç sayı salmır. Yöndəmsiz aşıq Rübabə xanıma əmranə deyir ki, bir mənim sazımı da endir. O, sazı sinəbənd edəndə Aşıq Alxan deyir:

– Əmi, meydan sənindi, ya mənim?

Naməlum aşıq cavabında:

– Siz tərəflərdə dəyirman varımı, ay bala; – deyər soruşur.

Aşıq Alxan:

¹ İjmə – fitfa, bilə-bilə qalmaql salmaq mənasını verir

– Bəli, – deyir.

– Di onda əvvəlcə sən üyüt, sonra mən üyüdərəm.

Aşıq Alxan meydan alanda zənn edir ki, hərifdi, sonra məlum oldu ki, arif görünür, zordu. Ancaq iş-ışdən keçmişdi, əlacsız irəli düşür:

*Cavan bir aşığam, fələk dayımdı,
Baxçam bar gətirib, sənin nəyin var?
Tökərəm bazara yaşılı, alı,
Almağa, satmağa yəni nəyin var?*

Aşıq Musa:

*Addı bəzircanam, indi tanırsan,
Yaqutum var, gövhərim var, ləlim var.
Dayansan qarşımda sən başa kimi,
Lal eylərəm yetmiş iki dilim var.*

Birinci beytində Aşıq Alxan görür ki, doğrudan da arif zordu, qoyur altdavana:

*Gəl, çox da baş atma, nişanı gözlə,
Zəmbursan səbr eylə o şanı gözlə.
Qarşında xotkarı, paşanı gözlə,
Elmim yetirib, sənin nəyin var?*

Aşıq Musa:

*Füzuli, Firdovsi eyni – bil, mənəm,
Nəsimi tək dastan olan bil, mənəm.
Yüküm həqiqətədi, yalan bilmənəm,
Dörd fəsildə ətir verən gülüm var.*

Aşıq Alxan:

*Azad dövrən aşığıyam – növrəstə,
Düşmana düşmanam, qul ollam dosta.
Adım aşıq Alxan, yerim Kür üstə,
Qarayazı bitirib, sənin nəyin var?*

Bu dəmdə Aşıq Musa gülür, başını bulaya-bulaya deyir:

*Aşıqsan, şairnən düşməynən bəsə,
Qorxuram meydanda batasan yasa.
Məkanım Qaraçöp, adımdı Musa,
Ana yurdda yeddi oymaq elim var.*

Söz tamama yetəndə Aşıq Alxan Aşıq Musanın əlindən, Aşıq Musa isə onun alından öpür. Rübabə xanım Aşıq Alxanın bu hərəkətindən inciyir. Deyir ki, sən niyə o çarixlı aşığın əlindən öpdün? Aşıq Alxan cavabında deyir ki, xanım, sözü çarix yaratmır, baş yaradır. Və o, Aşıq Musanı Rübabə xanıma sözlə təqdim edir:

*Qiymətli şairdi, eyni Ələsgər,
Hər zaman onunçün ziyarətim var.
Lovğalıq bilmərəm ustad yanında,
Qəlbimdə ustada sədaqətim var.*

Bu sözlər Rübabə xanımı açmadı. Aşıq Alxan götürüb mabədini deyir:

*Dəyişmə xəyalın, düşünmə belə,
Sən məhəl qoygunan, dəryeyi gölə.
Əlindən salamat qurtardım hələ,
Tanıram xasımı – bu adətim var.*

*İnsan havalanıb çıxmaz izindən,
Danışanda dürr tökülər sözündən.
Hər kəs hesab çəkər kəndi özündən,
Mən Aşıq Alxanam, öz qiymətim var.*

Söz tamama yetəndə xanım deyir ki, o ki yaxşı şairdi, mənə bir tərif desin. Aşıq Musa Alxandan icazə alıb Rübabə xanıma tərifnamə deyir:

*Ovçu gözüm görən kimi tanıdı,
İnsan libasında ceyrana baxın.
İki dostu bir-birinə qaldırır,
Qaragözlü qaşı qaytana baxın.*

*Qaşı çalır, gözü oynur dilbərin,
Mən də ollam bir heyranı bu yarın.
Xəstə könlüm həsrətində onların,
Bağban qoymaz bağa, bostana baxın.*

*Hansı xəstə səni görsə dirilər,
Müjganların sinəm üstə vurular.
Gözəlliyinə əla qiymət verilər,
Musa deyən tərif-dastana baxın,*

Rübabə xanım bu tərifdən xoşallandı.

AŞIQ RZA İLƏ DEYİŞMƏSİ

O, Aşıq Rza ilə deyişməsini belə xatırlayır (Xatirələri 1976-cı il dekabrın 28-də yazmışdır):

1933-cü il noyabrın 8-də mənə Sartcala-Muğanlı kəndinə Sünnü İbrahimin oğul toyuna apardılar. Adət üzrə toy altı gün, altı gecə olurdu. Toyun dörd gününü keçirdim. Bu vaxt kəndə bir aşıq gəlir. O, Kənd soveti sədri Nemətlə görüşür. Nemət ona deyir ki, aşıq qardaş, beş gün əvvəl gəlsəydin səni toya aparardım. İndi toy dörd gündü gedir, toyun da aşığı var. Aşıq Rza soruşur: “Toyun aşığı kimdi?” Nemət deyir: “Aşıq cavan oğlandı, adı Alxandı”. Rza qiymətli bir şey tapmış kimi sevinir: “Ay sağ olmuş, mənə belə desən. Mən Alxanı göydə gəzirdim, yerdə əlimə keçdi. Onu bağlayıb əlindəki sazı da sənə bağışlayacam”.

Nemət az-maz saz çaldığına görə sevinir ki, o saz mənim olsa elə billəm dünya mənimdi. Rzaya bildirir ki, bundan sonra da Muğanlıda nə qədər toy, nişan olsa səni çağıracağım.

Nə isə... Nemət, Aşıq Rza, bir neçə kənd aktivi günorta yeməyi başlayanda qapıdan içəri daxil oldular. Baxdım ki, gələnlərdən biri başında qara papaq, belində enli kəmə, yekə qarın, ortaboylu, iri gözlü bir aşıqdı.

Aşıq salam verib gözlərini məclisə dolandırdı, sonra oturdu, çay-çörək yedi. Məclis məəttəl qalmışdı. Rza diləndi: “Razı olsanız da, olmasanız da sizin aşığınızla deyişməyə gəlmişəm”. Hamı bildi ki, işi quran ispalkomdu. Sazları düzəlttik. Altı nəfər ağsaqqaldan ibarət heyət seçildi.

Yaşca məndən böyük olduğuna görə sözü ona verdim. Aşıq Rza Bozalqanlı Aşıq Hüseyinin açılmamış “Görüm” “divanisi ilə başladı:

*Ey aşıq, bir danış şirin güftarın görüm,
Dərsini bəyan eylə, dildə əzbərin görüm.*

*Aç mətəhin, tök bazarın mənəm sənə müştəri,
Sərrafam xub seçərəm ləl-gövhərin görüm.*

Hamının nəzərləri mənə tikilmişdi. Mən düzü özümdə bir ağırlıq hiss etdim. Ancaq onun cavabını verdim:

*Ariflərin məclisində şirindi güftarım mənim,
Əlif beydən dərs almışam, budur əzbərim mənim,
Ləli bədəxşandı yüküm, hesabsızdı varım mənim.
Naşı sərraf seçə bilməz ləli gövhərim mənim*

Aşıq Rza dedi: “Birinci cavabın miyanə”.
Sonra ikinci bəndi söylədi:

*Üç hərfdə mənə nədi eyləsən bəyanı sən,
İncil, Tövrət, Zabur, Quran-hansı birnə tabesən,
İsayisən, Musayisən, Şeyxisən, ya babisən?
Hansı qibləyə baş əyirsən dildə iqrarın görüm.*

Məclisə çaxnaşma düşdü. Dostum, qardaşlığım Göycə Qara oğlu istədi Aşıq Rzanın üstünə qalxсын. Ancaq ispal-kom Nemət dilləndi: “Heç kimin işi yoxdu, hansı bağlayar-bağlayar”””.

Cavab beynimdə hazır idi:

*Üç hərfdə min bir ad var, bir Allahdı bəyanı,
İncil, Tövrət, Zabur haqdı, mən tanıram Qurani,
Dinim Məhəmməd dinidi, sən axtarma hər yanı,
Qibləsinə baş əyirəm, budur iqrarım mənim.*

Bu bəndi açanda Aşıq Rza qaşqabaq tökdü. Sonuncu bəndi dedi:

*Yaranmış neçə şeydi, özü var, kölgəsi yox?
Bilməzsən tabe ol, ol kimdi anası var, atası yox.*

*Gizli sirri aşkar eylə nə anası-atası yox,
Hüseynə bir cavab ver, varmı xəbərin görüm.*

Cavabını belə verdim:

*Ol xudam nur yaradıb özü var, kölgəsi yox,
O Həzrəti İsadı kı, anası var, atası yox,
Yaranıbdı daş qayalar nə atası-anası yox,
Alıxanam cavab verirəm: "Vardır xəbərim mənim".*

Sözlər tamama yetdi. Məclis məni alqışladı: "Çox sağ ol. Südünə halal olsun. "-dedilər. Mən bildim ki, aşiq dəyaz adamdı. Yaradıcı Aşiq deyildi. Aşiq Ələsgərdən "Ağlama" şeirini söylədi. Onun da açmasını dedim.

Növbə mənim idi. Mən aşağıdakı bağlama şeirlə meydana atıldım:

*On iki karvanın üç bəzircanı var,
Bir körpüdən gəlib-keçir, de nədi?
Hansı quşdu 24 balası var
Pərvaz edib bir-bir uçur, de nədi?*

*Qəlbimin atəşi yandırır dağı,
Hər dəm gəşdə çıxır bülbüllü bağı.
O, hansı qaladı-iki çırağı
Gündüz yanır, gecə keçir, de nədi?*

*Elim Qarayazı, adım da Alxan,
Qaldır ram başına qara bir duman.
Gözümlə görmüşəm: İki pəhlivan
Gün də gəlir, ay da qaçır, de nədi?*

Söz tamam oldu. Aşiq bağlamayı aç bilmədi, sazını verdi. Məclis sona çatdı. Məni Göycə öz evinə dincəlməyə apardı. Rza minnətçi düşdü, gəldi sazını özünə verdim.

MOLLA SÜLEYMANLA DEYİŞMƏSİ

Aşıq Alxan 1934-cü ildə Qaraçöpün Keşəli və Tüllər kəndlərində Molla İsmayılın və Vəkil kişinin övlad toylarında iştirak edərəkən Molla Süleymanla deyişmiş və ona da qalib gəlmişdir:

Aşıq Alxanın xatirələrindən: Sizə hardan danışım? 1934-cü ilin payız aylarında mənə Qaraçöpün Keşəli kəndində Molla İsmayıl deyilən bir ocağa səadət toyuna çağırdılar. Altı gün, altı gecə toy davam etdi. Yeddinci gün toyu başa verdim. Nə ki lazımdı hörmət qazandım. Yenə mənə Tüllər kəndinə Vəkil kişinin qızının nişan toyuna apardılar. 3 gecə də nişanı başa vurdum.

Gözəl cavan çağım idi. Çalib oxumaqdan doymurdum. Öz-özümə fikirləşdim ki, payızın yaxşı çağıdı, durum Alazana gedim. Oranı çox səfalı danışdırdılar. Fikrimi dəyişmədim. Kəhər ata suvar oldum, tək-tənha «Yar bala» – deyə-deyə getdim kəndə. 15 ağac qalmışdı, qabağımdan bir kişi gəldi. Qarayanız, orta boylu, saç-saqqalına dən düşmüş, libası çox düzgün. Kişi atının başını çəkdi, dayandı və dedi: «Əssəlamun əleykim!» Dedim: «əleykim salam və rəhmətullahi xeyrül və bərəkətu». Kişi bir qədər üzümə baxıb: «Cavan aşiq, uğurlar olsun. Alazanamı səfər edirsən?» – dedi. Dedim: «Bəli əmican, səfərim Alazanadı». Kişi dedi: Səni dəvət ediblərimi, yoxsa təsadüfən gedirsən? Dedim: «Xeyr, deyirlər yaxşı yerdi, fikirləşdim gedim gəzim». Kişi dedi: Dostun, tanışın varmı? Dedim: Xeyr, elə-belə. Kişi atının başını dala çevirdi: «Gəl bala, mənən söhbət elə». Söhbət edə-edə getdik. Kəndin tən ortasında 2 mərtəbəli bir binaya çatdıq. Bir cavan oğlan darvazanı açdı, bir əli ilə kişinin atının cilovundan tutdu, bir əli ilə də mənim atımın cilovundan. Düşdük. Atları bağa buraxdı, geri qayıtdı, mənim əlimi tutdu, bir həsrət kimi öpüdü. Şaxların kölgəsində, döşənmiş gəvələrin üstündə mütəkkə-balış qoyulmuşdu. Yerdə əyləşdik. Yemək-icmək dərhal hazır oldu. Yenəcə

bismillah etmişdik ki, bir nəfər oğlan gəldi salam verdi. Əyləşdi. Söhbət arası dedi: «İsmayıl əmi, sizin bu aşıq qonağınızın şələsində bir şey varmı Məhəmmədin qardaşının toyuna aparım?».

İsmayıl kişi dedi: «Ağlına gələnə danışma. Mənim qonağım ot biçən deyil, şələsi ola, aşıqdı». Oğlan çox peşman oldu, durub getdi. Süfrə yığışmışdı. 4 gözəl oğlan gəldi, diz çöküb mənə qardaş kimi öpüşdülər. Kişi dedi: Mənim oğlanlarımdı. Dedim: «Allah başa kimi versin!» Söhbətin şirin yerində bir nəfər qaraşın canlı-qanlı belində mauzer gəldi. Salam verib sonra dedi: «İsmayıl əmi, sizin əziz qonağınız bizim toyun məclisini idarə etməlidir». Kişi dedi: «Ay ispolkom, bu oğlan Allah qonağıdır. Neçə gün qalar qardaşdı, gedəndə özüm yola salaram». İspolkom əl çək-mədi, mənə toya apardı. İkinci mərtəbədə məclis cəm oldu. Sazı köynəkdən xilas elədim, çəkdim zilə «Divanı», «Təcnis», «Gəraylı». Xudaya şahiddir bir oxumaq başladım. “Sağ ol, cavan aşığa eşq olsun” – sözləri səməyə ucaldı. Amma arabir eşidirdim ki, danışırıldı ki, nə gözəl oxuyur, yoluna daş döşənə bəlkə gəlməyə. Bu söz çox işlənirdi. O saat başa düşdüm ki, nəşə var. Birinci gecəni çox gözəl başa vurdum. Şapalaq, ura səsi ilə məclis sona yetdi.

Qonaqçımın evinə gedib rahat oldum. Səhəri gecə yenə başladım oxumağa. Oxumaq nə oxumaq. Məclisi ələ aldım. Osmanlı divanını başladım, çalırdım. Məclisə bir nəfər qara xəz qoymuş, qara papaqlı, qara şubalı orta yaşı keçmiş bir hasa əlində salam verib dedi: “Aşıq eşq olsun!” Dedim: «Eşq camalın olsun!» Ancaq mən zənn etdim ki, mənim yaxşı aşıq olduğum bu adama çatıbdı. Ancaq məclisin son başında aşığa oxşar 2 nəfər adam bikef oturmuşdular. Təzə gələn dedi: «Cavan aşıq, imtahan necə olur bilirsənmi?» Qonaqçım durdu dedi: «Molla Süleyman, mənim qonağıma sataşma, bu saat səni rüsvay etdidərəm». Kişi, dörd oğlu ayağa durdular ki, mollanı döysünlər. Mən xahiş etdim ki, sənət işinə siz qarışmayın. Və bir misra oxudum hamı heyran oldu.

Dalısıyca bir «İran bəhmanı» oxudum. Otuz nömrə lampa söndü, ura çəkdilər lampanı yandırdılar. Hamı bir səslə əhsən aşığa dedi. Məclis üzünü Süleymana tutdu: «Cavan aşığı incitmə!» Sonra özüm xahiş etdim ki, sən mənim atam yerində adamsan gəl məndən vaz keç. Süleyman kişi dedi: Sazını ver keçim. Qonaqcım İsmayıl kişi dedi: «Sazının qiyməti 3000 manatdır, ver bu saat bir də o aşıqların sazını gətir qoy ortaya deyişin. Əgər cavan aşıq cavab verə bilməsə sazını alarsan. Əgər sən cavab verə bilməsən aşıqların sazi da, 3000 manat da verərsən». Məsələ düzəldi, 3 nəfər komissiya oldu, Süleyman kişi dedi: qabaqca sən de. Dedim siz buyurun. Nəsə mən birinci başladım.

*Nə çox güvənirsən qulluğa, vara,
Başa kimi sənə olan deyil ki.
Bir bağın bağbanı kamil olanda,
Çiçəyi saralan solan deyil ki.*

*Cibiyin xeyrinə satma sən eli,
Başına sovurular fələyin yeli.
Unutma həqiqəti, tut doğru yolu,
Haqqan ədalət yalan deyil ki.*

*Əsil-nəcabətin ziyankar olub,
Ev yıxıb həmişə fitnəkar olub.
Baxma ki, haramnan cibistan dolub,
Sel gələr aparar qalan deyil ki.*

*Eşit öyüdüümü çıxma sən yoldan,
Zəhmətin acısı şirindir baldan.
Əlixanam qaçıram qovğadan-qaldan,
Danışmıram mənə palan deyil ki.*

Sözümün təxəllüsünü tamamladım. Bu dəfə Molla Süleyman başladı:

Molla Süleyman:

*Dünya şöhrətinə çox da alışıb
Deyən unudubsan üqbanı¹, aşıq.
Bir təzyənə çəkəndə min günah alıb,
Dördəlli tutursan dünyanı, aşıq.*

Aşıq Alxan:

*Mənim mətahım ki toydu, nişandı,
Sən də yürərsən vaya, a molla.
Bir “Sarıtel” üstə min könül gülür
Günah döymü cadu, duva, a molla?*

Molla Süleyman:

*Elmin dəryasıyam sən tanı məni
Görüm bilirsənmi yolu, ərkanı.
Zildən oxuyursan “Misri”, “Bəhmanı”,
Mən tam oxumuşam Qur’anı, aşıq*

Aşıq Alxan:

*Şeyx Sənan sevmədimi tərsanı,
Tərk eylədi tamam yolu, ərkanı.
Çıxdı yoldan, cırdı-tökdü Qur’anı
Vərəqlərin atdı çaya, a molla.*

Molla Süleyman:

*Süleyman soruşur: beşin, nədi başı?
O, kimdi yarırdı qayanı, daşı?
Nə üçün öldürdü qardaş qardaşı?
Nədir bu sözümün bəyanı, aşıq?*

¹ Üqba – axirət dünyası deməkdir.

Aşıq Alxan:

*Ay Alxan, beş vaxtdı namazın başı,
Bil, Fərhad yarırdı qayanı, daşı.
Habil öldürdü qız üstündə qardaşı
Qalmadı nə namus, həyə, a molla.*

Sonra söz Aşıq Alıxana verildi:

*Aç Qurani yaxşı oxu, Süleyman
Bir surənin "reyi," "zeyi" neçədi?
Salavat deyəndə Məhəmmədin şə'ninə
Salavat neçədi , "seyi" neçədi?*

Molla cavab verə bilmədiyindən Aşıq Alxan cavabı da özü dedi:

*Bir qulaq as, özüm edim bəyani,
Bir surənin "reyi," "zeyi" ikidir.
Salavat deyəndə Məhəmmədin şə'ninə
Salavat bir, amma "seyi" ikidir.*

Aşıq Alıxan sözünə davam edir:

*Darıxarsan olma durub qaçasan.
Qəvvəs deyilsən dərin dərya keçəsən,
Bir fikirləş, bəlkə bunu açasan:
Neçə namazın bəndi beyi neçədi?*

Bunu da özü açıqlayır:

*Müxənnətin qaydasıdı qaçacaq,
Sərraf olan əli kövhər seçəcək,
Kamil aşıq sinəsini açacaq,
Beş namazın bəndi-beyi ikidi.*

Aşıq Alıxan son bəndi deyir:

*"Elmi dərya", bir qulaq ver Alxana,
O, kimidi "Bəli" dedi şeytana?
Hansı oxdu haqq qurubdu insana
Ox neçədi, oxun yayı neçədi?*

Və cavabını deyir:

*Alim saydım, hörmət eylədim ona,
Hənvə ana "Bəli" dedi şeytana.
Ox gözdür, xuda qurub insana
Göz ikidir, həmi yayı ikidir.*

Molla məğlub olur. Toy sahibi ortadakı 3000 rubl pulu (Molla da Aşıq Alxan da ortaya pul qoymuşdular) Aşıq Alıxana verir. Aşıq Alıxan, 7 toy keçirir, 40000 rubl və bir at qazanıb Qarayızıya qayıdır.

QOCALMAZDIM

Aşıq Mikayıl Azaflı ilə deyişmə

*Deyirlər qocaldın ağardı başın,
Qəm, Hieran qocaltdı, mən qocalmazdım.
Göylərə sovruldu torpağım, daşım,
Şər, böhtan qocaltdı mən qocalmazdım.*

Aşıq Alxan:

*Cavankən qəzadan əyildi işim,
Ah-möhnət qocaltdı mən qocalmazdım.
Fələk yad ellərə atdı daşımı,
O, qürbət qocaltdı, mən qocalmazdım.*

Azaflı Mikayıl:

*Yolu bəri baxan qayalı dağlar
Günəş nalə çəkər, bulud qan ağlar.
Ömrümün sarayı sırsıra bağlar,
Bu zindan qocaltdı, mən qocalmadım.*

Aşıq Alxan:

*Barmaqlarım bir-birinə çatıldı,
Şər həyata keçdi, divan tutuldu.
Başımdan tüfənglər, toplar atıldı,
Müxənnət qocaltdı, mən qocalmazdım.*

Azaflı Mikayıl:

*Azaflı Mikayılam yaralı-yasdı,
Könlümün geydiyi qəmli libasdı.
Fələk saçlarımdan qarmıxdan asdı,
O, sübhan qocaltdı, mən qocalmazdım.*

Aşıq Alxan:

*Ellərə bəyandı Alxanın dərdi,
Namərd dostlarım da üzümə durdu.
Dilbilməz gəvurlar on il buyurdu,
Qəzəmət qocaltdı, mən qocalmazdım.*

TƏBİƏT ŞEİRLƏRİ

Buraya Aşıq Alxan dədə-baba yaylaq yerlərimiz olan Qaraxaç, Ağlağana, digər dağlara həsr etdiyi şeirləri ("Dağlar", "Ağlağan", "Dağlar qoynunda qoynunda" "Dünya" və s.) daxildir. Şeirlərin yaranması haqqında aşıqın öz yazdıqlarına müraciət edirik.

...Bir az da 1945-ci ildən. Hansı ki, vətənimiz xain düşmənlərdən təmizlənmişdi. Ürəklərə vüqar, gözlərə işıq, dizlərə taqət gəlmişdi. Hamı şadyanaq, sevinc içindəydi. 1945-ci ilin iyul ayının əvvəlləri idi. Mən Qardabanidə bir ziyafətdə oxuyurdum. Həmin ziyafətdə Qardabanidə ən yaxşı, mərifət əhli, səxavətli, hamını bir gözdə görən, sənətə sənətkara qiymət verən Daşdəmirov Hacı Mansur oğlu da iştirak edirdi. O dedi: «Bizim daha dünyada heç bir dərdimiz yoxdur. İndi bizə yaxşı işləmək, yaxşı ömür-gün keçirmək qalır». Bir neçə söhbətdən sonra necə deyərlər, söz-sözü gətirər. Belə qərara gəldilər ki, bazar günü Aşıq Alıxanı da götürüb 5 il görmədiyimiz Qaraxaç yaylağına çıxaq. Necə demişdilər, elə də oldu. 10 nəfər hazır oldu. Başda Hacı Mansur oğlu olmaq şərtilə. Telli sazı götürdüm, əyləşdik yük maşınına. 180 km yolu gedib çatdıq Qaraxaç yaylağına. Məşhur və səfali «Şır-Şır» bulağa. Aşıq nə görsə yaxşı? Gül bülbülü çağırır, bülbül də ki, gülü. Necə deyərlər, aşıq, şair nə görəndə çasır. Lalə, nərgiz, qərənfil, bənövşə, qartallı qayalar, qıj-qıj axan çaylar, üstü lilparlı bulaqlar. Dağların başında duman sinəsində alatala qar, yuxarıda adları çəkilənlərin hamısı bu yaylaqdadı: konyaklar bulağa qoyuldu, kabablar şişə çəkildi. Bu dəmdə 5 il dağlardan aralı durmuş Aşıq Alıxan «Dübeyti» havasında görək nə deyir:

DAĞLAR

*Qəmli könlüm çox şad oldu,
Şükür gəldim sənə, dağlar.
Zümzüməli göllərində
Yaşıl başlı sona dağlar.*

*Ovçu izlər, maral gəzər,
Şairlər də dastan yazar.
Gözəllər güllərin düzər,
Tellərində şana, dağlar.*

*Abı kövsər bulaqların,
Gəzməli oylaqların.
Bahar vaxtı xoş çağların,
Bir çıxaydım yenə, dağlar.*

*Qayalarda kəklik yatar,
Səhər-səhər gözəl ötər.
Fələk bir gün kəmənd atar,
Qarayazılı Alıxanı dağlar.*

Sözümü qurtardım. Bir neçə sağlıq badə süzüldü. Necə deyərlər konyakın qüvvəsi, yaylağın havası, müharibənin qələbə ilə qurtarması elə bir şadlıq yaratdı ki, hamı sevincdən ağlayırdı. Bu dəmdə bir neçə nəfər yaşlı qadın, bir nəfər də yanlarında yaşı 25-ə çatmış bir qız, nə qız, qaşlar qələmkər kimi, gözləri şölə kimi, yanaqlar gül yarpağı kimi. Qız elə bir ağlamağa başladı ki, gözlərindən düşən yaş lalə yanağından dənə bir yerə düşürdü. Deyirsən ki, qızıl gülün üstündən şəh tumurcuğu düşürdü. Hacı Mansur oğlu dedi: «Ay qızım, cavan qız da belə ağlayarmı?» Qadının biri dedi: «Ay qardaş, bu qızın nişanlısı müharibədən gəlməyib. Ona görə də belə yana-yana ağlayır». Elə bu dəmdə Alıxan Qarayazılı görək «Əhmədi Kərəm» havasında nə deyir:

AĞLAMA

*Yenə səbr elə, ay dağlar qızı,
Lalə yanaqların solar, ağlama.
Deyərlər ki, yaman günlər az olar,
İnşallah sevgilin gələr ağlama.*

*Mən də dərd çəkirəm daş deyil canım,
Azəri oğluyam su deyil qanım.
Dilimin əzbəri şahım, sultanım,
Ağlayan gözlərin gülər, ağlama.*

*Həmişə köməkdi Tanrımız bizə,
İşıqlar veribdi qaranlıq gözə.
Axtarıb haqqı da çıxardar üzə,
Alıxan telli sazı çalar, ağlama.*

Sözüm tamam oldu. Qadınlar xudafız deyib getdilər. Bir neçə sağlığa yenə içdilər. Tamada dedi: Əziz yoldaşlar, neçə ildir ki, bizim xalqımızın qız və gəlinləri səfali yaylaqlarımıza yad olmuşdu. İndi biz gəldik, görüşdük yurdumuzla. Gələn il də xalqımız da gələr. İndi sürücü, maşını işə sal, Ağlağan dağının ətəyinə «Qırx bulağın» üstünə, orada süfrəmizi açaq. Elə də oldu, «Qırx bulağın» üstündə Qartallı qayanın qabağında kefə başladıq. İki saat keçmişdi ki, altı nəfər adam bizim yanımıza gəldi. Salam – kələmdan sonra badələr süzüldü, bir neçə sağlıqdan sonra sədəfli sazı sinəmə aldım.

Süfrəni yıxdılar. Doldux maşına. Naltökəni enib gəldik. Məşhur olan Qaraisəli çayına. «Dəmir körpüdə dayanın» – dedilər. Yüngülvarı süfrə açdılar.

Sözüm başa çatdı. Axırncı badələri bu sağlığa içdik. Bu müharibə axırncı olsun. Bir də vətənimizə qara bulud çökməsin. Həmişə əmin-amanlıq olsun. Faşistlərin murdar ayaqları günəşli vətənimizə dəyməsin. Amin! Amin! Səsi ərşə ucaldı.

Belə də Qaraxaç səfərimiz başa çatdı. Sağ olun! Var olun!

Bizimlə birlikdə İsayev Muxtar, Mehdiyev Mehdi, Nadir Piri oğlu, Əmirxan Mehrabov, Kərimili Yusif, Xeyirli Mehdi, Məmməd Cəfər, Əliyev Hacıxəlil cəm olub yola düşdük. Canbaxçanın altındakı bulağın yanında dayanıb məclis qurduq. Gördüm ki, Dəli Dağın, Ağlağanın başını duman alıb, zirvəsində ala-tala qar görünür.

Dağlara müraciətən sinəmdə şeir yarandı:

*Başı sıx dumanlı, sinəsi qarlı,
O görünən bizim elin dağıdı.
Qartallar məskəni, Ağlağan dağı,
Qaraçöp elinin şən yaylağıdı.*

*Dəli dağdan ayrılır Çömçə dərəsi,
Tərlən ovlağıdı Laçın bərəsi.
Kəkliyə mey tutur turacın səsi,
Bizim bu yaylaqlar cənnət bağıdı.*

*İgidlər məskəni Qaranlıq dərə,
Dumanı, çiskini qalxır göylərə.
Sürülər yayılır tər güneylərə,
Gözəllər oylağı yol bulağıdır.*

*"Qoç qırılan" a yaxın "Malaqan düzü"
Ətirli çiçəyi, gülü, nərgizi.
Qarayazlı Alxanın əlində sazı
Oxuyur kefinin gözəl çağıdı.*

Hacı Daşdəmipov dedi:

"Aşığı Alxan, bu dünyadan neçə-neçə canlar gəlib, neçə-neçə igidlər, koroğlular at oynadıb, indi heç biri dünyada yoxdu". Nə isə, bir az şadlandıq, bir az qəmləndik və "Dağlar qoynunda" şeirimi gözəl bir saz havası üstündə oxudum:

*Qoç Koroğlu məskən saldı,
Dağlar qoynunda- qoynunda.
At oynatdı, qılınc çaldı,
Dağlar qoynunda- qoynunda.*

*Nigarilə gəzdi qoşa,
Yağıya çəkirdi haşa.
Mərd ömrünü vurdu başa
Dağlar qoynunda- qoynunda.*

*Ellər unudarmı mərdi,
Dərd qocaldarmı namərdi?
Alxan, gözün nələr gördü
Dağlar qoynunda- qoynunda.*

Sözümü tamama yetirdim. Neçə konyak badələri boşaldı. Nə qədər içirdiksə gözəl dağ havası qoymurdu ki, bizə içki təsir eylesin. Nadir Yolçuyev: "Ay dünya doğrudan da fanisən fani "deyə ah çəkdi. Sonra üzünü mənə tutub:" Aşığı, dünya haqqında oxusan daha yaxşı olar"-dedi. Mən "Dünya" şeirimi oxudum:

*Nə ola bir gücüm çata,
Sana quram divan, dünya.
Neçə-neçə mərd oğlanlar
Getdi səndən giryən, dünya.*

*Nəmrud endi qalasından,
İçdi əcəl badəsindən,
Oğulları anasından
Zümlə ayıran dünya.*

*Kimsə səndən qisas almaz,
Səndən köçən geri gəlməz.
Aşırıq Alxan cavan olmaz
Sən eylədin puran, dünya.*

Mənim sağlığımıza badə qaldırdılar. Hacı Daşdəmirov dedi: "Gərək aşıqlar tez qocalmasın, ancaq bir az tez qocaldın". Mən onun bu sözünə "Qocalmazdım " şerimlə cavab verdim:

*Cavankən qəzyədən əyildi işim
Ah-möhnət qocaltdı,mən qocalmazdım.
Fələk yad ellərə tulladı daşım
O qürbət qocaltdı,mən qocalmazdım.*

*Barmaqlarım bir-birinə çatıldı,
Şər həyata keçdi,divan tutuldu.
Başımdan tüfənglər,toplar atıldı.
Müxənnət qocaltdı,mən qocalmazdım.*

*Ellərə bəyandı Alxanın dərdi,
Müxənnət"dostlarım"üzümə durdu.
Dilbilməz yağılar 10 il buyurdu
Qazamat qocaltdı, mən qocalmazdım.*

Bu sözləri "Yanıq Kərəmi" havasında oxudum. Yolçuyev Nadirin təklifi ilə Xramın qaşına "Xozeynin yurdu"na Ağlağan qayaları ilə üzbə-üz olan yerlərə getdik. Qəm başı-

mızdan aşdı. Yadımıza keçmişlər düşdü. Hanı Qarayazının alaçıqları, hanı gül-çiçək düzən gözəllər, hanı Qaraçöp elinin dəyələri? Üzümlü dağlara tutub "Ağlaşan" şeirini uyğun bir hava üstündə oxudum:

*Mərd igid oylaqlı, gövsər bulaqlı
Hanı sənə köçən elim, Ağlaşan?
Üstündə səf çəkir, o yeddi oymaq
Nə üçün bağlandı yolun, Ağlaşan?*

Bu bəndi demişdim ki, gördüm bir "Pobeda" markalı maşın gəldi. Bizdən azacıq aralıda dayandı. Maşından 5 nəfər düşdü. Bunlardan birini 30-cu illərdə "Qoç qırılan"da Kərimoğlu Kazıma Borçalı qaçaqları ilə birlikdə qonaq gəlmiş, mauzerlə 100 metrədən boş gilzəni vura bilən Əhməd tanıdım. Baxdım ki, onun sağ qolu yoxdur. Sözün ikinci bəndini bədahətən dedim:

*Bağrı daş aşığın elsiz gəlibdi.
Bülbül nalə çəkir gülsüz gəlibdi.
Səndə mauzer atan qolsuz gəlibdi.
Soruşmursan hanı qolun, Ağlaşan?*

*Niyə küskün baxır Dəli dağ sana,
Ömürlər artırdın hər bir insane.
Ağır xəstələri gətirdin cana
Həm yağın, qaymağın, balın, Ağlaşan.*

O vaxt Əhməd olan qonaqlıqda Aşıq Musa ilə birlikə məclis aparırdıq. O anlar bir daha yaddaşımda canlandı:

*Necə məlul baxır qartalın gözü,
Yəqin məst eyləyib aşığın sözü.
Səni mətəl qoyan, əlində sazı
Hanı Musa purkamalın, Ağlaşan?*

Yaxınlardakı daşlarda,qayalardakı güllə yerlərini gö-rəndə elə bil dünya başıma dar oldu:

*Hər daşında vardı güllə nişanı,
Alovsuz yandırdın Aşığı Alıxanı.
Gözəllər yığılıb etmir seyranı
Sarılır çiçəyin, gülün, Ağlaşan.*

Əhməd söz tamama yetəndə məni tanıdı: "Əyə, sən Qarayazılı Aşığı Alıxanı?"

Dedim: "Bəli "Öpüşdük, görüşdük, keçmişləri bir da-ha yada saldıq. Səfərimiz başa çatdı. Ölənlərə rəhmət, qa-lanlara can sağlığı".

Aşığı Alıxan "Dağlara" şeirini Qarayazlıların yaylaq yer-lərindən olan "Keçəl Qora"ya (Gürcüstanın keçmiş Boqda-novski" rayonunda yerləşir) həsr etmişdir.

Aşığı şeirin yaranma tarixi haqqında belə danışdı:

"1975-ci ildə heç görmədiyim Keçəl Qora yaylağına ailəliklə dincəlməyə çıxdım. Ancaq iki ay sərəsər yağış yağdı.Gördüm ki, Qaraxaç dağlarının yerini vermir. Başıma bir çoban papağı qoyub bir daşın üstündə oturub, şeir yazmağa başladım:

DAĞLARDA

*Təbim coşa gəldi, qəlbim şad oldu
İstəyəm bir dastan yazım dağlara.
Axır çayı,yoxdu zəm- zəm bulağı,
Bu dağlar bənzəmir bizim dağlara.*

*Gözəllər səf çəkib çıxırmı bulaqdan
Şeh tumurcux düşür lələ yanaqdan.
Heç doymaq olarmı qaymaq dodaqdan
Çox şükür dil açdı sazım dağlara.*

*Yarpızı, lilparı yox baldırğanı,
Kəkliyi, turacı yoxdur tərlanı.
Hanı yaylaqların şahı, sultanı,
Yaraşmır tərifim, sözüm dağlara.*

*Bir cansağlığıdır insanın varı,
Səndə ləzzət yoxdu, ay Keçəl Qora,
Yüzcə il yaşayam dünyada barı,
Doyunca baxaydı gözüm dağlara*

*Alıxanam hər dağın ləzzətin bildim,
Dağlarda dolandım mən ilham aldım.
Qaraxac qoynunda anadan oldum,
Onunçün heyranam özüm dağlara.*

Bayatılar

BAYATILAR

*Aşığam mən də yandım,
Od aldım mən də yandım.
Bağ olsaydı dözməzdi,
Bu dərdə mən dayandım.*

*Aşıq Qazağa gedir,
Bu yol Qazağa gedir.
Özüm qürbətdə xəstə,
Fikrim uzağa gedir.*

*Aşıq deyir o qaladı,
Mən yatan o qaladı.
Bu oda mən yanmazdım,
Məni oda o qaladı.*

Gəraylılar

DAĞLAR

*Dilin yoxdur xəbər alam,
Neçə olar yaşın, dağlar?
Olma, sən də dərd çəkirsən
Tez ağardı başın, dağlar.*

*Milyon-milyon əsir keçdi,
Gələn qondu, qonan uşdu.
Əbədilik səndən köçdü,
Koroğlu sirdaşın, dağlar.*

*Sənə çox igidlər gəldi,
At oynatdı, qılınç çaldı.
Aşırıq Alxan da qocaldı,
Ölmür, itmir daşın, dağlar.*

BU DAĞLARDAN

*Varlı, kasıb, hər bir insan,
Qondu, köçdü bu dağlardan.
Qoç Koroğlu, Qaçaq Nəbi,
Gəldi keçdi, bu dağlardan.*

*Alaçıxlı ağır ellər,
Sona üzən ayna göllər,
Lalə yanaq tər gözəllər,
Su doldurar bulaqlardan.*

*Ay vəfasız fani dünya,
Etibarın hanı dünya?
Qocaltdın Əlixanı dünya,
Ayrı düşüb yaylaqlardan.*

BOYLANA -BOYLANA

*Sevgisinə vədə verir,
Durur boylana-boylana.
Yad ovçudan daldalanır,
Yeri boylana-boylana.*

*Məəttəl qaldım işinə,
Kəklik kimi yerişinə.
Sağ əlin qoyub döşünə,
Gülür boylana-boylana.*

*Gördüm mələklər xanını,
Artırıb şöhrət şanını.
Aşıq Əlixanın canını,
Alır boylana-boylana.*

O GÖZƏLİN

*Bərk tutasan yaxasından
O, gözəlin bu, gözəlin.
Asılasan düyməsindən
O, gözəlin bu, gözəlin.*

*Gözlərinin qarşısından,
Saçlarının burmasından,
Yapışasan məməsindən,
O, gözəlin bu, gözəlin*

*Alxan doymaz beləsindən,
Ləbilərinin badasından,
Vallah allam qadasından,
O, gözəlin bu, gözəlin.*

NƏLƏR KEÇDİ

*Əyrum-uyrum gedən yollar
Səndən gəldi nələr keçdi?
Dünya mənimdir deyənlər
Axrı ağlar-mələr keçdi.*

*Uymayın vara-dövlətə
Qul olmayın şan-şöhrətə.
Əl uzadın həqiqətə
Bu dünyanın sonu puçdu.*

*Alxanın çoxdu məlalı,
Heç əksilməz qalmaqalı.
Bu dünya bina olalı,
Gələn gəldi, köçən köçdü.*

QARAYAZI

*İgidlərin köçdü, getdi
Hayıf sənə Qarayazı.
Tərhanların uçdu getdi,
Hayıf sənə Qarayazı.*

*Yaylaların ağlar oldu,
Gülləri saraldı soldu.
Bülbüllər qəfəsdə qaldı,
Hayıf sənə Qarayazı.*

*Məşələr kəsildi töküldü,
Sonalar göllərdən çəkildi.
Başında bostan əktildi,
Hayıf sənə Qarayazı.*

*Bir dərd bilən də qalmadı,
Yaralarım sağalmadı.
Köçənlər geri gəlmədi,
Hayıf sənə Qarayazı.*

*Hanı səndə mavzer atan,
Şahin tək bərədə yatan.
Qanın dost qanına qatan
Hayıf sənə Qarayazı.*

*Köhlənlərin heç kişnəşmir,
Sürülərin heç mələşmir.
Pəhlivanların güləşmir,
Hayıf sənə Qarayazı.*

*Neçə döndü gözəl devran,
Gözəllərin etmir sehran,
Qanlar ağlar aşıq Alxan
Hayıf sənə Qarayazı.*

NƏLƏR KEÇDİ

*Əyrim-üyrüm gedən yollar,
Səndən gəldi nələr köçdü.
"Dünya mənimdir" deyənlər,
Axrı ağlar-mələr keçdi.*

*Mən namərdə bel bağladım,
Yolunda sinə dağladım.
Bilirsən niyə ağladım
Gözəl devrim yada düşdü.*

*Müxənnətlər özün öyər,
Dostlarını darda qoyar,
El-obalar bir gün deyər,
Qarayazılı Alxan da köçdü.*

YAVAŞ-YAVAŞ

*Hər ay, hər gün ömrümüzdən
Günlər keçir yavaş-yavaş.
Xəyalımın tərlan quşu
Daha uçur yavaş-yavaş.*

*Qar tutub dağların başı,
Qarışdı dünyanın işi.
Araxnan dost olan kişi,
Uzaq keçir yavaş-yavaş.*

*Zaman dəyişməz Alxanı,
Mərd dostlarım getdi, hanı?
Könlümün sürək köhləni,
İndi qaçır yavaş-yavaş.*

MƏNDƏDİ

*Ey söz üçün gəzən aşıq,
Sözün dəryası məndədi.
Hər kəlmənin neçə şəkili,
Heca mənası məndədi.*

*Sirdaşıyam örnəklərin,
Arzuların, diləklərin.
Böyük aşıq Ələsgərin
Sözü qadası, məndədi.*

*Nə dincəlib, nə yatıram,
Qavvas olub tor atıram.
Sərrafam gövhər satıram
Ləlin bahası məndədi.*

*Hünəri varsa bir kəsin,
Təcnisimə cavab desin.
Gəraylının, müxəmməsin
Küllü xanası məndədi.*

*Ay Alxan, itməz zəhmətin
Qazan elin məhəbbətin.
Xəstəsi kimsə sənətin
Deyin davası məndədi.*

MƏRDİ-MƏRDANƏ
(Xırdı Məmmədə nəzirə)

*Ömrüm keçdi, günüm keçdi,
Cahanda mərdi-mərdana.
Təmiz adnan mən dolaşdım,
Hər yanda mərdi-mərdana.*

*Namərd oduna yanmadım,
İlqar verdimsə dönmədim.
Müxənnətə heç enmədim
Meydanda mərdi-mərdana.*

*Mən uymadım al-qumaşa,
Sadiq oldum dost-qardaşa.
Sənətini vurdu başa,
Alxan da mərdi-mərdana.*

DANIŞMA

*Sən kamil bağban deyilsən
Bağçadan, bağdan danışma.
Nə alansan, nə satansan,
Doğru bazardan danışma.*

*Yox namusun, nə də arın,
Nə də sənin behbazarın.
Arvatdadır ixtiyarın,
Qüvvədən, zordan danışma.*

*Alxan çatan namus ardı
Sözüm xalqa yadımkardı.
Anan çolaq, atan kordu
Çolaqdan, kordan danışma.*

YARIM OLA

*Bəxtim bura qədər yazsa,
Bir ala göz yarım ola.
Ürək dağa hökm eyləyə
Əlimdə ixtiyarım ola.*

*Hər gözələ can demərəm,
Canımı qurban demərəm,
Mən sənə tərlən demərəm,
Yüz min ahızarım ola.*

*Dünyanın yoxdur vəfası,
Baldan şirindir cəfası.
Alxan çox görüb səfası
Mərd ilə ilqarım ola.*

OLMASIN

*Görüm heç kəs bu dünyada
Öz evində qul olmasın.
Altun ikən xırdalanıb,
Qara qəpik pul olmasın.*

*Ayrı düşən anasından,
Dağ yandırar naləsinən.
İlan getsin balasınan,
Qabağında yol olmasın.*

*Mən Alxanam, dərdəçərəm,
Gül əkərəm, vay biçərəm.
İnsafımı bağ becərəm,
Tikən bitsin, gül olmasın.*

DAHA

*Gündən günə vaxt azalar,
Mən dolduqca yaşa daha.
Kim nə deyir eşitmirəm
Düşəmmirəm başa daha.*

*Ayaz vurur üzdərimnən,
Yaş süzülür gözdərimnən.
Tutulmuşam dizlərimnən
Dayanmıram qışa daha.*

*Alxan, bəxdin zər gətirmir,
Xəzan vurub gül gətirmir.
Vəzifəm yox, əl gətirmir
Gələmmirəm xoşa daha.*

Qoşmalar

MƏNİ

*...Naşı xəyyat əl yetirər bir ağa,
Mərd igidi rahat bükər bir ağa.
Bu günümdə əgər gəlsə bir Ağa,
Nəzər qılsa edər təzə tər məni...*

QOCALDIM

*Əzəl dərd biriydi yüzə yetişdi
Cavanlıq əlimdən getdi, qocaldım.
Neçə oxlar atdım biri dəymədi
Ovum bərəsindən ötdü, qocaldım.*

*Dağlarda yel kimi əsən yığvalım,
Poladı ortadan kəsən yığvalım,
Məndən üz döndərib kəsən yığvalım.
Bilmirəm harada yatdı, qocaldım.*

*Qarayazılı Alxanam el bilir məni,
Sərraf ol, xaini görəndə tanı.
Haqsızlıq qocaldır ancaq insanı
Şər, böhtan yaxamdan tutdu, qocaldım.*

YIĞVALIM DÖNDÜ

*Tərən könlüm zirvələrdə gəzərdi,
Fələyin qəhrinnən endi nə endi.
Qəfil yerdən bir od düşdü canıma,
Ciyərim alışdı yandı,nə yandı...*

*Bu qoca çağımda döndü novrağım,
Telli saza daha yatmır barmağım.
Şölasində şam atdığım çırağım
Asda bir küləklə söndü,nə söndü...*

*Alxanam,dərdimi kimsə bilmədi.
Nə eyləyim taleyim yar olmadı.
Əzəlim xoş keçdi, axrım gəlmədi.
Yığvalım bəd günə döndü,nə döndü...*

ƏYMƏSƏ

*Vaxtsız yarpaq düşməz, nə bağ pozulmaz,
Xoryat əli bir bağçaya dəyməsə.
Yüz namərd bir mərdə heç yaxın düşməz
Qanlı fələk özü vurub əyməsə.*

*Neçə ümman, neçə dərya keçirdim.
Ləl-gövhəri bir-birindən seçirdim,
Əzraildən çox aralı qaçırdım.
O zamanın özü qarşı gəlməsə.*

*Niyə ağlayırsan, əziz vəfadar?
Bil ki, bu dünyaya yoxdu etibar.
Mən Alxanam yerim olar dar məzar
Getməliyəm həyat qismət olmasa.*

BAĞLIDI

*Elin sənətkarı, elin oğluyam,
Hər zaman bu qəlbim elə bağlıdı.
Qartalın məskəni uca dağlardı,
Bülbülün də meyli gülə bağlıdı.*

*Aşığı el dolanar telli saznan,
Durnalar ötüşər xoş avaznan.
Səf çəkib su üstə gedər naznan,
Ceyranın da meyli çölə bağlıdı.*

*Nədəndi üz tutub baxırsan yana,
Demirsən baxışın qəst edir cana.
Qarayazılı Alxanam qorxuram sına,
Ürəyim bir incə telə bağlıdır.*

KEÇDİ

*Söz verdin bir günə, ay etibarsız,
Həftələr dolandı, ay gəldi keçdi.
Gözüm yolda qaldı, can intizarda,
Zimistan hərləndi, yay gəldi keçdi.*

*Tellərinə sığal verir bir şana,
Zəmbur¹ mənəm, şövq edirəm bir şana,
Nə bir toya gəldin, nə bir nişana,
Neçə bayram oldu, toy gəldi keçdi.*

*Alxan sənə qurban, telli Yasəmən,
Qönçə dahən, ləbi ballı Yasəmən.
Məni dərdə salan xallı Yasəmən,
Səndən ötrü ömrüm, zay gəldi keçdi.*

¹ Zəmbur – arı

SAĞ, SALAMAT QAL

*Başı sıx dumanlı, sinəsi qarlı
Qaraxaç yaylağı, sağ-salamat qal.
Qartallar məskəni, Ağlağan dağı,
Qaraçöp ovlağı, sağ-salamat qal.*

*Borçalı yurdudu, marallı dərə,
Dumanı, çiskini, qalxır göylərə.
Sürülər yayılır tər güneylərə,
Gözəllər bulağı, sağ-salamat qal.*

*Dəlidağdan görünür Malaqan düzü,
Ətirli çiçəyi, güllü nərgizi,
Qarayazlı Alxanın əlində sazı,
Hacıxəlil ocağı, sağ-salamat qal.*

AY BİZİM ELLİ

*Sona ceyran kimi keçib gedirsən
Tanırsanmı məni, ay bizim elli?
Mələklər səf çəkib gəlsə behişdən
Yenə olmaz sənə tay, bizim elli.*

*Görən ilham alar qara gözünnən,
Lalə xəcalətədi gülər üzünnən.
Bərabər iqliməm sənənin özünnən,
Darçınlı, mixəkli çay, bizim elli.*

*Aralı getməginən gəlginən bərdən,
Səni gördüm ağıl oynadı sərdən.
Qarayazılı Alxanam ay minə gərdən,
Gəl sənə eylədim toy, bizim elli.*

QARA TORPAQDA¹

*Ay Söyün, ne joldu qara torpaqda
Sarı tel, Urfanı çalan barmaqlar.
Qalxanda o zilə, enəndə bəmə
Gözəllər aqlını alan barmaqlar.*

*Həç dözmək olarmı belə dərdə də,
Yüz cürə gül vururdun ana pərdədə.
Açıq məclislərdə, hər bir yerdə də
Hər zaman eyivallah alan barmaqlar.*

*Billur kimi zövq edirdi gümanı,
Minlərlə keçirdi toyu nişanı.
Sənət dostum Qarayazılı Alxanı
Qəmin dəryasına salan barmaqlar.*

¹ Şeir Hüseyn Saraclının əziz xatirəsinə həsr olunub.

GƏLMIŞƏM

*Qocaman aşığam Qarayazıdan,
Odlar yurdu Azərbaycana gəlmişəm.
Çoxları od saldı şirin canıma,
Kərəm kimi yana-yana gəlmişəm.*

*Burda qərar tutub elmin ocağı
Şeirin, sənətin qaynar bulağı.
Vaqifə ruh verən Qazax torpağı,
Vidadinin sorağına gəlmişəm.*

*Qızılvəngli Alı böyük misaldı,
Ustad Ələsgərim ondan dərs aldı.
Tapammadım dədə Şəmşir necoldu,
Dərs verərdi mən Alxan gəlmişəm.*

GÖRÜRƏM

*Həyasız, vicdansız, qan içənləri
Elə bil qarşımda ilan görürəm.
Həqiqət nədisə heç gözə dəymir,
Hər nəki görürəm yalan görürəm.*

*Cibinin xeyrinə can atanları,
Vəfasız dünyanı bərk tutanları,
Namus, hörmət, bir də ar satanları
Hər zaman arxada qalan görmüşəm.*

*Qəmlə əlləşirəm, dərdə yoldaşam.
Haqsızlıq çox çəkib ağarıb başım.
Çəkdi ayağımdan xayın yoldaşım,
Alxanam qəlbimi viran görürəm.*

QALMASIN

*Adilsən, Allahsan, haqqı divansan.
Tərlənin ovlağı sara qalmasın.
Mərdin işi müşgüllərə düşməsin,
Ürək sözü beyilqara qalmasın.*

*Pozulmasın mərdin şöhrəti-şanı,
Açılsın üzünə haqqın divanı.
Nahaqdan axmasın bəndənin qanı,
Gözəl dövrən zülmkara qalmasın.*

*Ay Alxan, qəlbini Xudaya bağla,
Nə şeytana, nə dünyaya bel bağla.
Sidqini Qurana, ayəyə bağla,
Ərəsətdə cəsət nara qalmasın.*

NƏ YAZIM İNDİ

*Təzə qələm aldım, coşubdu təbim,
Özüm də bilmirəm nə yazım indi.
Fələk xəncərini vurandan bəri
Nə qışım xoş keçir, nə yazım indi.*

*Fələk ölüm versin qəlbi pislərə,
Qeyrəti, namusu atan kəsdərə.
Ovrac qohumlara, yaltaq dostlara,
Nə sözüüm xoş gəlir, nə sazım indi.*

*Şər yazmasın qələm alan əlinə,
Düyün düşsün müxənnətin dilinə.
Alxanam, düşmüşəm eşqin gölünə
Nə çalxanım indi, nə üzüm indi.*

DEYİLƏM

*Fələk imtahana çəksə də məni,
Namərd kölgəsində yatan deyiləm.
Çəksələr dilimdən dara of deməm,
Gələcək nəslimi atan deyiləm.*

*Yada can demərəm, atmaram dostu
Çox şükür xudaya verdiyin bəsdə.
Başımdan nə qədər yel, boran əsdi,
İlqarı-imanı satan deyiləm.*

*Alxan da "can" deyir həmişə mərdə,
Müxənnəti düşsün çarəsiz dərdə.
Nə qədər yorulub qalsam da geridə,
Yaltaq ətəyindən tutan deyiləm.*

YARAŞMAZ

*Dahan xəzinədi söz də ki, ümman,
Kövhəri puç etmək dilə yaraşmaz.
Qələm tabe olar hər an barmağa,
Haqqı nahaq yazmaq ələ yaraşmaz.*

*Varına güvənən çox bağı daşdı,
Kasıbdan yan keçər dostu qardaşı.
Sahilə düzsələr min cürə quşu,
Sonaya bənzəmər, gölə yaraşmaz.*

*Alxan, aldanma dünya varına.
İnanma namərdin behbazarana.
Hörmət etməyən kəs sənətkarına,
Aqilə yaraşmaz, elə yaraşmaz.*

BƏNÖVŞƏ

*Özün tər gözəlsən, boynun əyridi,
Adın düşüb bu cahana, bənövşə.
Gül çiçəklə dolsa çəmənlər, çöllər,
Sənin bərabərin hanı, bənövşə?*

*Dünya gözəlləşir, insan qocalır,
Xoş ətirin var asimana ucalır.
Hayıf, bəd ruzigar səndən bac alır
Səni edir şanə-şanə, bənövşə.*

*Hər yetən üzməsin səni hayıfsan,
Lalədən, nərgizdən olduqca safsan.
Həmi çox gözəlsən, həmi zərifsən.
Sən layiqsən mən Alxana, bənövşə.*

AY BELƏSİNDƏN

*Nola geri dönə tər cavanlığım,
Ömür-gün keçirəm ay beləsinən.
Qışda ağ otaqda, yayda yaylaqda,
İçəydim üzə-üz çay beləsinən.*

*Nola bir də yatan bəxtim ucala
Ötgün ola xandan-bəydən bac ala.
Qovuşam, sarmaşam bu mahcamala,
Yüzcə il yaşayam ay beləsinən.*

*Məcnun kimi leyli dağı gəzirəm,
Gözəllər şanına dastan yazıram.
Mən Alxanam, ölmək üçün hazıram
Ancaq basdırsınlar qoy beləsinən.*

GƏLMƏSİN

*Vəfasız gözələ nə edə billəm,
Könlümü almağa gəlmir-gəlməsin.
Ahnan-vaynan keçir hər bir saatım,
Etibarsız zalım bilmir-bilməsin.*

*Diyən ilqar verib zülümkar yada,
Kərəmdən betərəm yanırım oda.
O kef çəkir, mən ölürəm dünyada
O, yüz il yaşasın, ölmür-ölməsin.*

*Hax yazaram qələm alıb dəstimə,
Qara gözlər necə durdu qəsdimə.
Qarayazılı Alxanam qəbrim üstünə,
Ağlaya ağlaya gəlmir, gəlməsin.*

ENDİRƏN FƏLƏK

*Üzbə-üz durasan bir xəbər alam,
Cəmşidi taxtından endirən fələk.
Mərdləri göndərən zülmət dağına
Zalımın çırağın yandıran fələk.*

*Neçə əyyam, neçə dövrən görmüşəm,
Viran bağlar, viran gülşən görmüşəm.
Hər nə ki, görmüşəm böhtan görmüşəm,
Namərdi səməyə qaldırpn fələk.*

*Durmuşdum qarşımdan tər sinə keçdi
Bir incə bel mələk tərsinə keçdi.
Alxanam, düz işim tərsinə keçdi,
Müxənnəti mərdə güldürən fələk.*

GÜRCÜSTANDA BOY ATMIŞAM

*Babam Salahlıdı, nənəm İncəli,
Özüm Gürcüstanda boy atmışam mən.
Əlli ildi bu sənətin quluyam
Xalqım üçün yazıb yaratmışam mən.*

*Dolandım elləri telli sazımnan,
Könüllər oxşadım, şirin sözümnən.
Şirin söhbətimnən, xoş avazımnan,
Yatan könülləri oyatmışam mən.*

*Atam dülgər idi, anam xalçaçı.
Yüz min ilmə çalar, kəsərdi qayçı.
Qarayazılı Alxanam, əmim dəmirçi,
Hər zaman zəhmətə qatlaşmışam mən.*

GÖZƏLDİ

*Sizə Gürcüstanın tərifin deyim,
Dağlarda çiçəyi, balı gözəldi.
Bir-birilə məhəbbətlə danışar,
İnsanların xoş xəyalı gözəldi.*

*Başkeçid, Ağbulaq, Qaqra, Didivan,
Barjomun havası dərdlərə dərman.
Qaxet şərabından süzülür alqan.
Bağlarda bülbülü, gülü gözəldi.*

*Alxanam, aşığam bülbüllü bağa,
Qayalardan axan sərin bulağa,
Səf çəkir arana, arandan-dağa,
Gürcüstanın qoyunu-malı gözəldi.*

YUVA SALIB

*Yazıq aşiq dayanarmı bu dərdə,
Tərlən ovlağında sar yuva salıb.
Şeyda bülbül qanlar ağlar qəfəsdə
Qönçə sinəsində xar yuva salıb.*

*Necə yandı Kərəm qəm atəşində,
Pələnglər diz çökdi nər savaşında.
Yeddi min yeddi yüz dəli başında.
Koroğlu yurdunda kor yuva salıb.*

*Alxanam yaşaram ağır elimdə,
Sazım sinəmdədi, sözüm dilimdə.
Şahin oynadardım hər bir əlimdə,
Döyünən qəlbimdə qoz yuva salıb.*

YAXŞIDI

*Dərdin ürəyində tüğyan eyləsə,
Namərdə sirrini demə, yaxşıdır.
İllərlə ac qalsan bildirmə yada,
Müxənnət çörəyi yemə, yaxşıdır.*

*Həmişə mətləbin sən dilə haqqdan,
Əl götür vəfasız lalə yanaqdan.
Yeməksiz, içməksiz əlvan otaqdan,
Bir dolu süfrəli kümə yaxşıdır.*

*Alxana dağları tərsinə çəkər,
Nə çəkir o, gözəl tər sinə çəkir.
Xam kalı qoşanda tərsinə çəkər,
Kotanı bağlama xama yaxşıdır.*

SAZ SƏNƏ QURBAN

*İstəkli bala tək al qucağına
Asta çal sınmasın saz, sənə qurban.
Layiqdi hüsnünə tərif söyləyim,
Bir neçə xənadan saz sənə qurban.*

*Səhərin meh ətri vurur hər yanı,
Bülbül nalə çəkər, titrəyər canı.
Məhəbbət qılinc tək kəsməz insanı,
Eləmə bu qədər naz sənə qurban.*

*Vaxt gələr sənənin də ağarar saçın,,
Qocalar köçünə qarışar köçün.
Alxanam, deyirəm yadigar üçün,
Mənim bu sözümü yaz, sənə qurban.*

DANIŞMA

*Arif olan, yaxşı-yaman seçəndə,
Qiymətli sözünü boşa danışma.
Urfan məclisində tanı yerini,
Ayaqda oturub, başa danışma.*

*Dost dostun yolunda qoyar sərini,
Namərdə göstərər öz hünərini.
Altuna dəyişmə alın tərini,
Elin ziyanına haşa, danışma.*

*Gözlə namusunu, gözlə arını,
Yadından çıxartma haqq bazarını.
Artırma Alxanun intizarını,
Vurma arzusunu daşa, danışma.*

ZIYARƏTDƏN GƏLİRSƏN

*Qəbul olsun qəlbindəki diləyin
Görünür ki, ziyarətdən gəlirsən.
Olan günahların əff olundumu,
Saf ürəknən sədaqətdən gəlirsən.*

*Əsil ziyarətdi sənin qaşların,
Mehracda hörülüüb siyah saçların.
Yaqutdu, yəməndi, hildi dişlərin.
Hökümdarsan səltənətdən gəlirsən.*

*Yaman gözdən xudam səni saxlasın.
Günahkarlar dərgahında ağlasın.
Aşığı Alxan sənə səcdə eylesin,
Məleykəsən sən cənnətdən gəlirsən.*

YAZDIM

*Məcnun kimi düşdüm leyli dalınca,
Bu gündən özümü divana yazdım.
Hüsnünü oxudum ayə içində
Özümü mən sənə pərvanə yazdım.*

*Əl üzməyəm ətəyindən tərsinə
Gözəl ceyra, n nə baxırsan tərsinə?
Düz oxunur, mən yazıram tərsinə
Xəstəyəm gəl yetir dərmanı yazdım.*

*Əlif qəddim kaman oldu, yar yeri,
Neşlər vurub qara bağrımı yar yeri.
Səndən olmaz mənə deyən yar yeri.
Sağalmaz dərd oldun Alxana yazdım.*

GÖRMÜŞƏM

*Qaracöp elində, yeddi oymaqda,
Doğru sözü, düz ilqarı görmüşəm.
Dost yolunda başı-candan keçərdi,
Mərfət əhli igidləri görmüşəm.*

*Orda çox etmişəm toyu, nişanı
Hər ocaqda yedim nəməyi-nanı.¹
Elmdə bir dərya, mərifətkanı,
Musa kimi sənətkarı görmüşəm.*

*Xəyala gətirəm mən aram-aram,
Çox da düşünəndə qövr edir yaram.
Ərənlərdən qalmış bir yadığaram,
Dəfələrnən boran-qarı görmüşəm.*

*At oynadıb dolanardı meydanı
Mən görən igidlər görülmür, hanı?
Onlar unudarmı aşıq Alxanı,
Mən onlarda etibarı görmüşəm.*

¹ Nəməyi-nanı – duz çörəyi

GÜLÜR

*Bağlar yaşllaşır, qönçə açılır,
Oxuyur bülbüllər, güllər də gülür.
Azad nəfəs alır bütün təbiət,
Bu gözəl devranda ellər də gülür.*

*Çoban tütəyini ahəsdə çalır,
Turaclar, kəklilər dağa səs salır.
Aşığı bu büsatdan min ilham alır.
Quzular mələsir, çöllər də gülür.*

*Kürün sahilində əsəndə yellər,
Xatirələr saçır ətrafa güllər.
Yazın nəfəsini duyduqca ellər,
Alxanam sazımda tellər də gülür.*

NƏYƏ LAZIM

*Fitnəkar baxışlı, iblis əməlli
Gözəlin önündə xal nəyə lazım.
Üzbə-üz oturub yaltaq dostunla
Yesən də yağınan, bal nəyə lazım.*

*Qəvvası olmuşam ummanın-selin,
Mərdana oğluyam bir ağır elin.
Cüyürsüz meşənin, sonasız gölün
Bülbülsüz, ətirsiz, gül nəyə lazım.*

*Alxan, dostuna olma vəfasız,
Aşığı yaşarmı elsiz, obasız.
Quşlar da olmasın yurdsuz-yuvasız
Öküzə poladdan nal nəyə lazım.*

DEYİL

*Nə çox güvənirsən qulluğa-vara,
Başacan səninlə olanha deyil.
Bir bağın-bağbanı kamil olanda
Gülləri saralıb solanha deyil.*

*Cibinin xeyrinə sən satma eli,
Başına sovracaq fələyin yeli.
Tanrının dediyi o doğru yolu
Haqqı-ədalətdi, yalanha deyil.*

*Əsilnəcabətin ziyankar olub,
Ev yıxıb, həmişə fitnəkar olub.
Baxmaki haramla cibistan dolub
Sel gələr aparar qalanha deyil.*

*Eşit nəsyətim, çıxma yolundan
Zəhmətin acısı, şirindi baldan.
Alxanam qaçıram şərdən, haramdan
Haramnan dolanan insanha deyil.*

ÖLƏCƏKDI

*Yüz il qazanc etsə heç qarnı doymaz
Dünyaya göy gələn, göy öləcəkdı.
Yüz min alim dərş desə də nadana,
Anadan səy gələn, səy öləcəkdı.*

*Mərdlərin hər yanda vardı hörməti,
Qızılın heç zaman itməz qiyməti.
Bir kişinin düz olsa əsili-zatı,
Əslində bəy olan, bəy olacaqdı.*

*Mərd ilə namərdi yazsan hesaba,
Namərdin nöqsanı sığmaz kitaba.
Namərd ev tiksə də yeddi mərtəbə
Haramdı mayası zay olacaqdı.*

NƏ BİLƏR

*Dəli könlüm, gəl yaltaqdan aralan,
Yaltaq insan namus–arı nə bilər.
Bir qarın çörəyə satar dostunu,
Doğru sözü, düz ilqarı nə bilər.*

*Haram süd əməndə olmaz etibar,
Hər dağın başına düşməz boran, qar.
Viranə küncündə yatan bayquşlar,
Bülbül çəkən ahızarı nə bilər.*

*Alxan, inanma nanəçibə, alçağa
Qəvvəs olmaz göldə üzən qurbağa.
Muxənnəti qoysan bir kəndə ağa,
Qohum- qardaş, dostu, yarı nə bilər.*

GETDİ

*Yenə qəmə doldu virana könlüm
Xəf aldı dağların maralı, getdi.
Alovdan ürəyim odlara yandı,
Sinəmi eylədi yaralı, getdi.*

*Ol xudam yaradıb bəni insanı,
Bəzən də soldurub o, gülşanları.
Yığıldan kəm edir, gözəl canları.
O da mən tək yardan yaralı getdi.*

*Qarayazlı Alxanın gətirmir bəxti,
Tərsinə çevrilib fələyin taxdı.
O, qəmli baxışın evləri yaxdı,
Həsrətdən irəngim saraldı getdi.*

XANASI DAR OLAR

*Mərdinən namərdi saya çəkməyin,
Namərdin küməsi dar olar, bilin.
Mərd olan süfrə açar, ad olar
Namərd dost yanında xar olar, bilin.*

*Həqiqətdən əl üzərmi, pürkamal,
Halaldan süd əmən, olar əhli-hal.
İgidin başında olar qalmaqal,
Uca dağda boran-qar olar, bilin.*

*Qəvvəs olan müdam üzər dəryada,
Ustad sözüün dərk eləməz hər gədə.
Alxanın əməyin kim versə bada,
O insan axırda kor olar, bilin.*

CEYRAN

*Mənim də güzarım düşdü Muğana
Gördüm sığallanır bir sona ceyran.
Ovçudan xof alıb dünya gözəli,
Həyəcanlı baxır hər yana ceyran.*

*Dayandım doyunca mən baxdım ona,
Vurğun yada düşdü, o, indi hana?!
Ürək yandı, tüstüm döndü dumana,
Çevrilib baxanda insana ceyran.*

*O "çöllər qızını" seyr ettim mən də,
Heç salmaq olarmı onu kəməndə?!
Boynunu çevirib, bəri dönəndə,
Elə bil baxırdı Alxana ceyran.*

AĞRI DAĞI

*Eşitdim adını, gördüm üzünü,
Səndə çox uludu, şan Ağrı dağı.
Ərənlər oylağı, mərdlər məkanı,
Onun üçün deyirəm can Ağrı dağı.*

*Yayda da, qışda da başı qarlısan,
Sən də Yaradanın yadigarısan.
Hamı səni sevir etibarlısan.
Gördüm heyran oldum mən Ağrı dağı.*

*Vəsvini söylədim bu telli saza,
Aşıqlar hüsnünə bir dastan yaza.
Eşqim coşa gəldi, catdım muraza,
Tərfini söylədi Alxan Ağrı dağı.*

BORÇALIDADI

*Eşidənlər inansın həqiqətdir bu sözüm,
Dünyanın səfası Borçalıdadı.
"Dol Hicranı", "Yanıq Kərəmi", "Bəhramı",
"Sultanı" havası Borçalıdadı.*

*Faxralı Nəbidi şairlər xası,
Ağacandı Xındı Məmməd ustası.
Sinəsində yatır şeir, dastan xəzinəsi
Şenliyin¹ babası Borçalıdadı.*

*Açıqdır süfrəsi, gülərdir üzü,
Mərdə qismət olsun çörəyi-duzu.
Şən keçir zimistan, xoş gəlir yazı,
Bülbülün sədası Borçalıdadı.*

*Cavan Zəlimxanı haq verib bizə,
O, xoşbəxt yaşasın, gəlməsin gözə.
Ruhunu bağlayıb şeirə, saza
Yaqubun nəvəsi Borçalıdadı.*

*Qarayazlı Alixanın haqdı duvası,
Gəzəndə elləri, gəlir həvəsi.
Dillərdə deyilən sazın havası
Yetmiş iki havası Borçalıdadı.*

¹ Şenlik – Babaları vaxtilə Borçalıdan Türk ellərinə köçmüş aşiq Şenliyin adıdır.

YAZILMIR AŞIQ

*Fələyin qələmi sınaıdı başdan
Yaxşılar yaxşıya yazılmır, Aşıq.
Zalımın zülmünnən verdiyi dərdə
Ürək daş-ha deyil dözülmür, Aşıq.*

*Namərdə, nakəsə çəkməynən zəhmət,
Bivəfa adamda olmaz ədalət,
Yalançı aşıqdə sevgi, məhəbbət,
Hər yetəndə doğru söz olmur, Aşıq.*

*Kamil ovçusansa, izlə maralı,
Kəm yığbalam vətənimdən aralı.
Mən də, sən də yar ucundan yaralı
Müxənnətin qəbri qazılmır, aşıq.*

ÜZ-ÜZƏ GƏLSİN

*Saz götürüb "mənəm mənəm" deyənlər,
Qeyz eləsin mənnən üz-üzə gəlsin.
Yaltaq sənətkarnan heç yoxdu aram,
İstəmərəm mənnən göz-gözə gəlsin.*

*Kamil ustad olan gəzər mahalı,
Qocaya, cavana can deyər bəli.
Nəfsi təmiz gərək, dili dualı,
Hər zaman sözləri düz-düzə gəlsin.*

*Alxan yaxşı bilir haram, halalı,
Elin məclisində dili duvalı.
Kimin ki, sənətdən azdı kamalı,
Mənnən dərs almağa qoy bizə gəlsin.*

BEŞ İNDİ

*Kim məni qınasa başına gəlsin
Artıbdı dərdlərim birə beş indi.
Tülək tərən uçub gedib əlimdən,
Tutubdu yaxamdan bir bəyqus indi.*

*Zaman xəncərini vurdu sinəmə,
Talan saldı növrağıma-binəmə.
Gülşanlı bağıma, əlvən xanama
Bəs necə dözüüm mən bağı daş indi?*

*Bu devrin küləyi çox acı əsir,
Yazıq aşıqləri doğrayıb kəsir.
Alxanam fələyə olmuşam yesir
Baharım olubdu qarlı qış indi.*

DE NƏDİ
(qıfılbənd)

*Qırx səkkiz karvandı, dörd də bəzirkan,
Bir körpüdən gəlir keçir, de nədi?
Bir quşum var, iyirmi dörd balası,
Pərvaz edib bir-bir uçur, de nədi?*

*Qəlbimin ataşı yandırır dağı,
Hər dəmdə keçd edir bülüllü bağı.
Bir qala içində iki çırağı,
Gündüz yanır, geçə keçir de nədi?*

*Elim Qarayazı, adımdı Alxan,
Endirər başına qara bir duman.
Haqq nuru yaradıb iki pəhləvan
Hansı gəlir, hansı qaçar, de nədi?*

KARVANIM MƏNİM

*Qoca bəzircanam hicran donunda,
İşləmir yorulub karvanım mənim.
Fələk salıb məni çarəsiz dərdə,
Kimsədə tapılmaz dərmanım mənim.*

*Bahar əyyamdı oxur bülbüllər,
Bağrımın başına düzüldü millər.
Hamının bağında açılıb güllər,
Sarılib, solubdu gülşanım mənim.*

*Gözəl vətənimdən indi mən yadam
Xəyalı çəşqinam, huşu bərbadam.
Mən Alxanam, bəxti qara səyyadam,
Uçubdu əlimdən tərlanım mənim.*

GÖRMƏDİM

*Dolandım dünyanı çox cəfa çəkdim,
Həqiqət nədirsə haşa görmədim.
Hər kəs maqnit olub özünə çəkir
Əlini uzadan başa görmədim.*

*Bu gün dərya olub, sabah da ada,
Canları nahaqdan alışıv oda.
Əzəli xan olur, sonuda gəda
Fələknən kim vurdu başa görmədim.*

*Elim Qarayazı, adımdı Alxan,
Əlləri boş getdi həzrət Süleyman.
Hər zaman Allaha qalıbdı güman,
Ondan başqa nə xan, paşa görmədim.*

GÖRDÜM

*Bir dağı bürümüş lalə nərgizlər
Ovçular ovunu o dağda gördüm.
Dünya gözəlini, dağlar qızını
Əl-üzn yuyurdu bulaqda gördüm.*

*Onun ucbatından ağlım sərsəri,
Cənnət mələyidi adı Gülpəri.
İçəndə dad verən abı-kövsəri,
Süzülüb axırdı dodaqda gördüm.*

*Qara tikan gül üstünü bürüdü,
Bu bəxtəvər görən kimin yarıdı?
Qarayazlı Alxanın atası karıdı
Sultandı əyləşib o, taxtda gördüm.*

BİZİMDİ

*Bu gözəl baxçalar, bu gözəl bağlar,
Oxuyan bülbüllər güllər bizimdi.
Düzləri bürüyüb qoyun-quzular,
Ətirli, çiçəkli çöllər bizimdi.*

*Qartal yuva salmış qarlı qayalar
Ulduzlar sayınca yanır çiralar,
Aynəbənd otaqlar, uca binalar.
Firavan yaşayan ellər bizimdi.*

*Alxanam arzumdu doğru xəyallar,
Dərin dəryalardan açıldı yollar.
Yaşasın zəhmətə can diyən qollar
Texnika yaradan əllər bizimdi.*

YEDİRMƏDİMİ

*Şeytani, iblisi o, nəhlətullah,
Buğdanı Həvvaya yedirmədimi?
Məst etdi behişi o, tamahkarı
Özünə Allaham dedirtmədimi?*

*Bir dənə buğdaya eylədi tamah.
Nə qədər qazandı dünyada günah.
Sevmədi bu işi o qədir Allah.
Behiştədən kənara atdırmadımı?*

*Çoxları biləmməz nədi şəriyə,ət,
Neçədi Quranda yazılan ayət?
Ay Alxan, gəl eylə haqqa ibadət
İbadtkar behiştə oturmadımı?*

GETDİ

*Gülbədən gözəllər, laçın oğlanlar
Vəfasız dünyadan qocaldı getdi.
Arif məclisində gövhər sözlərim
Nadanlar yanında puç oldu getdi.*

*Ələsgər, İmanı bəs Nəcəf hanı,
Əsədnən Mirzəydi göhərin kanı.
Hayıf sizə Vurğun, Nizami xanı,
Qatara düzüldü kor oldu getdi.*

*Alxanam əzəli şanım-şöhrətim
İgidlər yanında çoxdur hörmətim.
Xəsdələr dərmanı gözəl sənətim
Axırda zay oldu, puç oldu getdi.*

VAR

*Qara saçlarına çox da güvənmə
Onun da dən düşüb ağarmağı var.
Demə düşməmişəm çovğuna, qara,
Ömrün qış çağı var, boran çağı var.*

*Ömür karvanını aşıra dardan,
Baxıb sevinməsin əğyar uzaqdan.
Səni at belində gəzdirən devran
Düşürüb piyada aparmağı var.*

*Bu dünya fanidi, hamı köçəcək,
Ölüm bir şərbətdi, hamı içəcək,
Hər kim nə əkibsə, onu biçəcək,
Alxanın bu işə inanmağı var.*

DÜŞMƏMİŞ

*Əfsanə dolanma, divanə könüm,
Yığvalıyın yolu bəri düşməmiş.
Cavanlıqda qazan şanı-şöhrəti,
Ad-sanın cərgədən geri düşməmiş.*

*Heç kəsi küsdürüb qəlbini qırma,
Onu bərkə salıb dərdinə varma.
Hər uyarsız yerdə düşməmiş vurma
Bir firsandı gəlib yeri düşməmiş.*

*Alxan da dostlara söylər dərdini,
Oxu hər kitabı, öyrən dərdini.
Atginan dünyanın oyna nərdini,
Əlindən bəxtiynin zəri düşməsin.*

ŞANA YETİŞMƏZ

*Məkəs sızılacaq qonsa da gülə,
Güldən şirə çəkib şana yetişməz.
Yüz dərslə alsa da nadan alimdən,
Həqiqətə, yol ərkənə yetişməz.*

*İnsan şöhrət tapar əsilzətindən
Qılınçı çəkərlər polad qatından.
Maydan mənzil kəsməz kehlən atınan,
Kalin qüvvəsinə dana yetişməz.*

*Dəvəyə yaraşmaz nə nal, nə xamud,
Ulqun nar gətirməz nə də ki, armud.
Kobudun balası olacaq kobud,
Yüz dərslə o, Alxana yetişməz.*

MƏNİM

*Ürəyim qan olub, qəlbim qaralır.
Düşübdü qiymətdən sənətim mənim.
Müxənnət ucalıb, mərd də enibdi,
Pozulub ənənəm, ədətim mənim.*

*Dəryalar quruyub, adalar çıxıb
Hörmətsiz, mərifətsiz gədələr çıxıb,
İndi yarım saqqal dədələr çıxıb,
Gedir günü-gündən şöhrətim mənim.*

*Hayıf könlüm viran oldu talandı,
Alışdı alova, oda qalandı.
Aşıq Alıxan, daha dostlar yalandı,
Hər gədə nə bilir qiymətim mənim.*

AY ZALIM

*Nə yaman çəkilib gendə durursan
Ağlımı başımdan alan, ay zalım.
Məni Məcnun edib beyvəfa gözəl
Dağlara, daşlara salan, ay zalım.*

*Gözəllərdə ilqar olmur başatan.
Hər şeyin vaxtı var, vaxtsiz daş atan!
Kamandar olarmı oxun boşa atan,
Niyə süzgün baxıb güldün, ay zalım.*

*Mənim məhəbbətim üzülməz səndən
Bulbül ayrılarmı görən çəməndən.
Qarayazlı Alxanam incimə məndən
Başımda qovqanı bildin, ay zalım.*

YAXŞIDI

*Dərd qəlbini düyün-düyün etsə də,
Namərdə sirrini demə, yaxşıdı.
İllər boyu ac qalsan da öyündə,
Müxənnət çörəyi yemə, yaxşıdı.*

*Həmişə mətləbin sən dilə haqdan,
Əl götür vəfasız lalə yanaqdan.
Yeməksiz-icməksiz əlvan otaqdan
Bir dolu süfrəli kümə yaxşıdır.*

*Alxana dağları tərsinə çəkir,
Namərd bıçağının tərsi nə çəkir?
Xam kalı qoşanda tərsinə çəkir,
Kotanı bağlama xota, yaxşıdır.*

QALMAYACAQ DA

*Dünya yola salıb yüzmin şahları
Heç kimə qalmayıb, qalmayacaq da.
Yüz nəsihət eylə ağıl zaylara
Əzəldən qanmayıb, qanmayacaq da.*

*Düşüb dəryaları gəzən dərini
Oddara yandırar balı-pərini.
O qanlı fələyin gizli sirrini
Heç kimsə bilməyib, bilməyəcək də.*

*Alxanam unutmam Qarayazını,
Çəkərəm dostumun ərki nazını.
Heç aşığı özünənən teli sazını
Başacan çalmayıb, çalmayaçaq da.*

GEDİR

*Bostanuma xoryat əli dəyəli
Sarılib tağları, çor tutub gedir.
Könlüm bir dağıydı-güllü, çiçəkli
İndi boran alıb, qar tutub gedir.*

*Həqiqət yoluna varmıyan nadan,
Zəhmətin barını dərməyən nadan,
Qəpiyi–manatı olmayan nadan,
Baxırsan əlində zər tutub gedir.*

*Qarayazlı Alxan unutmaz eli,
Sinəmə tökülür gözümün seli.
Fitnəkar gözəlin yamandı feli
Tərlanın ovunu sar tutub gedir.*

OLMASA

*İnsan qocalarmı gözəl dünyada
Ürəyində ahızarı olmasa.
Əbəs yerə, hər adama can demə
Doğru sözü, düz ilqarı, olmasa.*

*Dost, dostun qədrini bilsə yaxşıdı,
Məhəbbət toruna gəlsə yaxşıdı.
Daş düşüb, başına ölsə yaxşıdı,
Hər kiminki gözəl yarı olmasa.*

*Alxanam sinəmdə telli saz olsun,
Gözəl odur, ilqarında düz olsun.
İstər gəlin olsun, istər qız olsun
Nəyə lazım namus, arı olmasa.*

DƏYMƏSİN

*Vaxtsız yarpaq düşməz, nə bağ pozulmaz,
Xoryət əli bir bağçaya dəyməsə.
Yüz düşmən olsa da mənə nə eyləyər,
Qanlı fələk özü vurub əyməsə.*

*Neçə ümman, neçə dərya keçirdim.
Ləl-gövhəri bir-birindən seçirdim.
Azraildən çox aralı qaçırdım,
O zalımın özü irast gəlməsə.*

*Nəçün ağlayırsan, əziz vəfadar
Bilmirsən dünyada yoxdur etibar.
Alxanam son evim oldu dar məzar
Getməliyəm həyat qismət olmasa.*

ƏGƏR

*Qardaş qardaşı öldürməzdi olmasa şeytan əgər,
İslam əhli olardımı enməsə Quran əgər?
Günah ərşə qalxar haqqı salar nəzərindən,
Bəd əmələ tövbə deyib olmasan peşman əgər.*

*Bu dünyanın hər sirrini Rəsulum bildi haman,
Hər dərdə dərman verən haqsan, qədr-sübhan!
Kərbalada dava düşdü sellər kimi axdı alqan
Dinimiz əldən gedərdi olmasa yəzdan əgər.*

*Qarayazılı Aşıq Alıxan, çox da uyma cahana,
Müxənnətə bel bağlama, aldatmasın zəmana.
Düz çıxdı ilqarına, həm də əhdi-peymanə
İbrahim oğlun kəsərdi gəlməsə qurban əgər.*

SATAŞMA

*Alim də olanda çıxma özündən,
Lovğalanıb sənətkara sataşma.
Ovsunçu deyilsən, özünü gözlə,
Nə əqrəbə, nə şahmara sataşma.*

*Dövlət, varnan kişi demə özünə,
Çox güvənmə baharına, yazına.
Əlini uzatma kal buynuzuna,
Bəxtini gətirər qara, sataşma.*

*Dərya çuşə gələr əsəndə külək,
Cəhd elə dünyada sındırma ürək.
Qabağına çıxar bir qızmış pələng
Səni eylər parça-para, sataşma.*

*Alxanam sözümlü alsan kuşinə,
Hər an bəla gəlməz, oğlum başına.
Kənar dolan əgər çıxsa qarşına
İki biçər Zülfüqara¹ sataşma!*

¹ Zülfüqar– Həzrət Əlinin əfsanəvi qılıncıdır.

BARI OLARDI

*Zəhmətə can desə ucalar insan
Zəhmətsiz bir bağın barı olarmı?
Qohumuna xain, dostu müxənnət
Beləsinin namus, arı olarmı?*

*Qədirini bilən elin, obanın,
Bu doğma vətənin, yurdun-yuvanın,
Qoca təbiəti candan sevənin,
Ürəyində ahı-zarı olarmı?*

*Eldən iləham alar ucalar, qalxar,
El bir olsa gücü dağları yıxar.
Elə xain çıxan nana kor baxar,
Alxan onun xeyrxahı olarmı?*

GEDİR

*Ömür bostanına bəd əl dəyəli
Sarılb tağları çor tutub gedir.
Könlüm bir dağıydı güllü-çiçəkli,
İndi boran alıb,qar tutub gedir.*

*Həqiqət yoluna varmıyan kişi,
Zəhmətin barını dərmiyən kişi,
Manatı,qəpiyi olmıyan kişi
Baxırsan əlində zər tutub gedir.*

*Qarayazlı Alxan unutmaz eli,
Qarışır ümmana, gözümün seli.
Bivəfa gözəlin yamandı feli,
Tərlanın ovunu sar tutub gedir.*

HEÇ

*Haramdı deyirlər içki insana,
Dərd məni almasa, içərəmmi heç?
Dost müxənnət, qəlbi xain olmasa
Öluncə dostumdan keçərəmmi heç?*

*Gün yanında ay da verərmə işıq,
Gözəl bir dövrəndi, elə yaraşlıq.
Səni kimi olsa yüz qanmaz aşlıq
Ölsəm də meydandan qaçarammı heç?*

*Seygili cananım ara bağlasa,
Yas tutub başına qara bağlasa,
Alxanam ürəyim yara bağlasa,
Dərdimi nadana açarammı heç.*

VƏTƏNDİ VƏTƏN

*Doğru buyurublar bizim babalar
İgidin gərəyi vətəndi vətən.
Yüz min düşmən olsa güc gələ bilməz
Arxası,dirəyi vətəndi vətən.*

*Vətəndə ucalır insanın başı
Zəhmətdi həmdəmi,dostu,qardaşı.
Ölüncə geriyə düşərmə işi?
Tükənməz çörəyi vətəndi vətən.*

*Mən öz vətənimə gözüm sayıram,
Ağzımda söhbətim,sözüm sayıram.
Xoş gələm baharım, yazım sayıram,
Alxanın ürəyi vətəndi vətən.*

DEYİRƏM

*Qohumun ən pisi, dostun yaltağı
Çəkibdi sinəmə dağı, deyirəm.
Çörək verdim nanəcibə, alçağa
O da oldu mənə yağı, deyirəm.*

*Halal zəhmətimlə mən həyat qurdum,
Qarayazı elimdi, Kosalı yurdum.
Məcnuna tay oldu mənim də dərdim,
Dolandım səhranı, dağı, deyirəm.*

*Alxanam dərs aldım, oldum sənətkar,
Mən çəkən dərdləri deyir kim çəkər?
Mərd igid əlində olaram nökkər
Müxənnətə olmam ağa, deyirəm!*

GÖRMÜŞƏM

*Qaraçöp elində, Yeddi oymaqda
Doğru sözü, düz ilqarı görmüşəm.
Dost yolunda şirin candan keçəni
Mərfət əhli igidləri görmüşəm.*

*Orda çox keçirdim toyu, nişanı
Hər ocaqda yedim nəməyi-nanı.
Elmdə bir dərya gövhərin kanı
Musa kimi sənətkarı görmüşəm.*

*Gəlir xəyalıma hey aram-aram,
Düşünəndə qövür eyləyir yaram.
Köhnələrdən qalmış bir yadığaram
Neçə-neçə boran, qarı görmüşəm.*

*Ağlağandı, Qaraçöpün yaylağı,
Qoç Qırıldı-cavanların yığnağı.
Ləzzət verir "Yekə kişinin bulağı"
İçən deyir:- ab-gövsəri görmüşəm.*

*At oynadan, hey dolanan meydanı,
Mən görən oğlanlar gedibdi, hanı?
Mərdlər unudarmı Aşıq Alxanı?
Mən onlarda etibarı görmüşəm.*

MƏMƏLƏRİN

*Nə üçün utanıb xəcalət çəkdin?
Hamı da bilir ki, var məmələrin.
Gizlənməz, görünür aləm-aşkara
Qan saldı bağrıma nar məmələrin.*

*Yaşın yetişibdi, daha utanma
Mən yanan odlara yazıqsan yanma!
Bu zövqü-səfadən gəl sən övsənma,
Bir gün sığacaqdı yar məmələrin.*

*Mən Alxanam qara bağı, yaşlıyam,
Anamdan olalı gözü yaşlıyam.
Alıbdı ağlımı mən bihuşluyam
Gör nələr eylədi bir, məmələrin!*

YALVARIR

*Gördüm bir nadanı, qədir bilməzi
Qızdan üz döndərib dula yalvarır.
Sərraf bilər qızıl zərin qədrini
Bülbül fəğan edib gülə yalvarır.*

*Sən başına örtüb sarı gələndə,
Təbibsən, yaramı sarı, gələndə,
Qədəm qoyub bizə sarı gələndə,
Qəlbim coşur, dilim yola yalvarır.*

*Gövhərsən qədrini niyə bilmirəm
Dərdimi ellərə yaya bilmirəm.
Utanıram, vallah, deyə bilmirəm
Alxan üzündəki xala yalvarır.*

MƏNİM

*Yaşım çox olsa da qəlbim cavandı,
Azalmır heç eşqim, həvəsim mənim.
Allaha min dəfə şükür deyirəm
Qocaldıqca enmir heç səsim mənim.*

*Silinməz qəlbimdən həqiqət yolu,
Uymadım şöhrətə, saymadım pulu.
Elə xidmətçiyəm, sənətin qulu,
Nə qədər ki, gəlir nəfəsim mənim.*

*Alxanam, dövrümdə çox ucalmışam,
Birisi deyirmiş tez qocalmışam.
Müxənnət başından mən tac almışam
Namərddə qalmadı qisasım mənim.*

YANIM MƏN

*Ay bimürvət, vallah, sənin eşqindən
Az qalırım Kərəm kimi yanım mən.
Zalım, bu sinəmə dağlar çəkibsən
Dözəmmirəm, nə gizlədim, danım mən?!*

*Yüz illər keçsə də eşqim üzülməz,
Sevgi bir bələdi hər an dözülməz.
Dünyada yaxşıya yaxşı yazılmaz,
Sən qanmırsan, əlac budu qanım mən.*

*Mən Alxanı az odlara yax indi,
Ara uzaq, amma qəlbim yaxındı.
Cavan deyləm, inanmıram yox indi
İnsafdımı səni yadla sanım mən.*

NƏ İSƏ...

*Gənc yaşımdan mən fikirli insanam
Çox qəmlənir qəlbim, gülmür nə isə...
Yaxşılar ömrünü tez vurur başa
Yamanlar yaşayır, ölmür nə isə...*

*Həsrətindən Məcnuna dönmüşəm,
Gündə yüz yol xatırlayıb anmışam.
Kərəm kimi eşq oduna yanmışam,
O bivəfa yazıq bilmir nə isə...*

*Eşqin ucbatından başım qaldadı,
Bülbülün həsrəti qızıl güldədi.
Mən Alxanam, gözüm hələ yoldadı
Etibarı kəsib gəlmir nə isə...*

BİLİN

*Mehman olma müxənnətə, namərdə
Namərdin koması dar olar, bilin.
Mərd kişilər süfrə açar, ad alar
Namərd dost yanında xar olar, bilin.*

*Həqiqətdən əlin üzməz pürkamal,
Halaldan süd əmən olar əhli-hal.
İgidin başında olar qalmaqal,
Uca dağda boran, qar olar, bilin.*

*Dərya bulanarmı qarışsa ada?
Sənətkar olarmı hər haramzada?
Ustadına xain tamahkar gəda
Alxan deyər: "Axrı kor olar, bilin!"*

YARIM VAR

*Elə sanma vurulmuşam mən sana,
Səndən gözəl, səndən göyçək yarım var.
Uca dağam, duman alıb başımı
Çiskinim var, boranım var, qarım var.*

*Fələk məni salıb bir yaman dərdə
Dünyanı gəzirəm durduğum yerdə,
Qayıdarmı geri cavanlıq bir də
Gətirmir yağvalım, yüz azarım var.*

*Qarayazlı Alxanam, uymam şöhrətə,
Nədənsə tuş gəlir qarşıma xata.
Bir gün suvar ollam bir cansız ata
Qapısız-bacasız dar məzarım var.*

OLA BİLMƏZ

*Müxənnət şah olsa cümlə cahanda
Ən yoxsul bir mərdə tay ola bilməz.
Yazda cuşə gələr hər axan sular,
Bir qərarda axan çay ola bilməz.*

*İnsan bəlli olar bəd nişanından
Utanmaz, çəkinməz haqq divanından.
Minarə qursa da elin qanından
Nəhayət zövq alıb bay ola bilməz.*

*Alxanın dərd-qəmdən ağarıb saçı,
Qayaya dırmaşar hər qotur keçi,
Sərraf olarmı heç adi qalayçı?
Səngər cərgəsində say ola bilməz.*

YATACAQ

*Gəl çox da güvənmə gözəlliyinə
Bir zaman qoynunda ilan yatacaq.
Məni dərdə salan qara gözlərin
Çürüyüb, yerində çəyan yatacaq.*

*Əlindən gedəcək keflərin, dəmin,
Ayrılacaq səndən yarın, həmdəmin.
Al-şal bəyənməyən o gül əndəmin,
Qara torpaqlarda üryan yatacaq.*

*Sükuta dalacaq meşələr, dağlar,
Solacaq çiçəkli, o güllü bağlar.
Dünyada qalacaq əlvan otaqlar,
Qəbirdə tək-tənha Alxan yatacaq.*

DAYAN

*Sevinirsən ucalanda, qalxanda,
Qanadın бүürüşüb enəndə dayan.
Qabaqca oynadır daşi-qaşilə,
Qanlı fəlak üzü dönəndə dayan.*

*Yüz min alim neylər iş bəd gələndə,
Bəxtin üz döndərib geri qalanda,
Hamı qəh-qəh çəkib sənə güləndə,
Ah çəkib ürəkdən yananda dayan.*

*Dünyanın şöhrəti aldadır səni,
Zurnasız oynadır sultanı, xanı.
Elin gözü yaxşı görür Alxanı,
Sonra başa düşüb qananda dayan.*

DOSTUM

*Hər ucalan bilməz elin qədrini,
Başın düz işləsə,qanarsan, "dostum".
Özünü tez atma alova,oda
Sonra Kərəm kimi yanarsan, "dostum".*

*Xarrat əli dəysə olmazdın kobud,
Sənə qulluq düşməz,dəvəyə xamut.
Qurddan çoban olmaz,tazıdan da it,
Sürünü güdaza verərsən, "dostum".*

*Çox yemək gəyirdər,sıxar insanı,
Sərhədi çox aşma,yolunu tanı.
Çox görmüşəm havasına uçanı
Tutular qanadın,enərsən, "dostum".*

*Elin qədrini bil,el oğlusan sən,
Qoçla döşə gəlmə,bir toğlusan sən.
Ümmana atılma,tez boğulusan sən
Ümmanı bir çaymı sanırsan, "dostum".*

*Dörd fəsil dolanır ilin içində,
Bülbüləm naləm var gülün içində.
Bil,rüsvay edərəm elin içində
Onda bu Alxanı tanırsan, "dostum".*

QAYIT

*Üz döndərib keçmə məndən aralı
O köhnə dostluğu yada sal,qayıt.
Əzraildən sən zülmkar deyilsən
İstəyirsən şirin canımı al,qayıt.*

*Bu fani dünyada bir muradım var,
İstəkli canansan,ərki-nazım var.
Heç kimə demirəm pünhan sözüm var,
Dərd əhlisən sənə deyim bil,qayıt.*

*Neyləsən də üzülərimi məhəbbət?
Sevən sevəninə verərimi əzyət?
Sən mənim olasan nə lazım cənnət.
Mən Alxanam bir üzümə gül,qayıt!*

QOCALMAĞI VAR

*Çox cavanam deyib gülmə qocaya,
Belə cavanlığın qocalığı var.
Axıratan heç kimsə qalmaz danəndə,
Aşağı enməyi, ucalmağı var.*

*Namərddən uzaq ol, düşmə kələyə,
Həmişə sadıq ol, düşkün ürəyə.
Çox da bel bağlama qanlı fələyə,
Oynadıb bir daşa bərk çalmağı var.*

*Alxanam, sözlərim bil həqiqətdi,
Fikir də insana boş bir adətdi.
Dünyadan payın da bir ağ xələtdi
Onun tez olmağı, gec olmağı var.*

SƏN DƏ GÖR...

Aşıq Aslana

*Yaylaqları qarış-qarış gəzmişəm,
O yerləri, o yaylağı sən də gör.
Tər gözəllər mənə kanyak süzübdü.
Yeyib-içib, məst olmağı sən də gör.*

*Köhlən atlar Çiçəklidə kişnərdi,
Dəlidağdan neçə karvan işlərdi,
On beş atlı gəlib mehman düşərdi,
Quzuplov, bal,qaymağı sən də gör.*

*Göytəpədən endim mauzer belimdə,
Koroğlutək uçan nəğmə dilimdə,
Dövrən etdim sədəfli saz əlimdə,
Məclislərdə kef-damağı sən də gör.*

*Mən də çox razıyam o adil haqdan,
Busələr itirdim lalə yanaqdan,
Gözəllər çıxanda "Şır-şır" bulaqdan,
Köks ötürüb su almağı sən də gör.*

*Ağlağandan İsti çaya enmişəm,
Marallıqda neçə dastan demişəm.
Mən Alxanam, oynamışam, gülmüşəm,
Lilparlıda uzanmağı sən də gör.*

DÖNDÜ NƏ DÖNDÜ

*Tərən könlüm zirvələrdə gəzirdi,
Fələyin qəhrindən endi nə endi.
Qəfil yerdən bir od düşdü canıma,
Ciyərim alışdı, yandı nə yandı.*

*Bu qoca çağımda döndü növrağım,
Telli saza daha yatmır barmağım.
Şöləsində şeş atdığım çırağım,
Asta bir küləklə söndü nə söndü.*

*Alxanın dərini kimsə bilmədi,
Nə etmişdim taleyim yar olmadı.
Əzəl başdan bəxt üzümə gülmədi,
İqbalım bəd günə döndü nə döndü.*

SÜRGÜN VƏ YA QÜRBƏT ŞEİRLƏRİ

A BÜLBÜL

*Nə məhəbbət bilir, nə vəfası var,
Gül üçün yalvarma xara, a bulbul!
Doqquz ay zar çəkib qanlar ağılarsan
Nalan düşür güllüzara, a bulbul!*

*Vətən ayrısıyam, qürbət xəstəsi,
Yarın həsrətiyəm, dil şikəstəsi,
Sinəmdə dövr edir qəmin dəstəsi,
Kim edər dərdimə çara, a bülbül?!*

*Qarayazılı Alxanam söhbətim dildə,
Kim bilər dərdimi bu qürbət eldə?!
Məktub möhtacıyam gözlərim yolda
Nahaqdan düşmüşəm dara, a bulbul!*

KEÇİR

*Necə qəm çəkməyim bu qürbət eldə
Gözəl qız, qəlbimdən gör nələr keçir?
O gözəl vətənim, həm atam- anam
Ömrümün gülləri körpələr keçir.*

*Ayrı düşdüm qohumumdan, dostumdan,
Telli sazım necə düşdü dəstimdən?
Oxuya- oxuya gəlib üstümdən
Ana Vətənimdən durnalar keçir.*

*Alxanam, yoldaşam mən dərdə, qəmə,
Çatarmı ki əlim bir də həmdəmə?
O gözəl yarımından gələndə namə
Oxuram qəlbimdən yaralar keçir.*

GƏLIBDİ

*Od saldın qəlbimə sən ah çəkəndə
Elə bil canıma bəla gəlibdi.
Yar sevən özünü yara yetirdi
Bizimki də haqdan belə gəlibdi.*

*Ahın neştər olub tökdü qanımı,
Unutdum ağlımı, din-imanımı.
Qürbət dərdi üzdü mənim canımı,
Bütün var əndəməm dilə gəlibdi.*

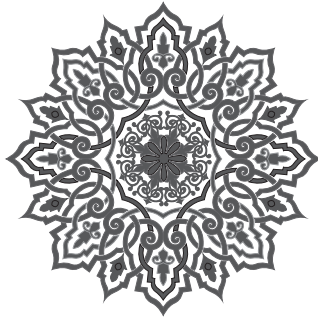
*Haqqın, ədalətin açıla közü,
Meydana çıxaydı həqiqət özü.
Qarayazılı Alxanın gülərmi üzü
Qarşıma qazamat, qala gəlibdi...*

GEDİRƏM...

*Çağurdım Ağamı dada yetişdi...
Xudafiz a gözəl,kana gedirəm.
Haqqın, ədalətin çatdı nəzəri
Yetişmişəm din- imana gedirəm.*

*Şükür haqqa yenə çatdı dövrənim,
Təzədən gül açdı bağım, gülşənim.
Mənə ilham verən ana Vətənim-
Doğma diyar- Gürcüstana gedirəm...*

*Heç kimsə düşməsin böhtana, şərə
Naləm qalxdı asimana, göylərə.
Şikayətim çatdı Malik Əjdərə,
Kərəm qıldı mən Alxana, gedirəm.*

Tæcnislær

BİR SAAT

*Azrail çökəndə sənin üstünə.
Əlim çata gözəl yara bir saat.
Əcal gəlib canım alan çağında,
Vəsyət edəm bəfadara bir saat.*

*Oxudum dərşimi artdı kamalım,
Çatım murazıma mən də kam alım.
O dünyada pak olmasa əməlim,
Yandıralar məni nara bir saat.*

*Mən Alxanam sən pirimsən, ya Əli,
Xudam dedi sənə şirim ya Əli.
Sənə qurban mənim sərim ya Əli
Özün salma məni dara bir saat.*

HALALA ÇIXAR

*Cəfa çəkmə haramxorun yolunda,
Demə axrı gələr halala çıxar.
Bədəsil halaldan dönər harama
Əsil insan haramdan halala çıxar.*

*Osman düzdü ol qurbanı yazanda,
Gözün görsün inanmıram yazanda.
Bir mərd igid namərdilən gəzəndə,
Salamat başına vay bəla çıxar.*

*Mən Alxanam, saya vurdum hesabı,
Tülkü pələng ilə gətirməz tabı .
Köhlən ilə qoşa sürsən şil yabı,
Yüz qamçı da vursan ha dala çıxar.*

AY YANA-YANA

*Bir səyyədin ovu çıxsə yaralı,
Düşər arxasınca ay yana-yana.
Bağban bağçasından gül dərən zaman
Xar görsə gül üstə ay yana-yana.*

*Kərəm necə yandı eşqin oduna,
Yaxşı igid ləkə vurma adına.
Bu gün çərşənbədi, yoxsa adına.
Söylə biz də bilək, ay ana-ana.*

*Alxan, sirrin nahaq dedin sən ona,
Ağlı kəmlər tənha edir Sənana.
Canan odu hər dəqiqə səni ana,
Ah çəkib ciyərdən ay yana-yana.*

AY ŞİRİN-ŞİRİN
(Cığalı təcnis)

*Kim çəkərsə gözəl yarın cəfasın
Görər səfasını ay şirin-şirin.*

*Aşıq deyər, ay şirin
Yar ləbidi ay şirin.
Zambur şan çəkər güldən,
Şəhti şəkər, ay şirin.*

*Üz-üzə duranda bəfadarımsan.
Gəl gülək, danışaq ay şirin-şirin.*

*Yar bəzənib gördüm gəldi qarşıma.
Gözləməyirdim özü gəldi qarşıma.*

*Aşıq deyir qarşıma.
Şər işlərə qarışma.
Tutdu qəmin yuxusu
Yar gələndə qarşıma.*

*Göy çəməndə canan çıxdı qarşıma
Naləsi yeridi ay şirin-şirin.*

*Mən Alxanam gül irəngim saralı,
Tərən köçdü ovlağın, sar aldı.*

*Aşıq deyər saralı
Dərdli olan saralı.
Şahinlər oylağın,
Bir də gördün sar alı.*

*Xəyyat olan zərbaftadan zər alı,
Düzdürər libasa ay şirin-şirin.*

GÖRƏNDƏ
(Cığalı təcnis)

*Aşiq oldum hər diyarı dolandım,
Könlüm sevdi bir gözəli görəndə.*

*Aşiq deyər gözəldi
Yar yanağı gözəldi.
Gözəl hər yetən olmaz
Könül sevən gözəldi.*

*Günəş üzli, şirin sözlü ay zalım,
Niyə soruşmadın qəmli halı görəndə.*

*Neçə aşiq oda yandı biləsən
Yanıq Kərəm oda yandı biləsən.*

*Aşiq deyər oda yandı,
Bir od düşdü oda yandı.
Pərvanələr narı sevdi
Od ucundan o da yandı.*

*Məcnun düşdü səhralara, ay hayıf!
Leyli çəkdi çox zavalı görəndə.*

*Bülbül nalə çəkər bağa bir baxar
Tərən caynağında bağa bir baxar.*

*Aşiq deyir bağı gör,
Yar boynunda bağı gör.
Beyxəbərsən, ay bağban,
Xoryat gəzir bağı gör.*

*Mən Alıxanam huşum gedir başımdan
Ala gözlü mah cəmalı görəndə.*

AY HAYIF-HAYIF

*Güllər solan kimi insanlar solur
Ömür keçir gedir ay hayif-hayif.*

*Aşığı deyər, ay hayif,
Zaman ötdü, ay hayif.
Mara-mura yem olur,
Gözəl canlar, ay hayif.*

*Cəfa çəkdim haramzada yolunda.
Bilmədi qədrimi, ay hayif-hayif.*

*Əldən verməginən söhbəti, dəmi,
Xar olacaq qızıl ömrün həmdəmi.*

*Aşığı deyər həmdəmi,
Həm söhbəti, həm dəmi.
Dəm dəmi gətirəndi,
Qəm də gətirər qəmi.*

*Gözəl oldu bir nadanın həmdəmi,
Soldu gül yanağı, ay hayif-hayif.*

*Mən Alxanam düşdüm eşqin gölünə,
Gözəl gördüm şana taxdı telinə.*

*Aşığı deyər telinə,
Cığasına telinə.
Laçın bağı qan olar,
Sona qonsa gölünə.*

*Göhər düşdü ahəngərin əlinə,
Satdı bir nakəsə, ay hayif-hayif!*

Divanilər

NEYNİM

*Qəm götürüb bu sinəmi gülə bilməm neyliyim?
Sərrəfi yam bil gövhərin, ola bilməm neyliyim?
Fələk əyibdi qamətim taqət qalmadı canda,
Daha eşqin dəryasına dala bilməm neyniyim?*

*Fələk kimini endirir, kimini də qaldırır
Namərdlərə suru verir, mərdin üstünə güldürür.
Namərdləri çox yaşadır, mərdi cavan öldürür
Ol xudanın bu işlərin bilə bilməm neyniyim?*

*Qədəre çarə yoxdur əgər yetərsə başa,
İnsana ölüm haqdı, istəyirsən yüz yaşa.
Alxanam sirli qaldım çərxi dönmüş gərmişə
Öz canımdandan bezmişəm mən ölə bilməm neynim.*

YÜKÜM

*Həqiqətdən dərs almışam, ağıl-kamaldı yüküm,
Yolsuzu yola gətirən böyük misaldı yüküm.
"Qoca gəlib qurd alanmaz" ataların sözüdü,
Dərin düşün sözlərimi, sənə zülaldı yüküm.*

*Neçə min ağıl sahibi mərdlərə köməkdi dil,
Millətləri ol yaradan yatmayıb oyaqdı bil.
Əl uzatma mərifətə, səndən ol uzaqdı bil,
Yad mətahın xırd eyləmə, bil ki, məlaldı yüküm.*

*Adı birdir, özü min bir, yerin, göyün ləngəri,
Ya Məhəmməd, ya Əlidi igidlər səbəbkəri.
Çin-Maçına çatanmazsan, gəl, yoldan qayıt geri,
Naşı sərraf seçə bilməz, qeyri bir haldı yüküm.*

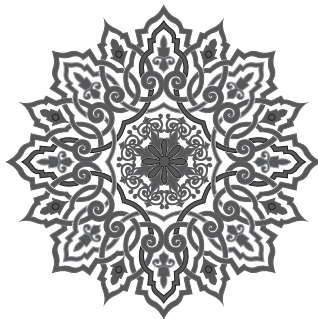
*Mən Alxanam, cəfakeşəm, tutmuşam doğru yolu,
Ədavətdən çox uzağam, istəməm qeylu-qalı.
Yolunda canım sadağa, dərdin alım, ya Əli,
Fitnə–feldən çox qaçandı zətə halaldı yüküm.*

OLMASA

*Xoryat bağa girə bilməz, naşı bağban olmasa.
Ol xudam dərdi verməzdi, əgər dərmanı olmasa.
Dərdini söyləmə naşı təbibə, bilməz dərdinin çarəsin
Ustadından dərsin almış, kamil loğman olmasa.*

*Axtarıram ləl mədənin, mənəm onun sərrafı.
Neçə yerə mənə verər, ayırsan nunnan-qafı.
Kəmfürsətə sirr verəndə, olmaz onun insafı.
Gədədən bəy olarmı, kəci dövrən olmasa.*

*Oxumuşam əlifbanı, ayın Allah adıdır.
Adı bəlli Həzrət Əli, mərdlərin ustadıdır.
Din üstündə qərar tutan, Mühəmmədin adıdır.
Dildən qoyma aşıq Alxan, canın əfsan olmasa.*

Dastanlar

YUNAN PƏHLƏVANI İSBƏNDİYARIN NAĞILI

Çox-çox qədim zamanlarda Yunanda cavan bir pəhləvan yaşayırdı. Nə şah oğlu döydü, nə də vəzir. Ortabab yaşayan Abdul Qədir kişinin oğluydu. Bir gün oğlunu yanına çağırıb dedi: "Oğlum, mənim günüm keçibdi, ömrümün son çağıdır. Sana bir neçə sözüm var". Oğlan dedi: "Möhtərəm ata, sənin vəsiyyətin mənim gözlərim üstə". Ata dedi: Birinci, haraya səfər eyləsən, tək getmə. İkinci, qonaq evində tək yatma. Üçüncü, qumar oynama. Dördüncü, nə qədər haram yola getsən, haram tikə yemə. Beşinci, heç kimin halalına xayın olma". Sözlər kişinin ağzından qurtaran kimi, ömrünü sizə verdi. İsbəndiyar el adəti üzrə atasını dəfn elədi. 40 gün yas saxladı. Atasına yadigar daş qoydurdu. Sonra da öz işi ilə məşğul oldu. İsbəndiyar nə qədər ad aldı, yoxsullara kömək durdu, ac qarınları doydurdu, o qədər də Allah taala ona verdi. İsbəndiyar öz əmisi qızı gözəl Pəriyə nişanlı idi. Bir gün qız güllü bağa gəldi, oğlanı çağıraraq bir qədər söhbət etdilər. Gözəl Pəri dedi: "Əmi oğlu, olan oldu, keçən keçdi, çox da fikir eləmə". Qız dedi: "Bu gecə bir yuxu görmüşəm, amma hələ sana danışmıram". Gözəl Pəri xudahafız deyib ayrıldı, bir qədər gedib dayandı, geri dönüb İsbəndiyara doyunca baxdı, öz evlərinə daxil oldu.

İndi Sizə danışım İsbəndiyardan. İsbəndiyar göy otun üstündə bir qədər oturdu, sonra üzü üstə düşüb qəm yuxusuna daldı. Bu dəmdə ərəb libasında bir dərviş yer aldı və dedi: "Oğlum, niyə belə qəmdə yatırsan, al bu badəni, nuş elə, səni dərddən, qəmdən azad etsin, qaldıraraq bir badəni nuş elədi, yuxu İsbəndiyarı tutdu nə tutdu. Üç gün yatdı, dördüncü gününü gözünü açdı nə gördü? Anası, bacısı, qohum-əqrabəsi, Pəri xanım şivən qurublar. Anası dedi: "Ay oğlum, bu nə işdir, düşdün, danış görüm, başına nə gəldi". İsbəndiyar dedi: "Mənim sazımı mana gətirin. Sazı sinəsinə aldı, görək nə dedi:

Bir ərəb gəlmişdi, ana üstümə,

Əlində şərbəti şirindi şirin.

*Dünyanın malına tamah etməyən
Nuş etdim badəsin şirindi şirin.*

*Bir cam çox doluydu, birində azdı,
Baldan şirin idi, sudan bəyazdı.
Sidqinə mənə bir gözəl yazdı
Gördüm camalını şirindi şirin.*

*İsbəndiyaram, qaldım eşqin qövrində,
Gərək mən can üzəm yarın qəhrində.
Adı Nərgiz xanım Misir şəhrində
Haqq verən bir paydı şirindi şirin.*

Sözünü tamam elədi: "Ay oğlum, gözəl Pəridən aralı düşmə, uzaq yerlərdə nə işin var, ay bala, bizi kimə tapşırıb gedirsən?"

Bunlar burda qalsın, sizə nədən danışım, Misir sultanı Həmid sultanın pəhləvanı Qaradan. Qara cümlə–cahan pəhləvanıydı. Nərgiz xanıma aşiq olmuşdu, ondan əl çəkmirdi. Onu da deyim ki, ağa dərviş Nərgizi İsbəndiyara göstərdiyi kimi, oğlanı da Nərgizə göstərmişdi. Qara pəhləvanın qırxıncı elçisinə qız belə cavab verdi ki, sən əlini məndən üz, mənim sevgilim səndən yüz dəfə qüvvətli pəhləvandır, o, mənim arxamca gələcək. Elçilər geri qayıdıb həmmən qız dediyi sözün üstünə beş söz də qoyub Qara pəhləvana xəbər apardılar. Bu sözləri eşidən kimi Qara pəhləvan oddan köynək geyindi. Çin atını minib getdi qızın atasının kiçik bacısı Mələykə, qardaşı Yusifin yanına. Hamını atın qabağına qatıb gətirdi qazamata saldı və dedi: "Əgər Nərgizi mana verməsəniz, ömrünüz bu qazamatda keçəcək". Qızın atası Rəşid dedi: "Ay qızım, Qara pəhləvandan artıq kimə gedəcəksən, sən Allah, bizi qazamatda çürütmə". Nərgiz deyirdi: atacan, gör nə deyirəm:

*Aləmi rəyadan tuş oldu mana,
Əlində əsaydı, özü piyada,*

*Keşdə çıxıb, bu dünyanı gəzirdi,
Bəzən havadaydı, bəzən dəryada.*

Qızın atası deyir: "Ay qız, ağına gələni danışma, deyən başına hava gəlibdi". Qız dedi: "Ey mehriban atam, qulaq as mənə".

*Mən əlində gördüm yazılı, dəftər,
Ağlını başımdan eylədi əsər.
Həfti¹ asimandan gəldi bir xəbər,
Zənandı yanacaq vermə ziyada.*

Rəşid kişi dedi: "Arvad, bu qız dəlidir, bu nə danışır". Qız dedi: "Ay əziz atam, mən yalan danışmıram".

*Məqamı xoş oldu, söhbətə düşdüm,
Ağam mənə göstərdi, qaynadım, coşdum,
Nərgizəm, yandım, odda alışdım,
Mənə dedi, hərçayı olma nə bada.*

Qız sözünü tamam elədi, Qızın atası, anası çox narazı idilər. Onlar dedilər ki, bu ağılnan bizim ailəmiz sənin ucba-tından bu qazamatda qırılmalıdır. Bu söz arasında iki mur-qu quş gəlib qazamatın pəncərəsinə qondular. Nərgiz dedi: "Atacan, gördünmü?"

Kişi dedi: "Ay qızım, quşlar pəncərəyə qonmaqla nə olacaq?" Qız qələmi götürüb görək nə yazdı:

*Murğu and verirəm sizi Allaha,
Bu naməni Yunanıstana yetirin.
Beytül müqəddəsə, vallah-billaha,
İsbəndiyar adlı pəhləvana yetirin.*

Bu sözü deyəndə murqular çırpındılar, səs verdilər. Ki-şi, arvad, uşaq, hamısı donub qaldılar:

¹ Həfti asiman – göyün 7-ci qatı

*Naşı bağban qızılgülü dərməsin,
Alanda naməni dayanmasın, durmasın,
Elə gedin, Şahi Şonqar görməsin,
Qanad çalın asimana yetirin.*

*Nərgizəm, çağırırım ədalət şahı,
Dilimin əzbəri, dinin pənahı.
Əgər sevirsiniz qadir Allahu,
And verirəm, o sübhana yetirin.*

Qız sözünü qurtarıb kağızın başını bağladı. Sapnan da sarıdı. Tez murğu¹ şığıdı məktubu caynağına aldı, yola düzəldi.

İsbəndiyar yola düşmək ehtiyatında idi. Hovuz başında murğu məktubu caynağına alıb havaya qalxdı. Oğlan məktubu açıb oxudu, ağı başından qəşş eylədi. Özünə gəlib bir də oxudu, anasını, bacısını, gözəl Məleykəni çağırıb görək neylədi. İki nəfər pəhləvan dostları gəldilər: birisi Şirzad, birisi Dilavər. Dedilər ki, səni tək başına qoymarıq, biz sənənlə bərabər gedirik. Aldı İsbəndiyar:

*Ey, ana Vətənim, ey, gözəl yurdum,
Gedirəm, salamat qal indən belə.
Bağımızda bitən güllər, nərgizlər,
Açılan lalələr, qal indən belə.*

*Çəmənli dərələr, çiçəkli düzlər,
Ahi-zarda yarım yolumu gözlər.
Göllərimdə üzən ördəklər, qazlar,
Səhraya qanadı çal indən belə.
İsbəndiyarın qəlbində sədaqəti var,
Ədalət şahımsan, ədalətin var.*

¹ Murğ – məktub daşıyan quşdur.

*Gözəl Mələykə, məndə əmanatın var,
Ayrılıram səndən, al indən belə.*

Sözünü tamamlayıb bir-bir öpüşüb ayrıldılar. Üç pəhləvan üz tutdular Misirə tərəf. O qədər at sürdülər ki, özləri də bilmirdilər hara gedirlər. 32 gün at sürdülər. Axşam gəldi. Şirzad dedi: "Burada atları buraxaq, özümüz də dincələk". Elə də oldu. Səhərlər üstünüzə xeyirliklə, şadlıqla açılınsın, gün bir çatı boyu uzanmışdı. Baxdılar budu ha, bir qoca qarı gül-çiçək yığa-yığa gəlir. Oğlanlar öz gözlərinə inanmadılar: Belə bir çöl-biyabanda qarı nə gəzir? Qarı olsun cadugər, istəsə qıza dönür, istəsə də gəlinə, istəsə qarı olur, dünyanın hər yerindən xəbər verməyi bacarır. Qarı yaxın gəldi salam verdi, qarının salamını əleyk etdilər. Qarı dedi: "Ay balalar, nə dərdiniz var, mənə danışın. Bura qırx divlər məskənidir, tezəcə buradan gedin. İsbəndiyar dedi: "Ay nənə, dilnən desəm dilim yanar, icazə versən, saznan deyim. Qarı dedi: "Oğlum, mən də saznan cavab verrəm."

- İsbəndiyar: *Başına mən dönüm, ay qarı nənə,
Qarı, bu yol şəhri-Misrə gedirmi?
Neçə günə gedib ora çataram,
Qarı bu yol şəhri-Misrə gedirmi?*
- Qarı: *O şirin dillər aldı mənim canımı,
Həmin bu yol şəhri-Misrin yoludu,
Apardın ağlımı, dini-imanımı,
Həmin bu yol şəhri-Misrin yoludur.*
- İsbəndiyar: *Pəhləvanlar varmı çox adlı-sanlı?
Hökmətləri varmı adil, divanlı?
Gözəlləri varmı qəmzəsi canlı?
Qarı, bu yol şəhri-Misrə gedirmi?*
- Qarı: *Pəhləvanlar başı-candan keçirlər,
Hökmətlər adamın qanun içirlər,*

*Gözəlləri tamam korlar, keçəllər,
Həmin bu yol şəhri-Misrin yoludur.*

İsbəndiyar: *Bir qəvvasam dəryalara dalaram,
Şahlarından baci-xərac alaram.
İsbəndiyaram, orda qılinc çalaram,
Qarı, bu yol şəhri-Misirə gedirmi?*

Qarı: *Mən Gülsənəm, on səkkizcə yaşım var,
Açıq sözüüm, sana çox-çox xoşum var.
Qılincnan, qalxannan mənim nə işim var?
Ancaq bu yol şəhri-Misrin yoludur.*

Hər ikisi sözlərini tamam etdilər. Oğlana qarı dedi: "O gələnlər sizin adamlardırımı?" Geri baxırlar, bir də baxanda, qarı nə gəzir, cavan gözəl bir qızıdır. Şirzad dedi: "Ay gözəl xanım, bizi özünə heyran elədin, sən gözəl qızsan". Gülsən dedi: "Siz Qara pəhləvanın üstünə gedirsiniz, ancaq sizin ona gücünüz çatmaz, gərək mən də sizlə gedəm, yoxsa sizi Misirdə məhv edərlər, gedin atları çəkin". Atları gətirəndə, nə gördülər, həmən qarıdır, qarı nənəyə qonaq oldular, çox böyük hörmət gördülər. Səhər dördü də yola düşdü. Misirə tərəf. Üç gün yol getdilər, dördüncü gündə qarı dedi: "Dayanın, bizim qabağımızı hürülər şahının qızı Dilbər pəhləvan kəsəcək. Deyişmədən sonra güləşəcək. İşdir, Dilbər sənə zor gəlsə, mən səni daş edəcəyəm, gedib səfərimizi bitirib gələndə yenə adam edərəm. Oldu? Getdilər, baxdılar ki, iki qoşa dağ ağız-ağıza gəlibdi, yüz arşın qalib ki, bir-birilə öpüşsün. Həmin yüz arşın qalan yer poladdan hasardır, bir qapısı var ki, ucalığı otuz arşın olar. Buradan keçmək heç mümkün deyil. Atları yaxın sürdülər. Qapının üstünə yazılmışdı ki, buradan keçmək istəyən, özü ağırlığında xərac verib keçə bilər, verməsə başını kəsib qırx pəhləvanın başının yanına qoyacam. Xahiş, təvəqqə keçmir. Dördü də atlardan endilər, atları yan cıdar edib yağı qoruğuna buraxdılar. İsbəndiyar güləş meydanında

durub meydana xasım istədi. Cavab gəldi ki, hazır olun, can alan Əzrayıl gəlir. Bir qədər keçmişdi ki, nə gördülər, nə gördülər, elə bil dağ oynayıb yerindən başına alıb bir duman gəlir, yetirdi. Əvvəlcə haqq salamını verdi, sonra dedi: Kimdi əcəli bərkeşdi özü dərdimənd qarşıma çıxısın. Ən əvvəl deyişmədən murad hasil olmazsa, güləşdə murad hasil olmasa qılncdan murad hasil olacaq – İsbəndiyar cavan pəhləvan idi, qızın hədələri heç də onu qorxuda bilmədi. Onu da deyim ki, Dilbər sol gözü ilə İsbəndiyara bir nəzər saldı, çünki ustadlar deyir, sol gözün görmə qabiliyyəti bir qədər sağ gözdən fərqlidir, ona görə ki, ürək soldadır. Bəli, hər iki pəhləvan qarşı-qarşıya durub göz-gözə baxdı, torpaq qüvvəlidi qabaqca Dilbər aldı.

*Çox da havalanıb, çıxma özündən,
Keçibsən çəngimə qaça bilməzsən.
İndi mil salaram iki gözünə,
Yaxşını yamanı seçə bilməzsən.*

Dilbərin oğlana ürəyi yandı. Ona görə də hədə-qorxu gəlir, ancaq bu söz qarşıya yaman dəydi, bildiyini tutmaq istədi, şeytana lənət dedi.

İsbəndiyar: *Nəlayiq sözünlə incitmə məni,
Mən Misirə getməliyəm pəhləvan,
Doğru məsləhətə olginan qanı,
Mən Misirə getməliyəm pəhləvan.*

Dilbər: *Ağır vilayətim, ağır kəndim var,
Yüz cürə əməlim, fitnə-fəndim var.
Açılmaz düyünlü bir kəməndim var,
Ataram boynuna, açə bilməzsən.*

İsbəndiyar: *Qılnc çəkərəm vilayətnə, kəndinə,
Bir ox vurrəm əməlinə, fəndinə.
Özünü bağlaram öz kəmərinə,
Mən Misirə getməliyəm, pəhləvan.*

Dilbər: *Əcəl səni tuş gətirib Dilbərə,
Təzə pəhləvansan, düşməmiş zora,
Bağlaram çarmıxa, çəkərəm dara,
Qanadın da olsa, uça bilməzsən.*

İsbəndiyar: *İsbəndiyaram, hökm edərəm hər yana,
Misri qılınc indi boyanar qana.
Ala qarğa tab gətirməz tərlana,
Mən Misirə getməliyəm, pəhləvan.*

Hər iki deyişmə tamam oldu, iş çatdı gülüşə. Bir saat tənəffüs verildi. Qarı dedi: “İsbəndiyar, əgər gördün ki, sonda qalib gələcək, mənə işarə et, onu daş edəcəyəm”. Bəli, hər iki pəhləvan gülüşməyə başladı. Birinci tutuşda Dilbər oğlanın sağ əzələsini əlinə aldı, elə sıxdı ki, İsbəndiyarın gözləri buz üstə çıxmış dana gözünə döndü. İkincidə oğlanın dizini yerə gətirdi, üçüncüdə İsbəndiyar elə nəərə çəkdi ki, Dilbərin qu-laqları batdı, həm də sinir damarları бүrüşdü. Dilbər bir onu dedi: “İgid basdığını kəsməz”. Oğlan Dilbərin əlindən tutub qaldırdı. Dilbər özündən ixtiyarsız oğlanın sağ əlini sol döşünün üstünə qoydu, astadan dedi ki, ilqar iman üstədi. 12 saat dincəldilər. Sonra al nişan otağa dəvət etdi. Dilbərin özü, ikinci otaqda pəhləvan paltarını soyundu qız paltarını geyindi, geri qayıdanda qapını vurdu, icazə istədi. Qapı açıldı, Dilbərin həya pərdəsi üzündə otağa daxil oldu. Deyəsən, qədir Allahın heç işi-gücü yoxuymuş, bu qıza zinyət verirmiş. Qızı belə görən Gülşən qarının dili tutuldu, öz-özünə dedi, nə əcəb bu qızı mən daşa döndərmədim. Əgər bu cür cənnət məleykəsini daşa döndərsəydim, cəhənnəmdə mənə yandırardılar. Şükür, ey Xuda, belə gözəl yaradıbsan. Qız əmr verdi süfrə açıldı, nə açıldı, o necə deyiblər, hətəm süfrəsi quş iliyi, can dərmanı. Heyf ki, bahar fəsli idi. Gecə pəncərəni açıq qoydular. Turacın səsi kəkliyə mey tuturdu, vaxt özünü yetirdi, yer yorqan gətirdilər. Səkkiz qardaş hərəsi bir şey götürmək ki, bəhanə ilə, İsbəndiyarı görürdülər.

Dilbər bir otağa, Şirzad bir otağa, Gülşən qarı da bir otağa yatmağa getdilər. İsbəndiyarnan Dilbər də, Şirzad da, Gülşən qarı da hərəsi bir otağa yatağa girəndə, İsbəndiyar qılıncı sıyırıb qoydu qıznan özünün arasında. Oğlan gördü ki, qız ağlayır. Dedi: "Ey gözəlim, niyə ağlayırsan?" Qız dedi: "Mən 32 yaşındayam. Qırx pəhləvanla güş tutmuşam. Hər hansının əzələsini əzmişəm, mənə məğlub olanların hamısının başını vurmuşam, amma sənin əzələni çox sıxdım, caynaqlarım sümüyə keçdi, sənin rəngin saraldısa, tabe olmadın. Onda dedim, mən bu pəhləvana ərə gedəcəyəm. İndi sən də qılıncı aramıza gətirdin". Oğlan dedi: "Ay gözəl qız, sən mənim mən də sənin. Arada bir məsləhətim var. Onu da üç gündən sonra edərək". Qız da razı oldu hələlik qardaş-bacı kimi yatdılar. Şeytan da iki təmiz qəlbin arasında gəzinə bilmədi. Üç gün, üç gecə qonaq oldular. Səhər üstünüzə xeyirliklə açılınsın, hər iş öz qaydasında söhbətə başladılar. Oğlan dedi: "Gözəl qız, biz getməliyik". Qız özündən ixtiyarsız başını oğlanın çiyinə söykədi, ağladı, qızın qara gözlərindən düşən yaş damlaları elə bil qızıl gülün üstündən şəh düşürdü. Tez qız yasəmən saçlarından 5 dənə tel ayırıb basdı sinəsinə, görək oğlana nə deyir, oğlan nə cavab verir:

Qız: *Bimürvət, biinsaf, ay zalım yağı,
Desən görüm bir sən hara gedirsən?
Sinəmə çəkirsən çal-çarpaz dağı,
Məni salıb ahı-zara gedirsən.*

Oğlan: *İncimə gəl məndən, gözəl dilbərim,
Doğru deyim bir ilqara gedirəm.
Mən ölüncə dönməyəcəm bu yoldan,
Çəksələr də məni dara, gedirəm.*

Qız: *Mən necə tab edim belə fərağa,
Pərvanəyəm, dolanıram çırağa.
Neylədim ki, məni atıb irəğa,
Vurursan sinəmə yara, gedirsən.*

- Oğlan: *İgid gərək ilqarında dayansın,
Pərvanə də şam çırağa dolansın.
Geniş meydan qızıl qana boyansın,
İlqarında ümüd vara gedirəm.*
- Qız: *Bir nişan ver mənə yadigar olsun,
Gedirsən get, Mövləm sənə yar olsun.
Heç qiymiram gül həmdəmi xar olsun,
Mərd igidsən beyilqara gedirsən.*
- Oğlan: *Düz ilqarım sənə yadigar olsun,
Qədir Mövləm mərd igidə yar olsun.
Əgər dönsə İsbəndiyara ar olsun,
Sevgilim düşübdür dara, gedirəm.*

Hər iki tərəfdən sözləri tamam oldu, oğlan dedi: "Gözəl qız, sən heç qəm çəkmə, mən gedirəm Nərgiz xanımı, atasını qazamatdan qurtarmağa. Dilbər də razı qaldı. Qol-boyun olub öpüşüb xudafizləşib müşərrəf deyib ayrıldılar. Hər dördü çatdılar Qanlı çaya. Yazın son ayları idi. Hər də-rədən bir sel qarışib Qanlı çayı daşdırmışdı. Burada dayandı-lar. Qanlı çay azalmırdı ki, azalmırdı. Qarı dedi: "Haqq vergisi olsan sənənin də nüfsun keçər sən də bir ağanı çağır oğlan."

*Kömək eylə ya ilahim,
Yol ver Qanlı çay, yol ver.
Ərənlər olsun pənahım,
Yol ver, Qanlı çay, yol ver.*

*Hünərin var dağdan uça,
Dayanmırsan gündüz-gecə.
And verirəm o Mehraca,
Yol ver, Qanlı çay, yol ver.*

*İsbəndiyarı qoyma darda,
Mən qəribəm bu dünyada.
Gözəllərim ahı-zarda,
Yol ver, Qanlı çay, yol ver.*

Ustadların dediyinə görə, Qanlı çayın köpüyü azalır, o qədər ki, atlar üzər-üzməz olur. Keçirlər o taya, paltarlarını qurudub düşürlər yola. Dörd gün yol gedib çatırlar Misirin kənarında ayılı meşəyə. Bir talaya çəkilib fikir-zikir edirlər. Qarı dedi: oğlanlar, siz mənim balalarım, mən də sizin ananız, indi qulaq verin mənə. Hələ mən sizə deməmişəm, indi deyirəm. Qızı istəyən Qara pəhləvandı. Onun bir qolunu bir fil əyə bilmir, biz onu tez dan qaranlığı çökəndə öldürməliyik, çünki qaranlıqda gözü görmür gecə qaroyudu. Əgər o vaxt öldürə bilməsək gərək qaçıb meşədə gizlənək. Bir də o birisi səhər qaranlığına kimi. Qaldı ki, Qara pəhləvanın ixtiyarında olan qazamat, üç pəncərəsi var, heç bir qıfılı yoxdur. Tək yüz yaşında cadukun bir qoca var, yüz qoşun ona zor edə bilmir. Qocadan özünüzü gözləyin. Gecəni yarı edib qocanı güdməyə başladılar. Sən demə, qoca divarı sındırıb dururmuş. Dilbər dedi: «Mən qabağa gedim, baxım qoca hansı tərəfdədi» Dilbər qazamatın sol tərəfindən gedib nə gördü, bəlkə də yüz adam ayaq üstə durur. Özünə dedi bəs bu imansız qarı deyirdi bir qocadan başqa heç kim yoxdur bəs bu adamlar nədi. Bir qədər durub baxdı, heç səs-səmir yoxdu, irəli gedib nə gördü? Adamlar hamısı qılınclı, oxlu, nizəli daş olubdu, sən demə, qoca Dilbərin arxa tərəfindən gəlirmiş. Dilbər onu görən kimi əlini şəmşirə yetirdi, yarıya kimi şəmşiri çəkmişdi ki, qoca Dilbəri daşa döndərdi. Dilbər belə qalsın, yoldaşları gözlədi gələn yoxdu. Qarı dedi yəqin daş elədilər. Şirzad dedi, mən gedim, getdi düz çıxdı Dilbərin yanına, tanıdı. Dedi: «Ədə, nə durmusan, səhər açılır». Qoca tez Şirzadı da daş elədi. Qarı o qalan qaldı. Qarı dedi: «Oğlum, gəmini daşa vurduq, indi mən gedirəm, sən məni gözlə, mən qoca ilə qabaqlaşacağam, ya Allah, ona verər, ya mənə.

Biz qabaqlaşanda sən arxadan peysərinə elə vurarsan ki, o saat iki gözü də çıxacaq, sonra uşaqları insan etdirərik. Qazamatı açıdırıb Nərgizgili azad edərək. Elə də oldu. Qocanı kor edib nə ki gözəl pəhləvanlar daş olmuşdu, hamısını insan elə-dilər, hamısı azad oldular, öpüşdülər, görüşdülər. Qızı, atasını, bacı-qardaşını qazamatdan azad etdilər. Səhər qarantlığında cəmi daşdan insan olanlar əl qılıncın qəməsində: «Gəl Qara pəhləvan»-deyirdilər. İsbəndiyar dedi: Heç kimin işi yoxdu mən onu meydana çağıracağam. Kələyini də özüm kəsəcəyəm. Görək neçə çağıracaq.

*Bir nəvə çəkirmə düşman oyansın,
Qarşı gəlsin mənə xəbərdar olsun.
Bir tərmanın sorağına gəlmişəm,
Layiqdimi onu tutan sar olsun.*

Qara pəhləvan tez yuxudan oyandı. Səsi eşitdi, amma inanmadı ki onun sərhədinə insan gəlsin. Tez meydana yetirdi. Aldı görək nə dedi::

*Yenə nə səsiydi gəldi guşuma,
Ala qarğa gülüstana gəlibdi.
Yəqin eşitməyib mənim sədamı,
Pələng meydanına dana gəlibdi.*

İsbəndiyar: *Kəsin ətrafını qaçmasın düşmən,
Şəşpər atın meydanda oyansın hər yan.
İşləsin qılınclar eyləsin cövlan
Bu meydan sel kimi axsın qan olsun.*

Qara: *Məgər olmayıbdı bu işdən halı,
Necə eşitməyib çovğununu, qarı,
Yəqin, yol azıbdı, çasıb xəyalı,
Mərdin meydanına zənan gəlibdi.*

İsbəndiyar: *İsbəndiyar içər düşman qanını,
İgid olan indi burda tanını.*

*Kim verməsə inan şirin canını,
Dünyada yaşamaq ona ar olsun.*

Qara: *Şir kimi meydanda dayanıb Qara,
Necə pəhləvanlar gətirdim zara.
Bağlayıb qolların, çəkəcəm dara,
Qəsd edibən bir şirin can gəlibdi.*

Hər iki tərəfdən sözləri tamam oldu. Qılıncı çəkdilər. Dediym kimi, danın qaranlığı çökmüşdü, həm də çən gəlmişdi, Qaranın gözləri yaxşı görmürdü Hər iki pəhləvan qarşı-qarşıya gələndə Qaranın atı sol tərəfə yan verdi. Keçən vaxtı İsbəndiyar Qaranın peysərindən bir qılınc vurdu, başı balqabağı kimi əlli arşın dığırlandı. Arxasınca gələn qoşun yetirdi. Qılıncın səsindən, atların kişnəməsindən qulaq tutulurdu. Günorta vaxtına kimi qırılan-qırıldı, qaçan canını qurtardı. Qızı götürüb Dilbərin qalasına gəldilər. Üç gün, üç gecə orada qalıb Dilbəri də gətirib çatdırıb Yunana, hər üç qızını toyu bir oldu, ömür-gün sürməyə başladılar.

YETİM OĞLU MƏHƏMMƏDİN DASTANI

Çox qədim zamanların birində Şəhrizar şəhərində bir nəfər Yetim adlı şəxs yaşayırdı. O adama ona görə Yetim deyirdilər ki, ata-anasının üzünü görməmişdi. Çox pis, ağır günlər yaşamışdı. 35 yaşa çatanda bir kasıbın qızını almışdı.

Aylar, illər dolandı, həmin Yetimin arvadı Murəstə hamilə oldu. Bir gün Yetim arvadı Murəstəynən çörək üstə söhbət edirdilər. Murəstə dedi: «Ay kişi, nə olaydı bir yaxşı qızımız olaydı. Varlı bir oğlana verəydik, bu arpa çörəyindən canımız qurtaraydı».

Yetim dedi: «Ay atası rəhmətlik, bizi kimi bəd irəng adamlardan necə gözəl qız ola bilər?» Bu dəmdə Yetimin qapısına bir dərviş gəldi və salam verdi, salam aldı. Təklif elədilər oturdu. Bu ara yetimi elə bir ağlamaq tutdu ki, göz yaşı selə döndü. Dərviş dedi: «Ay Allahın məzlum bəndəsi, niyə belə ağladın?» Yetim göz yaşını silib dedi: «Ay ağa dərviş, necə ağlamayım ki, bir arpa çörəyimiz var idi onu da yedik. Bir azca irəli gəlsəydin yarısını sənə verərdik».

Dərviş dedi ki, heç sən kefini pozma, mən pay verən dərvişlərdənəm. Pay alan deyiləm. Qulaq asın, sizin bir oğlunuz olacaq. Adını Məhəmməd qoyun. Ancaq onun üzünü heç kim görməsin. Çünki oğlunun üzündə nur olacaq. Hər gecə pəncərənizi qara örtüklə örtün, heç yerdən işıq düşməsin. Bir yaşında sünnət edin. Sünnət zamanı uşağı çirkin hala salın. Dəllək heç nə başa düşməsin. Uşaq 7 yaşına çatanda hansı kitabı istəsə tapın verin, özü başlayıb oxuyacaq. Uşaq 18 yaşına çatanda başına çox xatalar, bəlalar gələcək. Ölüm ayağına çox çəkəcəklər. Amma gələcəyi çox yaxşı olacaq. İndi görün gələn kimdir? – deyib dərviş qeyb oldu. 9 ay, 9 gün, 9 dəyqə başa çatdı. Dərviş deyənin hamısı yerinə yetdi. Məhəmməd 18 yaşına çatdı.

Məhəmməd burada qalsın, sizə xəbər verim imansız fala baxan qarıdan. Qarı əlləri qoynunda gəldi kəsdə şah Eyzanın qapısını. O zamanlar şahlar, vəzirlər, münəccimlər fa-

labaxanlara çox inanırdılar. Eyzan Şah qarını qəbul etdi. Bir qədər söhbətdən sonra falın açıb yağlı dilini işə saldı, dedi: «Ey qibleyi-aləm, yer üzünün Allahı! Sənin başında çox müsibətlər görünür. Sənin şəhərinin gün batan tərəfində qeybdən dərs almış bir cavan nura qərq olmuş, elmi də dərya, gözəllikdə Yusifdən də betər. Qolunda 7 filin qüvvəti var. Bir il tamam olmamış sənin tacı-səltənətinə sahib olacaq. Altı ay ərzində yer üzündən götürməlisən. Adı Məhəmməddir». Şah deyir: «Qarı nənə, dünya malından səni qane edəcəm. Ancaq atasının adını desən». Qarı dedi: «Hökmdar tasım korşaldı. Bircə günə mənə möhlət ver». Ertəsi gün yenə qarı gəldi və yenə başladı: «Ey şah, bir cinə də bir şillə vurdum. Güc-bəla ilə dedi: atasının adı Yetimdir». Qarı öz mükafatını aldı, başqa şəhərə köçdi. Qarı o qarıdır ki, Məhəmmədin göbəyini kəsmişdi. Qarıda işimiz yoxdu. Şah əmr verdi ki, həmin Məhəmmədi kim tapıb gətirsə 500 qızıl mükafat alacaq. Gecənin bir aləmində Ağa dərviş Məhəmmədin yanına gəldi və dedi: «Oğul, sənə taqət badəsi verdim, heç yerdə aciz qalma». Badəni Məhəmmədə içirib qeyb oldu. Məhəmməd 3 gün bihuş olub yatdı, 4-cü gün ağılı başdan getmiş, bayıra çıxanda cəlladlar onu araya aldılar. Düz şahın hüzuruna gətirdilər. Şah baxdı ki, özüdür ki, var. Vəkil, vəzir, cəlladlar. Hamısı bir su içimində cəm oldular. Vəzir dedi: «Qibleyi-aləm, bir ay müddətində qazamata salaq, bir ay yaxşı düşünək».

Bir ay çox götür-qoydan sonra heç kəs onun ölümünə razı qalmadı. Dedilər ki, bu oğlana arvad almaq lazımdır, çünki məhəbbət iki yerə bölünər. Bir uşağı olsa üç yerə bölün. Eləcə də vəkilin qızını verək Məhəmmədə bizimlə olar.

Məhəmmədi qazamatdan çıxarıb dar ağacına gətirdilər. Vəzir ayağa durub dedi: «Məhəmməd sənin iki yolun var: Biri zindan, biri evlənmək». Biz sənə qıymırıq. Vəkilin qızı Şücaət xanımı sənə alırıq, ya da bütün ömrün qazamatda keçəcək. Bu dəmdə aldı görək Məhəmməd nə dedi:

*Başına döndüyüm, ey adil şahım,
Nə etdim salırsan zindana məni.
Bəlkə qismət deyil xudadan mənə,
Nədən buyurursan fərmana məni?*

*Zənənə üzünə baxmaram haşa,
Ta ki, elm oxuyub çıxmasam başa.
Məni niyə saldın yanar atəşə,
Həsrət qoyma bağa-gülşənə məni.*

Şah belə düşündü ki, yəni şah olmamış qızı almaram.

*Məhəmmədəm qarşında qolu bağlıyam,
Qəmin dustağıyam, sinəm dağlıyam.
Qəzəbimdən gecə-gündüz ağlıyam,
Qəzəblə çəkirsən divana məni.*

Sözünü tamam elədi. Məclisin qərarı belə oldu ki, şəhərdən azca aralı olan qazamatda qalsın ta ki, «özü məni evləndirin» deyə yalvarana qədər. Onu da deyim həmin qazamat ömürlük dustaq olanların qazamatı idi. Qazamatın qarşısı aynabənd idi. Məhəmmədi saldılar qazamata. Elə bir adamı qapısına keşikçi qoydular ki, o, bibərnən şəkərin adını ayıra bilmirdi.

Bəli, oğlan qəm yuxusuna qərq oldu, yuxusunda dərvişi gördü. Dərviş dedi: «Oğlum, heç vaxt ümüdünü üzmə. Məni dilindən qoyma». Yuxudan sərsəm oyandı aldı görək nə dedi:

*Qəmlər otağında tək-tənha qaldım,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.
Heyva tək saraldım, gül kimi soldum,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.*

*Vəfasız dünyada haqq söz seçilməz,
Pünhan dərdim heç bir kəsə açılmaz.*

*Qanadım da olsa burdan usulmaz,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.*

*Məhəmmədə çatdırır qadir Allahu,
Zəllilər gümanı o oldu şahı.
Adı bəlli mərd igidlər pənahı,
Yetir imdadıma yuxuda mənim.*

Söz tamam oldu. Məhəmməd burda qalsın, sizə danışım Bərbər şəhərindən, kimdən Kərəmli şahdan. Kərəmli şah elə bir şah idi ki, ölkəsində yaşayan əhalinin dünyada heç şeydən xəbəri olmazdı. Hamı şad-xürrəm yaşayırdı. İşə bir çıxıb bir də qayıdardılar.

Kərəmli şahın dinli, imanlı bir qızı var idi. Dünya gözəli. Adı da Günəş pəri idi. Ay, gün ondan xəcalət çəkirdi. Qız çox qüvvətli pəhləvan idi, həm də həkim idi. Fslin bahar çağı gəldi. Günəş dünya seyrinə çıxmalı oldu. Gözəl bir kəcavə bəzəndi, qoca bir sarvan kəcavəni çəkib yola düşdülər. Nə qədər yol getdilər onu bilmərəm, bir axşam çağında Şəhrizarın kənarında düşərgə elədilər. Çörək-xörək yedilər. Qız sərvana dedi: Ay əziz baba, bu çəməni dolaşım dava-dərman üçün bir az dəyərli ot yığım. Sərvan dedi: Buyur, övladım. Qız ayağa duranda sərvan gördü qızın qucağında ağ parçaya bükülmüş qundağa bənzər nəşə var. Sərvan qaldı mat-məəttəl ki, bu qız xeylağı uşağı hardan aldı. 33 gün yol gəlirik, bəs bu uşaq heç ağlamadı. Sarvan əlini dünyadan üzmüşdü. Durub yavaş-yavaş qızın arxasınca gedirdi. Baxdı qız bir güllü, çiçəkli yerə çatdı, qucağındakı ağı açdı, toza bulanmasın deyə bükdiyü 14 hörük qara saçları arxasına atdı. 14 hörük şahmar ilan kimi gül-çiçəyin arasında sürünməyə başladı.

Qoca sərvanın dizləri bürüşdü, oturub doyunca baxıb fikirləşdi ki, xudaya, sənə çox şükür belə can yaradıbsan. Bəli sərvan geri qayıtdı gəcavənin yanına gəldi. Günəş xanım həmin ağ dəsmalı lazımlı gül-çiçəklə doldurub gəldi, onları yerbəyer elədi. Birdən baxıb gördü ki, qalaçaya bənzər nəşə

görünür, amma elə bil işıq verir, elə bil ki, bayram ayı təzə çıxır. Bir qədər baxıb-baxıb dedi: «Qoca sərvan, bu nə qalaçadı gərək halı düşəm». Üz tutdu gedib çatanda gördü ki, bir yekəpər adamdı qılinc belində keşik çəkir. Qız salam verdi. Keşikçi salamı aldı və dedi: «Ay xanım, siz tez geri qayıdın yoxsa yaxşı iş çıxmaz». Qız: «Nəyin bahasına olur-olsun mən otağa baxacam»-deyib əlini atdı cibinə, nə qədər qızıl verdisə keşikçinin gözü qəssab pişiyinin gözü kimi işıldadı.

Qız otağa daxil oldu nə gördü, nə gördü, məni istəyənlərin gözləri elə şey görsün. Yasəmən tellərindən bir neçəsini sinəsinə basıb görək nə deyir: Qız səsi, saz səsi, yaz səsi.

*Niyə yatırsan qəm fəryad içində,
Oyan oğlan, xətti-xalina qurbanı.
Ağlımı başımdan təqayir etdin,
Hüsnü canan gül camalın qurbanı.*

Keşikçi dedi: «Ay xanım, alçaqdan oxu. Əgər bilsələr mənim atama od vururlar». Aldı dübarə:

*Gözəllər şöləsi, çırağıyam mən,
Bu məlul yatmağın dustağıyam mən.
Şirin kəlmələrin muştığıyam mən,
Bircə danış şirin dilin qurbanı.*

*Adım Günəş xanım, Bərbər məkanım,
Səni gördüm yandı dinim, imanım.
Mən gedirəm səndə qalır dərmanım,
Xəstəyəm, gözləyəm yolun qurbanı.*

Sözünü tamam elədi, öz əli ilə kağızı Məhəmmədin qoyuna qoyub iki qaşlarının arasından öpdü, indi deyərsiniz niyə oyanmadı.

Qızın səsi Məhəmmədi bihuş etmişdi. Qız qayıdıb məkanına çatıb gecə-gündüz oğlanı gözləməkdə olsun, görək

Yetim oğlu necə oldu.

Məhəmməd üç gün yatıb dördüncü gün oyandı. Qoy-nundan kağızı çıxarıb oxudu, ağı başından gedib sərildi yerə. Keşikçi tez kağızı alıb od vurdu. Kağız ələ keçsəydi, başı bədənindən gedəsiydi. Məhəmməd ondan soruşdu: «Ay cəllad, buraya gələn qız hara getdi?» Keşikçi heç bir qız-mız görmədiyini bildirdi. Beynəva Yetim oğlu ağlayıb gözündən qanlar tökdü. Keşikçi işi xarab görüb özünü yetirdi şahın hüzuruna. Dedi: «Ey qibleyi-aləm, Yetim oğlu dəli olubdu. Özünü öldürür». Tez vəzir, vəkil gəlib nə gördülər. Məhəmməd yeri buraxıb göylə əlləşir. Tez qayıdıb 10 nəfər molla, 10 nəfər qoca qarı cəm etdilər. Soruşdular ki, indi de görək sənə nə oldu? Məhəmməd dedi: «Mənə bir saz gətirin nə varsa deyim». Saz gətirdilər, saz gələndə keşikçi düşündü ki, vay mənim halıma, işin üstü açılacaq. Başladı Məhəmməd aldı görək nə deyir:

*Mən yatmışdım qanlı qəflət içində,
Gəlibdir üstümə yar can gedibdi.
Bir namə yazıbdı məndədi, məndə,
Hurilər sayacağı pünhan gedibdi.*

*Nazlı yardan nigaranam bu bəmdə,
Məni qoyub ahı-zarda bu dəmdə.
Görünür ki, çox durubdu bərəmdə,
Şikar alan şux tərlandı gedibdi.*

*Məhəmmədəm qəm içində yastayam,
Yar gedib əlimdən, dil şikəstəyəm.
Çox zamanlar qazamatda xəstəyəm,
Loğman gəlib əldə dərman gedibdi.*

Sözü tamam olandan sonra baş molla dedi: «Bu yazıq dəli olubdu. Gah deyir canan gəlibdi, gah deyir loğman gəlibdi, gah da deyir dərman gəlibdi. Bu dəlini 7 çərşənbə çu-vallamaq lazımdır». Qarılardan heç dinən olmadı. Məhəm-

məd bildirdi ki, baş mollaya 3 xana sözüm var, cavab verdi, onda mən dəliyəm, yox verə bilməsə onda 7 çərşənbə onu çu-vallayacağam.

*Lovğa-lovğa danışmağın görün nə faydası var,
Bu sinəmdə cusa gəlib eşqimin dəryası var.
Min bir ayə, bir surədi oxumuşam, baş-başa,
İstəyirsən bəyan edirəm onun bir cümləsi var.*

*Yüz on dörd məcsid görmüşəm birdi onun minbəri,
De kimləri cəfa çəkdi, bəs kim gördü Xeybəri.
Yüz iyirmi dörd min kərpicdən yığılırdı bir barı,
Yetmiş iki usta işlər ancaq bir bənnası var.*

Nə molladan, nə qarılardan, nə də şahdan heç kim danışmadı, götürdü görək daha nə dedi:

*Məhəmmədə kamal verən eləndi, ayətədi bilin,
Haqqı nahaqqa verməz şahım ədalətədi bilin.
İyirmi birə qərar qoydu oxudum yaratdı bilin,
İblisə boyun əyməyin, hər dərdin davası var.*

Tam heç kimdən bir söz çıxmadı, belə qərar oldu ki, Məhəmmədi Şəhrizar torpağından sürgün etsinlər. Elə də oldu. İki çaparı qabağına qatıb öz torpağından sürdülər. Məhəmməd azad yol getməyə başladı. Günəş xanımın arxasınca getdi. Nə qədər getdi onu deyə bilmərəm, baxdı laləli, nərgizli, bənövşəli bir gözəl yaylaqdı, bir bulağın üstə oturdu. Bir nahar elədi, su içdi. Ağı başına gəldi. Dağlar bəzən üzünü döndərir, bəzən də gülümsəyir, açılır. Belə baxanda gördü ki, bir tərəfdə qız gəlinlər, qocalar gəzirlər. Telli sazı aldı sinəsinə görək dağlara nə deyir:

*Açılıb laləsi, gülü, nərgizi,
Başı ərşə dəyib ucalı dağlar.*

*Hər tərəfdən ləli-kövhər çəkilir,
Kəkliyin ayağı ganlı xına dağlar.*

*Hərdən üz döndərir boran eləyir,
Qarıblar könlünü viran eləyir.
Qız, gəlinlər səndə seyran eləyir,
Cahallı, ahıllı, qocalı dağlar.*

Bu dəmdə bir neçə zəvvar, mal-qoyun otaran çoban Yetim oğlunun yanına yığıldı. Məhəmməd götürdü görək daha nə dedi:

*Səni çağırırım, ay qanlı xuda,
Qızıl balıqların oynayır suda.
Çox igidlər məskən salıbdı burda,
Gələndən-gedəndən bar alı dağlar.*

O qədər yığıldılar tamaşaya daha nə deyim. Zəvvarların biri dedi: «Ay aşiq, sənin tayların ziyarətə gedir, iman qazanır. Sən də düşüb çöllərə günah qazanırsan.», Yetim oğlu ona sual verdi: Sən çoxmu iman qazanıbsan? Zəvvar, Mən yerin göyün-sirrinə bilirəm – dedi. Məhəmməd şübhə ilə: Elədirsə sənə bir neçə xana sözüm var, deyim bil görüm. Dübarə adlı Yetimoğlu:

*Haqqın üç hərfini əzbər elədim,
Biri əlif, biri beydi, biri nə?
Mən bir övliyə gördüm bir yaşın içində,
Üz çevirdim etiqada, biri nə?*

Heç kimdən bir səs çıxmadı, aldı dübarə:

*Dara düşsəm köməyimdi, ya kərəm,
Haqq yanında qolu bağlı nökarəm.
İndi sizi imtahana çəkirəm,
Sual edib sizi sallam dərinə.*

*Məhəmmədə kömək durar ol xuda,
Nuh gəmissi harda qaldı dəryada?
Göründü gözümə aləm üryada¹,
Dizə çökdüm ziyarətə, biri nə?*

Sözü tamam elədi, heç kimdən cavab olmadı. Hamısı üzr istədi, razılıq edib ayrıldılar. Məhəmməd düşdü yola. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi sərsər kimi. Çən-duman gəldi, necə deyərlər, göz-gözü görəsi olmadı. Çatdı elə dərəyə ki, dağın nə olduğu bilinmirdi. Qayalıq, sıldırım dərə öz-özünə uğultu verirdi. Bura olsun Qara divin məskəni. Məxləs Qara div hazır oldu. Məhəmmədi tutub apardı öz zağasına saldı. Qardaşları altı div yığılıb bir qaya daşını zağanın ağzına qoydular getdilər. Divlər bəzi vaxtı yeddi gün, bəzi vaxt üç gün yatardılar. Divlər 7 günün yuxusuna getdilər. Yetimoğlu baxdı ki, buradan arvad səsi gəldi, bu da qoca bir qarı idi. Qarı səs verdi: «Ay oğul, sənın bəxtin niyə qara gəldi bura düşdün?» Məhəmməd ona yalvardı: «Ay nənə, mənə bir kömək». Qarı dedi: "Mən Ərəb padşahın qızıyam. Səkkiz yaşımdan mənı tutublar, indi 80 yaşım var. Divlərə xidmətçiyəm. Oğlum, 40 qızla gül-çiçək dərməyə çıxdım, boran başladı, azdım buraya düşdüm, eləcə də qaldım. Oğul, kimin varsa da bir namə yaz. 10 gündən sonra duman 5 gün ara verəcək. Onda çıxaram Haramılar yoluna bir Allahını sevən olar. Naməni ona verərəm. Yoxsa sən də mənım günümə düşəcəksən.» Məhəmməd sevindi: «Yaxşı, ay nənə, amandı».

– Ay oğul, sən hansı şahın oğlusan?

– Ay nənə, heç kimim yoxdur, bir Yetim oğluyam.

– Ay benəva, bəs sənın dadına kim çatacaq?

İndi görək biçərə Yetimoğlu nə yazır:

¹ Üryada – rüyada sözünün dialektdə işlənmə formasıdır.

*Yüz iyirmi dörd min nəbini yaradan kişi,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

*Əyilməsin mən tək heç kəsin işi,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

*Bir yana çıxmazmı fəryadım, ünüm,
Pənahım Allahdı, Məhəmməd dinim.
Bir Yetim oğluyam, yoxdu mümkünüüm,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

*Yalan olmaz ərənlərin dilində,
Zindanda qalmışam divlər əlində,
Bu Yetim oğlunun yaman günündə,
Yetir imdadıma dara düşmüşəm.*

Sözünü tamamlayıb kağızı verdi Gülşan qarıya. Yazıq qarı ətəyini çırmadı belinə, özünü yetirdi Yelli dağın boynundan keçən Haramılar yoluna. Oyan-buyanı gəzdi, gördü bir ocaq yeri var, kağızı ocaq daşının üstünə qoydu, üstünə də bir daş ki, yel aparmasın. Məhəmməd zindanda qalsın, Gülşan qarı öz yerində, sizə danışım kimdən Qəndəhər şəhərindən Ərəbzənginin, Şah İsmayıldan doğduğu Ərəbiyyə xanımdan. Ərəbiyyə xanım atasının, anasının qisasını alandan sonra Qəndəhəri tərk etmişdi. Anası Ərəbzənginin qalasında qərar tutmuşdu. Başında 40 nəfər pəhlivan şahların yurduna talan salırdı. Çünki Ədil şah öz oğlu İsmayılın gözlərini çıxarmış, sonra da Ərəbzəngini öz yatağında öldürmüşdü. Ona görə də hansı şah olursa olsun Ərəbiyyə talan salırdı. Ərəbiyyə yeddi bulaqda çörək yedikləri zaman murğu namni gətirib süfrəyə atdı. Tez Ərəbiyyə kağızı oxuyanda gözünün yaşı süfrəyə töküldü. Qızların çörək boğazında qaldı. Xəbər aldılar ki, nədir niyə ağladın. Qız tamam-kamal danışdı iş nə yerdədir. Hamısı bir səslə ölmək var, dönmək yoxdur dedilər. Qarını tapaq divlər yatanda bizə xəbər versin, yoxsa gücümüz

çatmaz. Elə də oldu. Qarı da gözdə-qulaqdaydı. Qarını tapdılar. Qarı dedi: «Sabah 3 gün yatacaqlar». Sabah duman, çən başladı nə başladı. Gedib Zülmət dərəsini tapdılar. Qarı özünü yetirdi, birinci oğlan olan zindanı göstərdi. 7 div götürən daşı təkcə Ərəbiyyə götürüb atdı. Məhəmmədi azad edəndən sonra düşdülər divlərin canına hamısını qırdılar.

3 gün də orada kefişrət edib arayıb-axtarıb 7 padşahın xəzinəsində nə qədər qızıl-gümüş olar, nə qədər də buradan götürüb qızın qalasına getdilər. Gülşan qarını özlərinən apardılar, Məhəmmədi qardaşəvəzi tutdular.

Nə qədər Məhəmmədin günü xoş keçsə də sevgi, məhəbbəti dincəlmirdi. Nəhayət məsələ açıldı. Ərəbiyyə dedi: Ay qardaş, sən dərdini mənə söylə. Mən səndən heç nə anlamıram səndə nəşə var. Məhəmməd aldı görək nə demək istəyir:

*Çox zəhmət çəkdiniz mənim yolumda,
Gəlin halallaşaq mən gedər oldum.
Ölünce dönmərəm mən ilqarımdan,
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.*

*Şahən şahı olsam, başımda tacım,
Məqribdən, məşriqə işləsə gücüm,
Mən sənənin qardaşın, sən mənim bacım,
Gəlin halallaşaq, mən gedər oldum.*

*Məhəmmədəm düşdüm qeyri fərağa,
Verdiyim ilqardan çıxmam irağa.
Köməyimdir mənim Şahmərdan ağa,
Gəlin halallaşaq mən gedər oldum.*

Sözünü tamamladı öpüşüb, görüşüb düşdü yola. Uzun müddət yol getməkdə olsun. Sizə danışım Günəş pəridən və onun bacılığı Laləzar xanımdan. Laləzar vəzirin qızıydı, Günəşin sevgilisi olduğunu bilirdi. Çalışırdı ki, Məhəmmədə özü ərə getsin. Qardaşını yollara qoymuşdu ki, mənim sevgilim gələcək, ona Günəş pəri zor xoş özü getmək istəyir. Görək

burada bacaran qədər aranı qarışdırasan. Qardaşı Fikrət əlini öpdü bəçəşm dedi. Qızlar öz yerində, sizə danışım Məhəmməddən. Çox-çox uzun müddətdən, çox cəfadən sonra gəldi çatdı Bərbər şəhərinin kənarına. Zülal çayının üstündə dayandı. Taqətdən düşmüş, üstü-başı tökülmüş, ayaqqabısı deşilmişdi. Əyləşdi Zülal çayında əl-üzünü yudu. Hardansa vəzirin oğlu gəlib çatdı Məhəmmədə. Baxdı gördü bacısı deyən oğlan budur ki var. Düşündü ki, ey dili-qafil, bu nə gözəl oğlandı, ancaq necə cırıq-cındırdı? Məhəmmədə yaxınlaşıb salam verdi, sonra kim olduğunu soruşdu. Yetimoğlu ədəb-ərkanla cavab verdi: «Sizin şəhərə qonaq gəlmişəm». Ancaq məsələ hər yana yayılmışdı. Kərəmli şahın özü də bilirdi. Vəzirin oğlu gedib bacısına xəbər verdi ki, sən deyən oğlan gəlibdi. Ancaq onunla şahın arasını vurmaq çox çətinidir, bacardığımızı edərik. Bəli, şaha xəbər çatdı ki, qəribə bir oğlan gəlib səni görmək istəyir. Şah yəqin bildi ki, oğlan Günəşin sevgilisidi, həmən icazə verdi. Məhəmmədi qəbul elədi. Məhəmmədin gözəlliyi, duruşu, ağıl-kamalı şahı mat elədi. Bir qədər söhbətdən sonra Kərəmli şah əmr verdi oğlanı hamama apardılar. Başdan-ayağa bəzəndi. Şah hər yerə elan etdi ki, şahın aşıq qonağı gəlibdi. 10 gün qonaqlıq olacaq, kim istəsə gələ bilər.

Şahın məclisinə hər adam gələ bilməzdi. Varlı-karlı adamlar, tacirlər, bəylər, xanlar cəm oldular. Mənim əzizlərim, eşidin qızdan. Qız yeddinci otaqda kefə başladı. Məhəmməd sakit danışır, ağır otururdu. Vəzirin oğlu dedi: «Aşıq gözəl oğlandı, Zülal çayında mən onu dəli halında gördüm, ayağı yalın, başı açıq idi. Həm də mən bir balaca qorxdum». Bütün məclisdə oturan ağalar, bəylər Məhəmmədə valeh oldular. Düşündülər ki, ey xudaya, sən cuşə gələndə bu oğlana qələm çalıbsan. Hamı istəyirdi ki, doyunca oğlana baxsın. Vəzirin oğlu dedi: «Hamı oğlanın gözəlliyinə tamaşa edir, bəs görəsən onun ağıl necədir?» Sərkərdə sərdar dedi: Oğlum, nə utan, nə də qorx nə istəyirsən danış sənə icazə veririk.

*Əzəl başdan bir məclisə varanda,
Sakit əyləş, sakit danış yaxşıdı.
Bir igidin olsa dünyaca varı,
Dövlət, vardan bircə tanış yaxşıdır.*

*Qarıblikdə həvəs olmaz insanda,
Xoş halına dostum ola hər yanda.
Qəza tutub dar ayaqda qalanda,
Etibarlı bir murqu quş yaxşıdı.*

*Xəsis adam dövlət-varı istiyər,
Güldə vəfa olmaz xarı istiyər.
Məhəmməd sevdiyi yarı istiyər,
Müxənnət deməz ki, bu iş yaxşıdı.*

Sözünü tamam elədi. Vəzirin oğlu dedi: gördünüz ki, mən dedim ki, gözəl oğlandı haçan dəli olub bilmək lazımdı. Aldı dübarə Məhəmməd görək nə dedi:

*Hər zülmə tab gətirən bir mənəm,
Tutsa boran, çovğun məni bir də yaz.
Dəsti sınımış görür əzab çəkirəm,
Əsirgəmə canın çıxsın bir də yaz.*

*Eşqin olsa qaynayarsan, coşarsan,
Yaylaqları, qarlı dağlar aşarsan.
Gen qaz, dərin qaz özün düşərsən,
Quyu qazan, çoxlu çalış dərin qaz.*

*Namərd oğlu namus, arı gözləmən,
Məhəmməd də özgə yarı istəmən.
Eşq əhlisi dövlət, varı istəmən,
Bir həqiqət, bir mərifət, bir də saz.*

Söz tamam oldu. Kərəmli şah başa düşdü, özü biruzə vermədi. Duydu ki, vəzirin oğlu fikrində bacısını ona vermək istəyir. Məhəmməd şaha deyir:

*Fələk yazıb tərki-vətən olmuşam,
Yon çevirib bu diyara gəlmişəm.
Atadan, anadan, bacı-qardaşdan,
Mən olmuşam bəxti-qara gəlmişəm.*

*Məhəbbət bağının şirin barı var,
Uca dağ başının bəyaz qarı var.
Hər aşıqın özünün bir nigarı var,
Aşıq olub bir nigara, gəlmişəm.*

*Məhəmmədəm itirmişəm huşumu,
Fələk bu qürbətə atdı daşımı.
Ya buyur cəllada, kəsdir başımı,
Ya da eləginən çara, gəlmişəm.*

Sözü tamam oldu. Kərəmli şah dedi məsələ aydındır. Səni sınamaq istəyirəm: De görüm mənim qızım bu saat haradadı, onun otağında nəyi var, paltarı nə cürdü, boyunbağı necədi? Əgər düz desən qızımı sənə verəcəm, deməsən səni həbsə salacam. Yetimoğlu dedi baş üstə. Aldı nə deyir:

*Yeddinci otağa xublar yığıldı,
Bir zalım onlara saqidi, şahım.
Gülgəzdi kələğayı, atlas qoftası,
Otuz cüt boynun bağıdı, şahım.*

Şah dedi: Ədə, zalım oğlu, onları sən alıbsan, ya mən almışam necə düz dedin. Vəzirin qızı bir piyalə hazır saxlayırdı ki, Məhəmməd imtahandan çıxsə Günəşi oğlana versələr zəhəri qıza versin.

*Astanası mərmərdi, divarı dürdən,
Səkkiz gül ağacıdı, dördüisə xəndan.
Məcmeyi gümüşdü qızıldan, şamdan,
Seyrəqif ölkəni dağıdı, şahım.*

Bütün millət ayağa durub çox sağ ol, halal olsun sənə, – dedi. Bu dəmdə vəzirin oğlu cəld özünü yetirdi ki, nə durmuşsan Laləzar, sevgilin əlindən gedir zəhəri hazır tut. Onu da deyim şahın adamları hazırdı zəhəri Laləzarın əlində tutmağa:

*Məhəmməd can verər yarın yolunda,
Bircə xal var yanağının solunda.
Tezcə gedin Laləzarın əlində,
Bir badə dopdolu ağıdı, şahım.*

Zəhəri Günəşə verənə qədər qız paltarında cəllad yıxıldı. Məsələ aydın oldu. O dəqiqə Məhəmmədi bəy otağına apardılar, bəy paltarı geyindirildilər. Başına 20 nəfər cavan yığışdı. Şah belə əmr verdi: Aslan vəzir, arvadı Güləyar, oğlu Fikrət bir də qızı Laləzar həbsə salınsın. Elə də oldu. Hər tərəfə elan vuruldu. 40 gün, 40 gecə toy oldu. Toy başa çatsa da yenə də fitnə-fel davam edirdi. Günəşə bihuşdarı verirlər. Qızın yerinə gözünün biri kor, qulağı kar, əli çolaq belində bir kündə boyda fır, günü keçmiş qızı bəzəyib qızlar-gəlinlər ortaya alıb mərkəzi küçə ilə gətirirlər. Məhəmmədin yanında ikinci mərtəbədə qızın gəlməsinə tamaşa edirdilər. Kərəmli şahın özü oğlu Heydərbəy də orada idi. Heydər bəy dedi: Hörmətli Məhəmməd, indi mənim bacım Günəşin gəlməsinə bir neçə xana tərif de. Aldı görək Məhəmməd nə dedi:

*Əziz bəyim, bir qulaq as,
Bir gözü kordu gələninin.
Dili laldı, əli topal,
Qulağı kardı gələninin.*

Heydər bəy dedi: Ədə, sən doğrudan da dəlisən. Tez sözünü dəyiş. Məhəmməd dedi: Qulaq as:

*Dünyada yalan bilmərəm,
Nalayıq qızı sevmərəm.*

*Necəsini heç demərəm,
Əlli yaşı var gələnin.*

Heydər bəy tamam qəzəbləndi: Ədə, mənim Günəş kimi bacımı rüsvay edirsən, tez sözünü dəyiş, başını bədənindən götürərəm. Məhəmməd dedi: Bəyim üzünü açın sonra:

*Məhəmmədi sınağa saldın,
Ağlını əlindən aldın.
Mənə necə layiq qıldın,
Belində firdi gələnin.*

Sözünü qurtaran kimi Heydər bəy əmr verdi tez mənim bacımın niqabını açın yoxsa bağrım partlar. Qızın üzünü açanda nə görsələr yaxşıdır həmin qarıyıb qalmış o şikəst qızdı. İndi Heydər bəy onlara qəzəbləndi. Soruşdu ki, bu işi kim görübdü tez boynuna alsın. Kərəmli şah o yandan gül-gülə gəlib dedi: oğlum böyük imtahanı mən elədim, çünki ömür-gün sevdası ola bilər ki, qabaqkı təsadüf idi. İndi yəqin etdim ki, Məhəmməd haqq vergisidir. Bəli ustadlar necə deyibdi:

*O gün eylər,
O quzeylər, o güneylər,
Sevgi sevgisinə çatanda,
Bayramını o gün eylər.*

Onlar öz bayramlarına çatdılar, hamı da elə bayrama çatsın. Qışı ağ otaqlarda keçirdilər. Üzünə gözəl yaz gəlsin. Məhəmmədin nə qədər şah sarayında günü xoş keçirdisə də, özünün ana vətəni yadına düşəndə gözləri yaş pərdəsilə dolurdu. Eyni zamanda özünün kasıb daxması onun üçün şahlıq taxt-tacından artıq idi.

Oğlan gecə xanımla söhbət edəndə ona öz fikrini bildirdi: «Gözəl xanım, mənim atamın paytaxtı yadıma düşür. Mən getməliyəm». Qız dedi: «Əzizim, bəs sən deyirdin

mən bir yetim oğlanam. Bəli hər bir insanın ana vətəni, atasının zəhmətlə qurduğu daxma çox şahların qızıl taxtından gözəldir». Günəş pəri deyir şair yaxşı deyibdir:

*Bahar fəsli yaz ayları gələndə,
Könlüm istər gəzə bağı sən ilə.
Mən neynirəm şəhti şəkkər nabatı,
Şirin olar içsəm ağı sən ilə.*

Əzizim sənin daxman mənə daha xoşdur. Günəş xanım şah babası ilə məsləhət elədi. Kərəmli şahdan icazə istədilər. Şah bir qədər düşündü sonra isə dedi: Oğlum, ana vətən hər şeydən şirindir. İcazə verərəm ancaq sən vətəninə ehtiyatlı getməlisən. Gedib yurduna çatan kimi dörd mərtəbəli bir ev tikdir ki, üç ayda başa gəlsin. Ətrafını da gülşən bağı elə, bağın içində, rahat hovuzu olsun. Məhəmməd ədəb ərkanla söylədi: Ey hörmətli şahım, mən gərək yeddi il atam Yetimin əlləri ilə tikilmiş daxmada yaşayam. Gözümə işıq gələ. Bəli, şah çox düşündü ki, bu oğlan nə qədər vətəninə sevir və atasını sevir gərək heç vaxt müxənnət olmaya. Şah vəziri çağırırdı əmr verdi ki, üç günə Məhəmmədin getmək tədarükü görülsün. Təzə vəzir bir əl-ayaq da satın aldı şahın əmrini yerinə yetirdi. Gəldi məlumat verdi ki, ey qibleyi-ələm əmriniz yerinə yetibdi. Şeypur-balaban vuruldu. 40 nəfər pəhləvan başda Şirrdət sərkərdə olmaq şərtilə dərin gələvə, 7 dəvə yükü vəznindən yüngül, qiymətdən ağır yükləndi, öpüşüb ayrılan vaxtı Kərəmli şahın gözləri yaşnan doldu. Məlumdur ki, şah düşündü qəhrəman və həkim Günəş kimi qızı bir nəfər aşığa verdim birdən o da qızıma müxənnət çıxar. O dəqiqə Yetimoğluna ayan oldu. Məhəmməd bir qədər sükutluq əmələ gələndə dedi: Möhtərəm şahım, mən bir yetimin oğluyam qara gündən ağ günə çıxmışam, necə ola bilər ki, mən vicdanımı itirəm. İndi bir neçə sözümü yazın yadigar:

*Kərəmli şah, sənə bir ərz eləyim,
Bu dünya heç kəsə vəfadar olmaz.
Uca dağı tüstü, boran tez tutar,
Alçaq dağda boran, nə də qar olmaz.*

Sözü təzə vəzir qızıl qələmlə yazmağa başladı.

*Haqqınan dost olan insanı satmaz,
Halal mayasına heç haram qatmaz.
Şeytanın heç zaman sözünü tutmaz,
Sözünə düz olar, ziyankar olmaz.*

*Məhəmmədəm mən halallıq istərəm,
Dara düşsəm öz ağamı səslərəm.
Bu qəlbimdə sizə hörmət bəslərəm,
Əslim halal, məndə kəc ilqar olmaz.*

Söz cavabı tamam oldu, şeypur – balaban başladı, bütün ayağı üzəngi, əli qamçı tutan şəhərdən 40 ağac aralı gəcavəni yola saldılar. Hansılar geri qayıtmalı idi qayıtdı, gedənlər də yola başladılar.

32 gün yol gedib qaranlıq meşəyə çatdılar. Böyük bir ağacın kölgəsində düşərgə elədilər. Kef kefin üstə gəlir. Beş gün, beş gecə qaranlıq meşədə qaldılar. Onu da deyim ki, baharın ən gözəl çağıydı, şəhərin meh saçan vaxtıydı, bül-bülün cəh-cəh vurması, cürbəcür quşların dil açması insanın ruhuyla oynayırdı. Birdən Yetimoğlu dəmə gəldi ki, Günəş xanım, atanın sərkərdələri burdan qayıtsınlar. Burdan belə iki sərvan; qalsın karvanı çəkənlər. Xanım da razı oldu. Qoşun da çoxdan razı idi, ancaq sərkərdə Sirəddin dedi ki, xanım, elədirsə, şah babana bir namə yaz ki, qoşuna mən əmr verdim qaytardım. Elə də oldu. Qoşun qayıdıb məkana getdi. Qaldı dörd nəfər 2 sərvan, oğlan qız. Meşə ilə üç gün yol getdilər, o yerə çatdılar ki, orada qırx haramı var idi.

Eşq məhəbbət heç vaxt insana dinclik verməz. Günəş

xanım dedi: Əzizim Məhəmməd, bülbülün oxumasına qulaq verirsənmi, bənövşənin ətrinə baxırsanmi, dur bir az güldən, bənövşədən dəstə bağlayaq. Elə də oldu. Durub qol-boyun olub gül-çiçək dərə-dərə gəzdilər. Özləri də bilmirdilər mey içmiş sərxoş adamlar kimi. Gecə harada qaldıqlarını da özləri bilmədilər. İki gündən sonra gəldilər nə gəcabə, nə sərvan, nə də karvan, necə deyiblər lelə köçüb yurdu qalıbdı. Bu qədər var-kar gedib heç bunlara təsir eləmədi, yenə də oynayıb gülməkdə, kefdə damaqda idilər. Belə də bir ustadnamə deyiblər:

*Bir dağ gördüm çıxmaq olmaz başına,
Qarışmadım qanlı fələk işinə
İtirənlər dözə bilmir beşinə,
Milyonları tamam talan görmüşəm.*

Bu dağılan milyonlar eşq əhlinin vecinə də gəlmir. Bir azdan Məhəmməd meşəyə ov eləməy çıxır. Amma vaxt keçir, dönüb qayıtmır. Bu arada hardansa biz haramı dəstəsi bunların başının üstünü aldı. Haramı başı yetirib salam verdi, adət üzrə qıza əl verib dedi: «Gözəl qız, sən bizim meşəyə xoş gəlmisən». Qız: «Sağ ol» deyib Əhmədin əlini elə sıxdı ki, dörd barmağının ucundan qan damdı. Əhməd utandı cıncırını çəkmədi. Əhməd dedi: «Meşə mənim sərhəddimdi, indi sən mənə tabe olacaqsan». Günəş etiraz etdi: belə meşə sənəin sərhəddin olsa da, yüz də sənəin kimi Əhməd olsa da tabe olmaram. Onda Əhməd qabaqca deyişməyi, sonra qılınclaşmağı, üçüncü güləşməyi təklif etdi. Dediyinə peşiman oldu, çünki qızın qolunda olan qüvvənin dadını gördü barmaqlarının ucundan qan töküldü. Qız ona dedi: Səndən rica edirəm ki, sakitcə çəkil get. Əgər kirmiş getsən sənə xeyir olar. Haramı onun təklifini rədd etdi: «Mənim başımda 39 haramı sənəin kimi bir qızın qabağından qaçsam mənə yaşamaq haram olsun». Əvvəlcə deyişdilər:

Haramı:

*Bir nəərə çəkərim dilin lal olar,
Çolpasan könlümdə tutaram səni.
Zənənlərdə qüvvət olmaz bilirəm,
Köhlən at döşünə qataram səni.*

Qız:

*İltimasım budur sənə, haramı,
Gəl eşqin bəhrinə dalma, hayıfsan.
Sonrakı sözünü əzəl söyləmə,
Belə gəc xəyala dalma hayıfsan.*

Haramı:

*Bir ümmünam cuşə gəlləm, çağlaram,
Sinən üstün çalın-çarpaz dağlaram.
Kəmənd atıb qollarını bağlaram,
İndi şan-şan edib ataram səni.*

Qız:

*Qəza vurur çoşan, ümman quruyar,
Xəzan dəyər gül-çiçəyin çürüyər.
Hökəməndə dağlar, daşlar yeriyər,
Həyasız, üstümə gəlmə, hayıfsan.*

Haramı:

*Mən Əhmədəm çox qanlar axıtmuşam,
Şikarımın, ovgahımda tutmuşam.
Çoxlarını qul eyləyib satmışam,
Qul edib Həbəşdə sataram səni.*

Qız:

*Günəşəm meydanda mərdanə durrəm,
Halaylar pozaram, ordular qırrəm.
Bir qılınca səni ikiyə bölləm,
Cavansan əlimdə ölmə, hayıfsan.*

Hər iki tərəfdən sözlər tamam oldu. İndi növbə gəldi qılınca. Hər iki pəhlivan qılınca əl elədi, heç biri murada çatmadı. Növbə gəldi güləşə. Hər iki cavan əl yetirdi birbirinə. Qız elə bir nərə çəkdi ki, Əhmədin qulaqları batdı. Ya Əli! – deyib Əhmədi vurdu yerə, xəncəri çəkdi dedi: zındıq oğlu dilinə şəhadət gətir. Əhməd dedi bizlərdə birinci dəfə kəsməzlər. Qız: «Sizin adət başqadı» – deyib, başını bədənindən ayrı qoydu. Oğlanın başını bədənindən aralı görənlər hara mılar Günəşin yanına gəldilər. Salam verib cərgə durdular və dedilər: «Ay bacı, qorxma bizdən sənə xəta dəyməz. Bu satqından bizim də canımızı qurtardın. Bu gündən hər kəs öz ailəsinə gedəcək. Halal çörəyimizi yeyib halal zəhmətə əl-qol atacağıq. Biz sağ ay bacı, sən də salamat» – deyib arı kimi dağılıb getdilər. 20 gün qız buradan bir yana gedə bilmədi. Cürbəcür otlardan dava-dərman qayırib yaralarını qurtardı sonra düşdü Məhəmmədi gəzməyə. Nə qədər gəzdi deyə bilmərəm gedib çatdı Yelli dəryanın kənarına. Elə bu dəmdə gəmi yola düşməli idi. Gəmiçi qızı görənlər kimi gəmini saxladı. Gəmiçi gördü bu gözəl qız necə saralıbdı, zəfərəna dönübdü. Qız sazı çıxarıb görək gəmiçiyə nə demək istəyir:

*Başına döndüyüm, gəmiçi qardaş,
Burdan gəlib bir növcavan keçdimi?
Şikarı yad olmuş öz ovçusundan,
Gözü qanlı, şoxu tərlən keçdimi?*

Gəmiçi deyir: «Bacı, heç şey başa düşmürəm, açıq de».

*Bir kimsəm yoxdu ki, dərdimi bilsin,
Fələk mənim kimi beymuraz qalsın.
Dövranı dağılsın, çarxı sönsün,
Belə əyyam, belə dövrən keçdimi?*

Gəmiçi və gəmidə oturan adamlar qızın yaman zülmə düşdüyünü yəqin etdilər, dedilər ki, bir az açıq desən yaxşıdır.

*Bekara Günəşəm dərdli, yaralı,
Cavan ovçu itiribdi maralı.
Ürək qəmli, özü dərdli, yaralı,
Ağlar günlü didə giriyan keçdimi.*

Sözünü başa yetirdi. Gəmiçi dedi: «Qızım, otur gedək Allaha pənah». Gəmi bir ay getməkdə olsun. sizə danışım Məhəmməddən. Gedib çıxdı İzzət şahın qızı Gülgəz xanımın bağına, oyan bu yana baxdı həm ac, həm də susuz keçdi bağa. Almadan, armuddan yedi, gül kollarının kölgəsində yatdı. Gülgəz xanım gecə yuxusunda gördü ki, kimsə qırmızı güllü, bir də ağ güllü dərib dəstə bağlayır. Tez sərsəm oyanıb səhərin açılmasını gözlədi. Səhər tez durub gəzə-gəzə gəldi nə gördü: güllərin arasında bir oğlan yatır. Yusifin gözəlliyi bunun yanında heç nədi. Gülgəz tez gedib 3 telli sazı gətirib aldı sinəsinin üstünə görək necə deyir:

*Şahin quşu kimi məlul yatırsan,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.
Qəm oxunu bu sinəmə atırsan,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.*

*Bülbül görsə ahi-fəğan eliyər,
Həkim-loğman dərdə dərman eliyər.
Məni dərdin dəli divan eliyər,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.*

*Mən Gülgəzəm hər bir dərdin dərmanı,
Gözəl canım sən oğlanın qurbanı.
Qalx ayağa gəzək bağı, gülşanı,
Oyan oğlan, dərdin bir mənə söylə.*

Sözünü tamam edir. Qızın səsində qızların qırxı da yığırlar oğlanın yanında. Tarixində qızlar belə oğlan görməmişdilər. Gülgəz oğlanı qız otağına apardı. Yanında baş kənizi

Səlminazdan başqa heç kəs qalmadı. Oğlan başından keçəni necə olmuşdu tamam-kamal söylədi, Gülgəz xanım da dinlədi. Bu minvalnan yetim oğlu gecələr qonaq otağında yatırdı, gündüzləri bazarda, görməli yerlərdə gəzirdi. Bir səhər tezdən molla məsciddə yeni cümə namazını qılmağa gedirdi. Məhəmmədlə qarşılaşdı. Oğlanın gözəlliyinə, boy-buxununa, xətti-xalına baxıb dedi: çox şükür sənə xudaya, belə can yaradıbsan. Namaz yadından çıxdı. Gedib baş cəlladı tapdı, necə görmüşdü elə də yox, birinin üstünə beşini də qoyub xəbər verdi. Cəllad ondan xəbər aldı ki, oğlan bəs hayana getdi? Molla barmağını tuş elədi, oğlan gedən yeri göstərdi. Əzim cəllad gedib Məhəmmədi dayandırdı, kim olduğunu soruşdu. Oğlan dedi Allah bəndəsiyəm. Heç kimə bir zərərim yoxdur. Cəllad dedi: Zəhmət olmasa mənimlə gedək. Cəllad oğlanı apardı şahın qəbul otağına. Məhəmməd dizi üstə bir döşəkçənin üstündə oturdu. Sol tərəfinə baxanda nə görsə yaxşıdı. Gördü Gülgəz xanım oğlan paltarında gəlirdi. Gülgəz dedi ki, ay gözəl oğlan mən gəldim ki, şah babamın qəzəbindən səni xilas edim. Çünki mənim məhəbbətim sənə qonubdu. Yetim oğlu ondan soruşdu: «Gülgəz xanım, bir insanda neçə məhəbbət olur?» Qız cavab verdi: «Bir məhəbbət olur». Oğlan dedi: elədi mən bir məhəbbətimi iki yerə bölə bilmərəm. Çünki məhəbbət ala qarğa deyil ki, ağacdən-ağaca qonsun. Mənim məhəbbətim birdi özü də Günəş xanımadır. Şair yaxşı deyibdi:

*Uçdu meylim quşu qondu sana yar,
Daha qonmayacaq bir özgəsinə.
Oydur gözlərimi, atginən çölə,
Əgər baxsa gözüm bir özgəsinə.*

Xanım, şah baban əgər insafı unudub mənim gözlərimi oydursa da mənim məhəbbətim nə qonmaz, nə də bölünməzdi. Bəli, bu dəmdə bir nəfər qoca kişi əlində qəfəs, qəfəsin içində bülbül gəlib oturdu. Növbədə Yetim oğlu üçtelli sazı aldı sinəsinin üstünə, aldı görək nə dedi:

*Baharın gözəl çağında,
Niyə düşdün tora, bülbül?
Üstü şəhli, gül yarpağa,
Qismət oldu xara, bülbül.*

Bu dəm şah yanında olan danışıqı kəsdi, canı dildən sözü dinlədi.

*Mən ağlaram el ucundan,
Əşrafilər tel ucundan.
Bircə aylıq gül ucundan,
Batıbsan ah-zara, bülbül.*

*Məhəmmədin qəmli çağı,
Qoysalar gəzərdik bağı.
İkimiz də qəm dustağı,
Həsrət qaldıq yara, bülbül.*

Sözünü qurtaran kimi vəzir bayıra çıxdı, dedi ki, aşiq gəlsin şahın hüzuruna.

Oğlan içəri daxil oldu, amma qız qaldı gözləmə otağında. Yetimoğlu ədəblə əlləri döşündə salam verdi, əli bağlı dayandı. İzzət şahın dili tutmadı salam almağa. Necə deyim, Yetimoğlunun gözəlliyi, boyu, bədən quruluşu şahı yerində mat elədi. Haçandan-haçana şah dilə gəldi: Oğlum, haralısan, nə gəzirsən, hansı şahın oğlusan? Məhəmməd cavab verdi: Ey qibleyi-aləm, sahib. Mən şah oğlu deyiləm, bir yetimin oğluyam. İcazə versən, deyim nə gəzirəm. Şah icazə verdi. Məhəmməd götürdü belə başladı:

*Əziz şahım, nəzər yetir ərzimə,
Fələk məni ayrı saldı elimdən.
Baharım zımistan-boran, qar oldu,
Bülbül kimi ayrı düşdüm gülümdən.*

Birinci sözü deyəndə şah əlini üzünə qoyub dərin fikrə daldı və dedi: «Vəzir yaz bu sözləri».

*Yaşılbaşlar məskən salar göllərə,
Gənim qərq olubdu coşğun sellərə.
Yarımı itirdim, düşdüm çöllərə,
Cavanlıqdan göz açmadım zülümdən.*

*Məhəmmədəm, gecə-gündüz dardayam,
Yarımın ucundan ahı-zardayam.
Huşum gedib heç bilmirəm hardayam,
Gözəl sonam uçdu getdi əlimdən.*

Söz cavabı tamam oldu, saz ilə dediyi kimi söhbətlə də danışdı. İzzət şah dedi: «Oğlum, sənə nə qədər pul lazımdır verəcəm, özünü də azad edirəm. Bir aya kimi səni yarın ulduzların arasında da olsa endirərəm». Tez adam göndərdi baş qarabaşı çağırıb dedi: Məhəmmədi apar Gülşan bağında olan qonaq otağına, çox hörmətnən qulluq elə. Xəzinədarı çağırdı, tapşırdı ki, bu oğlan nə qədər pul götürsə qoy özü götürsün. Aşpaza əmr etdi ki, bu oğlana mən yediyim xörəklərdən yedirərsən, çünki bu aşıq haqq aşıqdır, üzündə nur var.

Elə də şahın əmri həyata keçdi. Oğlan yeyib-içib gəzməkdə olsun, görək Günəş pərinə necə tapacaqlar.

İzzət şah, vəzir, vəkil oturub məsləhət elədilər. Günəşi necə tapmağın yolun aradılar. Vəzir dedi: «Ey qibleyi-ələm! Günəş özü qüvvəli pəhləvandı, Günəşi gəzmək üçün qız pəhləvanlardan göndərmək lazımdır. Çünki oğlanlara etibar olmaz, nə də Günəş oğlanlara inanmaz». Şah tədbiri çox bəyəndi: «Zərqələm pəhləvan 11 nəfəri və özü istədiyini aparın». Elə də oldu. Zərqələm öz yoldaşları ilə meşənin qorxulu yerinə getmişdilər. Birdən qoca bir kişiylə rast gəldilər. Qoca kişinin əlində əsa və çiyində heybə vardı. Qızlara salam verdi. Qızlar salama aldılar, qoca dedi: «Ey gözəl insanlar, gözəl pəhləvanlarsız nə muraza gəlibsiniz?» Zərqələm dedi: «Ey əziz baba, səndən bizə nə imdad ola bilər ki, biz dərdimizi sənə danışaq». – Siz mənim arxamca gəlin gedək. Elə də etdilər, bir çayın kənarına gəlib çıxdılar ki, qanlı köpük 5 arşın havaya qalxırdı. Zərqələm dedi: Qoca baba, bu çaydan keç-

mək olmaz. Qoca dedi: «Ey pəhləvanlar, siz gözünüzü yumun görək necə olacaq». Qızlar gözlərini yumdular. Qoca dedi: «Açın gözlərinizi!» Bəs nə gördülər gördülər ki, çay lay-lay buza dönübdü top da dəysə sınımaz. Buzun üstünnən o tərəfə keçdilər. Ey dili qafil, bir qıjıltı, bir gurultu, bir uğultu gəlir insanın ürəyi yerindən oynayır. Qoca dedi: «Övladlarım, bu duranlara yaxşı baxın. 7 nəfər haramıdı, sizin gəcavəni gətirənlərdir. Bunları daşa döndürmüşəm, qiyamətə kimi belə qalacaqlar. Baxın qoca sarvanları necə öldürüblər? Odur sizin gəcavə odur. Sizin yeddi dəvə odur. İndi gözünüzü yumun, gözünüzü açın». Qızlar nə gördülər. Gül gülü, çiçək-çiçəyi çağırır, deyirsən bura cənnətdi. Buradan Günəşi götürüb yola düşdülər. 20 günün tamamında çatdılar Şam şəhərinə. İzzət şah pişvaz elədi. Şəhər al bəzəndi. Məhəmməd başında 12 nəfər bəy kimi oğlanlar Günəşi qarşıladı. Yemə, içmə başlandı, xanəndələr, aşıqlar, qara zurna hamısı öz yerini tutdu. Bundan sonra görək nə olacaq.

İndi Şam şəhəri toyda, nişanda olsunlar. İzzət şah iki nəfər elçi göndərdi Bərbər şahla, Kərəmli şahla əhvalatı onlara yazdı. Elçilər gedib nə cür tapşırılmışdı bir-bəbir danışdılar. Bir gecə də qonaq qalıb səhəri böyük bir ləşkərlə yola düşdülər Şam şəhərinə. 18 günə gəlib çatdılar. İzzət şah böyük ləşkər ilə onları qarşıladı, yenə də şadyanalıq başlandı. Oxuyana bax, oynayana bax olmasın yaman gün, olsun yaxşı gün. Həl-qəzyəni Kərəmli şahla danışdılar. Çox şükürdən, nəzir-niyazdan sonra hər iki şahın ləşkəri hazır oldu. Şəhrizər padşahın üstünə elçi göndərdilər. Şah hali oldu. Məsələ nə yerdə olduğunu bilib canla-başla şahları qəbul elədi. Məhəmmədə gözəl binalar qurdular, ətraf gülşan bağına çevrildi. Şəhrizərdə hamı şad oldu. Eyzan şah da bəd əməldən peşiman oldu, şad-firəvan yaşamağa başladılar.

Hər iki gözəl Məhəmmədə yar oldu. 40 gün, 40 gecə toy çalında. Məhəmməd kama çatdı. Sizləri də həmişə kama çatasınız. Amin.

1980.

QUL ƏHMƏD DASTANI

Qədim zamanlarda Cam şəhərində Kərim adında bir kişi yaşayırdı. Kərim kişinin Əhməd adlı bircə oğlu var idi. Əhməd min oğula bərabər idi. Çox güclü, çox gözəl, çox da ağıllı idi. Həmişə kasıbların, yazıqların tərəfdarı olardı. Onu da deyim ki, Cam padşahı Cəmsid şah da Əhməddən sayardı. Günlərin birində şahın gəlir vergi yığanı Kərim kişinin qapısına gəldi və dedi ki, Kərim kişi, bu gün şahın anbarına 100 pud taxıl təhvil verməlisən. Kərim kişi vergi yığana dedi: Ay bala, 100 pud taxılı mən haradan alım? Mən şahın torpağından istifadə etməmişəm ki, mən ona bəhrə verəm. Vergi yığan dedi: “Çox uzunçuluq lazım deyil ver, vəssalam”. Kərim kişi dedi: “Yoxdu, vəssalam”. Vergi yığan əmr verdi yanınca gəzən cəllada ki, Kərimi döysün. Cəllad müf yemiş, müf yaşamış cavan oğlan, qoldan qüvvətli qoca Kərim kişini saldı ayağının altına. Kərim kişinin arvadı ağlaya-ağlaya haraya gəldi. Səsini alçaqdan çıxarıb: Ay taxtınız tarmar olsun, yazıq kişini nə üçün bu hala salırsınız? Cəllad bu sözü eşidər-eşitməz elə bir yumruq vurdu ki, arvad o dünyalıq oldu.

Bir az da sizə Əhməddən danışım. Harda olduğunu deyə bilmərəm. Haradansa özünü bu nahaq qan tökülən yerə yetirdi. Anasını nəfəssiz, atasını yarımcan görən Əhməd vergini istəyənin boğazından tutub cəllada yaxın aparıb hər ikisini baş-başa vurdu. İki baş bir-birinin içinə girdi. Tək bircə baş oldu.

Kərim kişinin arvadını dəfn etdilər. Kişi yorğan-döşəyə düşdü. Hamı şahın haqsızlığını pislədi. Şahın adamlarının meyidini apardılar öz qaydası ilə dəfn etdilər. Cəmsid şah qırmızı geyindi taxta çıxdı. Vəziri yanına çağıraraq dedi: Vəzir, Kərim kişinin nəslini yer üzündən götürmək, qəbiristandan ölüsünü çıxarıb yandıraraq külünü göyə sovurmağı əmr edirəm.

Vəzir bir qədər fikrə getdi. Necə bir çıxış yolu tapsın ki, Əhməd salamat qalsın. Əhməd heyif idi. Onun çox böyük gə-

ləcəyi vardı. Vəzir başını yerdən qaldırıb cavab verdi ki, şah sağ olsun Kərim kişinin arvadı öldü, özü də ölür. Bir cinayət edən Əhməddir. Əhmədi gətirib qullar üçünə qataq ki, ağır yük altında öz-özünə saralıb solsun, yoxsa bir dəfə adamı öldürməyə nə var, öldü getdi. Ancaq gündə öldürmək lazımdır. Vəzirin məsləhəti bir balaca bəyənildi. Şah dedi: sən bu tədbirin yaxşıdır. Qoldan qüvvətli Əhmədin qüvvəsini elə almaq lazımdır ki, bir arpa çörəyini yerdən qaldıra bilməsin. 22 yaşında olan Əhmədi gətirdilər şahın hüzuruna. Qəzəblənmiş şah əmr elədi üstündə adı və familiyası və bir neçə pud yük götürəcəyi bəlli olan bir dənə qul xaltası gətirdilər. Əmr olundu ki, Əhməd öz libasını soyunsun, qul libasını geyinsin. Elə də oldu. O, xaltanı boynuna keçirdi. Əhməd dedi: şah sağ olsun mənim sizdən bir xahişim var, olarsa deyim. Cəmşid şah dedi: de Əhməd. Mənim 7 yaşından bir balaca sazım var. Xahişim də odur ki, icazə verin özümlə aparım. Şah vəzirin üzünə baxdı. Vəzir dedi olar. Sazı gətirdilər verdilər aparıb qatdılar qulların üçünə. Qullar ağası qul Əhmədi qəbul elədi. Ancaq qullar ağası Əhmədin yan-yörəsinə baxıb öz-özünə dedi: heç bu oğlandan bizə qul olmayacaq. Ancaq 5 nəfər qul mat-məttəl qaldılar. Allah cuşa gələndə oğlanı yaradıb. Qulların nişanı budur: ayağı yalın, başı-üzü tüklü, boyunlarında xalta, adı-familiyası üstündə.

Gecəni yatdı. Sabah çağırdılar Qul Əhməd yük hazırladı. 5 pud normadı 10 ağac gedib çatdırasan, baş üstə-deyib durdu. Şah, vəzir-vəkil yığılıb tamaşa etdilər. Qul Əhməd 5 pudu ikicə barmağı ilə götürüb atdı dalındakı palanı yerə. Qullar ağacı Kamal da atını minib düşdü Qul Əhmədin dalınca. Yüku yerinə yetirib qayıtdılar. Qul Əhmədin bu davranışından şahda şübhə oyandı. Gecənin bir vaxtı Qul Əhməd qullara dedi: gəlsəniz sizə bir neçə xana söz oxuyum. Bəziləri dinmədi, bəziləri də dedi çox ağ günümüz var, güzəranımız var. Qalmışdı ancaq qullar ağası dedi əgər bacarırsan bir az oxu, bəziləri də dedi bu heç xeyirli xıdır deyil.

Aldı Qul Əhməd:

*Firon oxlar atdı ərş-əlaya,
Ağ oldu Allaha xudayam dedi.
Zərrəcən qorxmaram mən qəzəbindən,
Endir nə bəlan var burdayam dedi.*

Birinci sözdə qullar bir-birlərinin üzünə baxdılar. Qullar ağası çox dərin düşündü, yəni ki, bunu bizim yanımıza işbiyon göndəriblər. Ancaq bu oğlana şahlıq, qəhrəmanlıq yarasır. Birinci bənd hamını düşündürdü. Görək nə dedi?

*Şah da bir insandı olub anadan,
İbrahim Kəbəni yapıdı binadan.
Biz islam yarandıq qəlu bəladan
Əli Zülfüqarda yektayam dedi.*

*Zülm altında qalmış nə üçün quluq,
İxtiyar əldə yox, məlul- müşkuluk.
Həm vəzir olarıq, həm də vəkilik
Bunlar Qul Əhmədə sevdəyam dedi.*

Sözü tamam edib üzünü qullara tutub dedi: Bizim bu yaşamağımızdan aqlınız nə kəsir? Qullar yerə baxıb heç nə cavab vermədilər. Ancaq kimsə şaha göndəriləsi sözləri yazıb hazırladı. Müxənnətin biri öləndə onu da anadan olur. Əhmədin sözləri çatdı şaha. Şah qəzəbləndi. Tez vəziri, vəkili yanına çağırıb məktubu oxudu və dedi: Vəzir, gərək Qul Əhmədi edam etdirəm. Vəzir: Şah sağ olsun onu qul olmazdan qabaq öldürmək olardı. Ancaq qulu öldürsək şahlar arasında nüfuzdan düşərik.

Bir iki ay belə keçdi. Qul Əhməd nə qədər qulları dilə tutdu, ancaq onlardan bir şey çıxmadı. Nəhayət, şah öz-özü-nə düşündü ki, bu qədər Qul Əhmədə korluq verdirirəm, günü-gündən yaxşılaşır. Lazımdır bunun kəndirini kəsmək.

Şah, vəzir, vəkili bir də baş cəlladı yanına çağırıldı. Gələnlər şikayət məktublarını göstərdi, tədbir istədi. Dedilər Qul Əh-

mədi çağırmaq. Qul Əhməd gəldi. Bir şahdan başqa Qul Əhmədə hamı ürəkdən yanırdı. Şah dedi: Sən qul ola-ola dövlət işinə niyə qarışırsan? Qul Əhməd dedi: Mən dövlət işinə qarışmıram qullar azad olsun deyirəm. Hamı bir-birinin üzünə baxdı, vəzir işarə elədi ki, qorxma. Bu yerdə götürdü görək nə dedi:

Aldı Qul Əhməd

*Zülm zəncirini taxıb boynuma,
Əzildim, doyunca nana həsrətəm.
Azadlıq insana nəsib olmazmı,
Həqiqətən azad cana həsrətəm.*

*Boynumda bir xalta, ömür dustağı,
Sınəmə çəkilib zülümün dağı.
Haçan keçər zülmkarın çırağı,
Çox hayıf ki, o zamana həsrətəm.*

*Tarixə yazılsın Qul Əhməd sözü,
İnsan nə qoyundu, nə dəki quzu.
Kim əkib, kim doğub, hökmdar, bizi,
Hanı vətən, ata, ana, həsrətəm.?*

Şah çox qəzəbləndi. Əmr etdi ki, vurulsun boynunu. Qərara vəzir qol çəkmədi. Bunun səbəbini isə o, belə izah etdi ki, Qul Əhmədin şahlıq və pəhləvanlıq məktəbini bitirmək haqqında vəsiqəsi var. Bildirdi ki, bizim onu edam etdirməyə ixtiyarımız yoxdu. Vaxt olar Qul Əhmədi bizdən xəbər alarlar. Əgər istəyirsən Qul Əhmədi asdırmağa, Qəndəhər şahının vəziri, Ərzincan şahının vəziri, bir də sən özün bir də mən 6 nəfər qərar çıxarıb asdırmağa bilərik. Belə də oldu. Həmin adları qeyd olunan şahlar, vəzirlər cəm oldu. Cəmsid şah qərarı yazdı, qaldı qol çəkmələri. Şahlar dedi: Qul Əhməd gəlsin danışdıraq. İkiyə işıqlı göz lazım idi ki, doyunca bu oğlana baxa-baxa dursun. Cəmsidin vəziri ayağa durdu, ondan vəsiqə tələb etdi. Qul Əhməd qızıl qələmlə qol çəkilmiş, möhür-

lənmiş vəsiqəni verəndə şahların gözləri yerindən çıxmağa başladı. İşi belə görən Cəmşid şah əmr verdi dar ağacı qurulsun.

Bu yerdə aldı Qul Əhməd:

*Sən ağah ol zülmkar şah,
Taxtı-tacın dönər bir gün.
Zülmün axrı bərbad olar,
Çıraqların sönər bir gün.*

*Fələk çaşdırar yolunu,
Sındırar güclü qolunu.
Soldurar qönçə gülünü,
Sənin balan ölər bir gün.*

*Qul Əhmədin bu sevdası,
Dağılar şahın qalası.
Sönmüş qulların çırası,
Şölə verib yanar bir gün.*

Bu sözləri Qul Əhməd oxuyanda hamı özündə ağırlıq hiss etdi. Ərzincandan gələn Nəsir şahın gözləri doldu. Yenə də oxumasını xahiş etdi.

Aldı Qul Əhməd:

*Dünya yola salmış hər yaranmışı,
Nə sultana, nə də xana qalmadı.
Dünyanı yazdırdı kəndi namına,
Höküm elədi Süleymana qalmadı.*

*Yada sal iyirmi dörd min peyğəmbəri,
Özü birdi adı min bir, yerin-göyün ləngəri.
Onun üçün qul yaratdı eşitdinmi Qənbəri,
Milyon-milyon qan töküdü Əli aslana qalmadı.*

*Yüz otuz cür Quran cəm etdi Osman verdi,
İslama doğru yolu ayəti-Quran verdi.*

*Kamalı başa yetirdi dərdlərə dərman verdi,
Xəstələrə şəfa verən o loğmana qalmadı.*

*Fani dünya qalasıdı, hər gələnlər getməli,
Tamahalara tövbə deyib doğru yolu tutmalı,
Qul Əhmədə zülm edən öz zülmünə çatmalı,
Çox igidlər at oynatdı heç insana qalmadı.*

Sözünü tamam edəndən sonra Ərzincan şahı dedi ki, Qul Əhmədin ölümünə qol çəkmək mümkün deyil. Ancaq mənə belə bir qul lazımdır, onu mənə satarsanmı? Cəmşid şah razı oldu. Ancaq Qul Əhməd buna razı olmadı, dedi: Mən öz vətənimdə qul olaram, ancaq başqa vətəndə şah olmaram. Cəmşid şah əmr verdi, qollarını bağladığı satdı.

Aldı Qul Əhməd:

*Yüz min rica edirəm, ay şahı-Cəmşid,
Məni özgə yerə satma sən, Allah!
Ana vətənimdən, ana yurdumdan,
Qoyub sapandına atma sən, Allah!*

*Dolana bu dövrən belə də qalmaz,
Vurduğun yaralar məndə sağalmaz.
Şah qulunu heç vaxt nəzərdən salmaz,
Şeytanın felini tutma, sən Allah!*

Sözünü tamam elədi yerli vəzir işarə verdi: Getməlisən. Qul Əhməd dedi: Gedirəm, amma cəmi qullar gəlsin cərgə dursun çörək-duz yemişik, halallaşmaq ayrılıq. Qullar gəlib cərgə durdular hamısının boynunda xalta.

Aldı Qul Əhməd:

*Zülmünnən ayrıldım eldən-obadan,
Getməz bu sinəmin dağı gözləyin.
Zimistan adlıyar bahar-yaz gələr,
Çiçəklənər bizim bağı gözləyin.*

*Könül quşu qanad çalır asmana,
Gedər belə qalmaz çərxi-zamana.
Bir gün şahın taxtı boyanar qana,
Azadlığı xoş yığınağı gözləyin.*

*Qul Əhmədəm, zalım durub qəsdimdə,
Qəni mövlam özü haqdı üstümdə.
Qul qanıynan boyanılmış dəsdimdə,
Əlimdə bir al bayrağı gözləyin.*

Söz tamam oldu, qonaq şahlar, vəzirlər, qoşun başçıları, Qul Əhməd düşdülər yola. Gedib çatdılar hər kəs öz paytaxtına. Ərzangah şahı bir neçə gündən sonra Qul Əhmədi hüzuruna çağırdı, Oğlum, mən səni ölüm pəncəsindən aldım gətirdim ki, mənim üçün kömək olasan. Qul Əhməd əlini öpdü, gözü üstə qoydu, elə bildi yaxşı qulluq verəcək. Ərzangah şahı ona dedi ki, sən 200 qula ağa olacaqsan. Sənə deyəcəklər Qul Əhməd yox, qullar ağası Əhməd. Şaha cavab verməyib Əhməd bir qədər tutuldu, gözləri yaş pərdəsilə doldu. Cavab verdi: ədalətli şah, əzəli mən özüm insan ola-ola insanlara zülm etməyə qadir deyiləm. Hələ mənim atamın, anamın qanı batıb gedir. Məni ana vətənimdən ayıran zülmkarın qanını içərəm. Sonra dərdim yoxdur. Ərzangah şah dedi: 3 gün ye, iç, göz, fikirləş sonra deyərsən. Qul Əhməd yemək, içmək yox, üç gün olanda dördüncü gün şahın hüzuruna gəldi mutəzəmlə baş əydi, fikrini dedi: Mən qullar ağası olan deyiləm.

Qul Əhməd nə gördü, iki cəllad başının üstündə hazırı. Əmr verildi ki, Qul Əhmədi 40 arşınlıq quyuya salınsın. Gündə yarım arpa çörəyi, bir nimçə də su verin, nə vaxt özü çağırıb deyər məni çıxardın, qullar ağası oluram, onda mənə xəbər verin. Elə də etdilər.

Qul Əhməd 20 gün quyuda qaldı. Necə deyərlər suda, axan əlini hər şeyə uzadar. Quyuda görək Qul Əhməd nə deyir:

*Zülmkar əlindən cana gəlmişəm,
Sən elə dərdimə çara, ya Əli!
Nə müddətədi mən zülmətdə qalmışam,
Əlim çatmır bir diyara, ya Əli!*

*Özüm qəmli, yerim nəmli neyləyim?
Gəlsən dada dərdim sənə söyləyim.
Əlacsızam kimə pənah eyləyim,
Ədalətsən işi ara, ya Əli!*

*Qul Əhmədi düşmən yıxdı, ay ağa,
Tut qolumdan özün qaldır ayağa.
Gecə-gündüz yalvarıram, ay ağa,
Suru vermə zümkara, ya Əli!*

Sözünü tamamladı, qəm yuxusu gəldi, nə gəldi. Nə vaxta kimi yatdığını deyə bilmərəm bir vaxt durdu gözünü açanda nə gördü, iki ilan yanaşı gəlib. Birisi qara, birisi şahmar idi. Qara ilan cəhd edir ki, Qul Əhmədi sancsın. Amma şahmar ilan razı olmur. Quləhməd zənn elədi ki, ilanlar öyrədilmiş ilanlardı, qəsdən göndəriblər Qul Əhmədi öldürməyə. Aldı burada görək nə dedi:

*Ovsunçu deyiləm tutam mən sizi,
Vurma məni o şahmara, bağışla.
Atı Düldül, qulu Qəmbər olanın,
Əlindəki zülfüqara bağışla.*

*Şah da zülm edərmi yazıq quluna,
Siz düşməyin zülmkarın felinə.
Gəlin baxın haqqın doğru yoluna,
Gəl rəhm eylə günahkara bağışla.*

*Qul Əhmədəm, niyə olmuşam zəlil,
Sənə sığınmışam Cabbarı-Cəlil.*

*Mənim bu arzumu sən eylə qəbul,
Yeddi yığnaq o xublara bağışla.*

Sözünü tamam elədi baxdı ki, yanında duran qara ilan qarayanız bir oğlandı. Şahmar da dünyada tayı-bərabəri olmayan bir qızdı, adı da Pərizaddır. Qara ilan qızın qardasıdır. Qız sözə başladı. Mən ilanlar padşahının qızıyam. Sənə aşiq olmuşam. Əgər məni sevsən, səni buradan azad edəcəm. Atamın nə qədər ilan qoşunu var əmr verəcəm yerləş edəcək. Cəm şəhərinə sənin intiqamını alacam. Sənə yaxşılıq edən vəzirini sənə vəzir edəcəm. Özün də Cəm şəhərinə padşah olarsan, dünyanın zövqü-səfasını sürərik. Cəm camaatını da vergidən, zülmədən azad edərik. Qul Əhməd dedi: bəs məni necə çıxardarsınız? Pərizad dedi: əmr verərəm yüz şahmar gələr bir-birinə dolanıb zəncir olar, ayaqlarını ilgəklərə qoya-qoya əlinlə də tutub çıxarsan. Bir beş dəqiqədə ilanlar zəncir oldu, salandı quyunun dibinə. Qul Əhməd əlini vurdu əti üyüzdü, ayağını vurdu yenə də əti üyüzdü. Pərizad gördü oğlan qorxur. Bir qədər parça gətirdi, əlini, ayağını sarıdı, gözlərini bağladı, bir su içimində oğlanı çıxartdılar kənara. 3 yəhərli ərəb atı, üç qat pəhlivan libası yarağıynan bərabər peyda oldu. Onlar yeddi yüz min ilan qoşunla üz tutdular Cəm şəhərinə. Dörd gün, dörd gecə yol getdilər, beşinci gün Cəm şəhərinə çatdılar. Günorta vaxtı qoşun şəhəri üzük qaşı kimi kəsdi. İndi sizə şah Cəmşiddən danışım. Şah, vəzir, vəkil başqa əyanlar kef edən zaman xəbər aldılar ki, Qul Əhmədin yanında yüz şahmar ilan şəhəri mühasirəyə alıb. Şah başını qaldırıb baxdı vəzirinə dedi: Ağa vəzir, bu kimdi? Vəzir dedi: tanımırısanmı qulundu. «Necə qulum?» «Əhməd qulundu». Bəs o biriləri də dedilər ki, Cəm şəhərinin ətrafı ilandı, şəhər mühasirədədir. «Əlac?» Əlac sənin axır günündü. Qoşunun da tərki-silahdı. Qul Əhməd dedi: ey şah, qulaq as sənə nə deyirəm.

Aldı Qul Əhməd:

*Ox atdın ömrümə taxtı-tarımar,
Getdi zülm indi dövrən mənimdir.
Çək qoşunun gəlsin mənə üzbəüz,
Alacam qisasını meydan mənimdir.*

*Tarix tamam oldu döndü növrağın,
İndi xəzan tutdu o güllü bağın.
Düşdü tacın-taxtın, söndü çırağın,
Yanan çıraq, qızıl şamdan mənimdi.*

*Bütün qullar ezam olsun dünyada,
Al bayraqlar qoy yellənsin havada.
Qul Əhməd də nərə çəksin havada,
Ətrafı bürüyən ilan mənimdi.*

Sözünü tamam elədi dedi: Məlun, tacı götür başından. Yiğval tacını saxlaya bilmədin, çünki belə bir misal var yiğval tacı başa mindirir, amma ağıl uçurur. Ya həqiqət deyib, şahna bir qılinc vurdu. Qılinc necə keçdi özü də bilmədi. Yaramaz şah beş dəqiqədən sonra iki parçaya bölündü. Qoşun tabe oldu, qullar azad oldu. Tacı qoydular Qul Əhmədin başına. Vəzir, vəkil öz yerində qaldı. Şahın leşini qəbiristana apardılar. Şahın cəmdəyinin bir parçasını Qul Əhməd atasının qəbrinin üstünə uzatdı, bir parçasını anasının. Od verib dedi: «Ay ata, ay ana, gorunuza işiq düşdümü?»

Müxənnətə nəhlət, namərdə nəhlət.

İndi bir az da danışım qullardan. Qullar yığıldı, məclis quruldu. Əmr verildi millət on il vergidən azad edildi, yerə-yurda azadlıq verildi. «Qullar xaltalarına od vurun, yaşasın azadlıq!» səsi səməyə ucaldı. Şadlıq məclisində şah Əhməd belə oxudu.

*Çox şükür xudanın bir varlığına,
Mənki murazıma çatdım, qardaşlar.*

*Zülmkar taxtını tari-mar etdim,
Arzu, murazıma yetdim, qardaşlar.*

*Zülüm zəncirli, mən bir qul oldum,
Yana-yana mən zülmətdə kül oldum.
Təzəcə açıldım növrəst gül oldum,
Yarın bağçasında bitdim, qardaşlar.*

*Əhmədəm, qurtardım ahı möhnətdən,
Sandım ki, içmişəm abı həyatdan.
Dolandım keçdim bağı cənnətdən,
Cənnəti əladada otдум qardaşlar.*

Tamam azad ömür sürməyə başladılar. Necə deyiblər əzəlin gəlincə axırın gəlsin.

*Aşığı deyər nə qaldı,
Nə qovqadı nə qaldı.
Yaxşı, sənə rəhmət,
Yaman, sənə nə qaldı?!*

İndi bir az da danışım Ərzincan şahı Nəsir şahdan. Qul Əhməd qızgın işə başlamışdı. Nəsir şah Ərzincandan bir dəstə qoşun ilə gəlib çıxdı Cəm şəhərinə, haradakı Qul Əhmədi dara çəkirdilər. Atdan düşdülər baxdılar ki, həmin yer çəmənzar olubdur. Xəbər çatdı ki, bir bölük qoşun gəlib şəhərin kənarında Qırmızı bayraq sancıldı. Yemək-İçmək başlanıb. Əhməd şah tez qoşun başçısını çağırdı, bir neçə pəhləvanları ilə gəlib həmin yerə çatdılar. Baxdı ki, Ərzincan şahı Nəsir şahdı, Əhmədi dara çəkməyə qərar çıxardıqları yerdədir. Yetirəndə xoş-beşdən sonra yemə-İçmə davam etdi. Nəsir şah qızıl badəni əlinə alıb şah Əhmədin sağlığına içdi. Sonra Əhməd şah badəni doldurub Nəsir şahın sağlığına dedi: Nəsir şah, içirəm sənəin sağlığına. Həmin burada mənə yaxşılıq etdin, amma öz məmləkətimdə mənəi quyuya saldırdın. Zərər yoxdu qonaq gəlibsən, xoş gəlib səfa gətirmi-

sən. İkinci sağlığı Nəsir şah dedi: Mən içirəm cəmi qulların sağlığına. Səni Əhməd şahı ölümdən qurtaran da mənəm, Ərzangaha aparan da mənəm, quyuya saldıran da mənəm, ilanların yanına göndərən də mənəm. Pərizadı sənə verən də mənəm. 200 qulumu azad edən də mənəm. Yaşasın azadlıq, yaşasın bizim qohumluğumuz. Hər iki şahlar bir-birinə mehriban oldu, uzun ömür sürdülər.

Toyunuz da mübarək olsun!

GÖVHƏR

1937-ci ildə aşiq Alıxan Qarayazılı bir şərə düşür: 7 il azadlıqdan məhrum olur. Özbəkistanın Daşkənd şəhərinə sürgün edilir. Ancaq sürgün olunmasına baxmayaraq günü yaxşı keçir. 1938-ci ilin yaz ayında Azərbaycandan bir neçə ailə də sürgün olunub həmin Alıxan Qarayazılının olduğu düşərgəyə gəlir. Beş-on gün keçəndən sonra bir neçə qız gəlir bulağa su götürməyə. Aşiq Alıxan da su içmək üçün bulağa dönür. Gözəllikdə tayı-bərabəri olmayan bir qız səhəngi doldurub kənara çəkilən zaman Alıxan qızdan içmək üçün su istəyir. Qız nimçəni doldurub deyir: «Buyurun, nuş edin!» Alıxan suyu içir, ancaq qızın gözəlliyinə nəzər qılır. Ey xuda, cuşa gələndə bu qızı yaratmışsan. Qızdan soruşur: ay gözəl sənın adın nədir? Qız deyir, mənım adım sənə çoxmu lazımdır. Alıxan deyir: «həddindən artıq.»

Saçlarına dən düşmüş bir nəfər qadın suya gəlir. Qadına dedim: ay xala bu məktubu Gövhərə verərsənmi? Qadın bir qədər üzümə baxıb sonra dedi: baş üstə verərəm. Məktubu verdim, arvad aparıb verir Gövhərə. Oxuyub öz-özünə deyir, bu kimdir ki, mənə tərif yazır. İndi ona necə tərif yazmağı göstərəm. İndi baxaq nə yazır:

Gövhər:

*Gövhəri satarlar öz sərrafına,
Dəmirçi qədrini bilməz Gövhərin.
Çoxları istəyib Gövhəri görsün,
Hər gədə üzünü görməz Gövhərin.*

*Qəst belə yazıram qəlbin qarala,
Naşı ovçu ox atammaz marala.
Yüz illər də qürbət eldə sarala,
Meyli başqasına dönməz Gövhərin.*

*Gövhərəm dillərdə mən bir dastanam,
Qəmin leylasına batam, istanam.
Zənənə deyiləm mən bir aslanam,
Heç kim meydanına gəlməz Gövhərin!*

Sözünü tamamlayıb həmin qadına verir, qadın məktubu Alxana çatdıranda deyir al payını. Sonra deyir ay bala, səni bilmirəm, amma bu qız şairdi. Filologiya fakültəsinin beşinci kursundan sürgün etdilər. Dayısı Türkiyəyə keçib deyə ailəliklə sürgün etdilər. Ancaq sənə yaxşıca ilişdirib. Alxan çox fikirləşir, öz-özünə deyir, qürbətdə qız ilə tutuşmağın yeri deyil. Odur ki, yangılı bir söz yazır:

*Güvənmə gözəlliyinə, ay etibarsız,
Bir zaman qəlbində ilan yatacaq.
Məni dərdə salan qara gözlərin,
Çürüyəcək yerində çəyan yatacaq.*

*Əlindən gedəcək hər kefin, dəmin,
Ayrılacaq səndən yarın, həmdəmin.
Al-yaşıl bəyənməz gözəl əndamın,
O qara torpaqda üryan yatacaq.*

Qız deyir: “Əgər elədirsə mənim adım Gövhərdir”. Hər iki vətən həsrəti qəmgin öz mənzilinə gedir. Sən demə qız çox savadlı və şair qızıdır. Alıxan qərara gəlir ki, qıza bir neçə xana söz yazsın. Götürür görək nə yazır:

*Səni gördüm ağlım getdi başımdan,
Heç demədin dərdin nədir, ay Gövhər.
Şux maralsan hər keçəndə bərədən,
Yandırırısan mən səyyadı, ay Gövhər.*

*Səhər tezdən tutu kimi ötürsən,
Bəzənirsən yaşıl, ala batırsan.
Hərdən mənə müjgan oxu atırsan,
Bilmirəm ki, qəsdin nədir, ay Gövhər.*

*Qaşın cəllad, kipriklərin yağıdı,
Məleykəsən qoynun cənnət bağıdı.
Qarayazlı Alxanın məhbus çağıdı,
Vurma sinəsinə odu, ay Gövhər.*

Alxan sözünü tamamladı, durdu bulağın başına getdi nə gördü. Nazanı xala suya gəlir. Alxanın yanına yetişir. Cavan aşıq indi nə var? Xalacan, çox xahiş edirəm bu kağızı Gövhərə verin. Baş üstə. Sənin kimi oğlanın yolunda varam, deyib kağızı cibinə qoyub səhəngini atdı dalına getdi. Yetirəndə ay Gövhər, al oxu gör nə yazıbdı? Qız məktubu oxuyub ağlayır. Arvad deyir, ay qızım, sən Allahı sevirsən məni də başa sal. Olmaya ciyəri yanmış yaman şey yazıb? Qız başlayır təzədən oxuyur. Nazanı xala da qızın anası Hökümə xanım da ağlamağa başlayırlar.

Bir neçə gün Alxan öz işinnən məşğul olur. Qızı görə bilmir. Qız yəqin edir ki, oğlan ondan inciyib. Alxanın könlünü almaq üçün belə bir şeir yazır:

*Cavan aşıq, çox qəm çəkmə dünyada,
Hər zaman sazını çalıb gedəcək.
Dünya mehmanxana, insanlar qonaq,
Hər gələn beşçə gün qalıb gedəcək.*

*Həqiqət yar olar açılar yollar,
Qurusun o sənə qəsd edən dillər.
Bu gün atir verən tər-təzə güllər,
Sabah da saralıb solub gedəcək.*

*Gövhərəm sürgünəm mən də vətəndən,
Hərdən də xəyalım ayrılır candan.
Dünya nişanədi ol Süleymandan,
Hər səyyad oxunu atıb gedəcək.*

Söz tamam yetişir, qız naməni Nazanı xalaya verir. Nazanı xala Alxanı görəni kimi dedi: «Ay oğlan, dayan görüm al

oxu. Ağrın alım oyana bu yana məktub daşımaqdan daha naldan-mıxdan düşdük. Allah bir kişi vermişdi onu da çox gördü». Alxan dedi: Nazanı xala, ərini nə üçün güllələdilər? – Heç şey, dam yarıb dana ha çıxartmadı, yeddi adam öldürmüşdü. Xeyli söhbətdən sonra xala getdi. Alxan qarı gətirən məktubu oxuyub tanış oldu. Yenə də yanğılı surətdə götürüb görək nə yazdı:

*Necə qəm çəkməyim bu qürbət eldə,
Gözəl qız, qəlbimdən gör nələr keçir.
O gözəl vətənim həm atam, anam,
Ömrümün gülləri-körpələr keçir.*

*Ayrı düşdüm qohumumdan, dostumdan,
Telli sazım necə düşdü dəstimdən.
Oxuya-oxuya gəlib üstümdən,
Ana vətənimə durnalar köçür.*

*Alxanam, yoldaşam mən dərdə, qəmə,
Çatarmı heç əlim bir də həmdəmə.
O gözəl yarımından gələndə namə,
Oxuyub qəlbimdən yaralar keçir.*

Alxan sözü qurtarır, görür Gövhər bulağa gəlir. O da durub su içmək bəhanəsi ilə bulağa gedir. Xoş-səfadan sonra məktubu verir. O, mənzilə qayıdıb, pəncərədən baxanda görür ki, qız oxudu, əlini üzünə qoyub fikrə getdi. Bu məktubdan sonra üz-üzə gəlirlər. Söhbət şirin, dil şirin olur. Bir ağacın kölgəsində oturlar. Aşıq Alxan qıznan diz-dizə, göz-gözə xeylam söhbət eliyirlər. Alxan bir könüldən min könülə bu qıza vuruldu. Fikirleşdi ki, gəl bir bundan xəbər al, gör hələ Subaydımı, yoxsa bir namizədi varmı. Odu ki dedi: «Ay gözəl qız, necə olub ki, indiyə qədər ailə qurmaq fikrində olmamısınız? Gövhər başını aşağı tutub cavab verdi ki, cavan aşıq, sən bizim köhnə adəti daha yaxşı bilirsən: qız ya da

oğlan ata-ana sözündən heç vaxt çıxmaz. Atam məni öz qardaşı oğluna deyib» – üzünü sol tərəfə çevirdi. Dedim: Hə sonra! Dedi: «Sonrasını da özün bilirsən». Soruşdum ki, oğlan haranı bitiribdi. Qız dedi: «Heç haranı, çobandı». Mən çox fikir elədim. Qız dedi: Nə çox düşündün? Dedim: «Necə düşünməyim sənə kimi savadlı, gözəl şair qız çobana gedirsən?» Qız dedi: «Yığvalsız ərimdən yığvalı çoban yaxşıdır!»

Sonra Gövhər məndən soruşdu: «Bəs sənə nəyin vardı?» Cavab verdim ki, mən şerimdə sənə dedim. «Gözəl yarımından gələndə namə». Gövhər dedi: «Onda yarınız çox gözəl olar». Dedim: «Bəli sizi kimidir!» Belə deyəndə ciyərindən bir ah çəkdi, özündən ixtiyarsız başını çiyinə söykədi tez aralandı. Məni qəm dəryasına qarq elədi. Xudahahafiz deyib aralandı, hər kəs öz mənzilinə.

Qız bir qədər getmişdi, yolda dayandı geri baxdı, on dəqiqəyə kimi fikir edib yenə yeridi. 7-8 gün qız görünmədi. Yəqin bildim ki, nəşə var. Bir də baxdım ki, Nazanı xala gəlir yanıma, yetirib salam verdi. Əleykə elədim və soruşdum ki, Nazanı xala xeyir olsun nə var nə yox? Nazanı xala dedi: Ay bala, Gövhər xəstə yatır. Anası deyir xahiş edirəm sazını da gətirsin gəlsin. Dərhal sazımı da götürüb getdim, baxdım qız yorğan-döşəkdə yatır. Məni görən kimi ayağa durdu, xoş gəldin dedi. Dedim: «Gövhər! olmasın azar». Qızda başqa hal əmələ gəldi. Anası dedi: «Ay bala, Gövhər heç qəmdən ayrılmır. Bir az saz çal, oxu ürəyi açılısın». Bir neçə stəkan pürrengi çay içdim, bir qədər söhbətdən sonra sazı köklədim sözə başladım. Ələsgərdən, Vaqifdən bir neçə xana oxudum. Qız dedi öz sözün lazımdı. Aldı Alıxan:

*Bir az səbr eylə dünya gözəli,
Fələk yazdığına çarə olarmı?
Yüz nizə dəysə də mənə neyləyər,
Gözün vuran kimi yara olarmı.*

Birinci bəndi oxuyanda anası qızın üzünə baxdı qız da yerə baxdı.

*Çağır ram ağamı düşmüşəm dara,
Qulaq səsdə, göz tikirəm yollara.
Dünyada olsa da çox bəxti qara,
Mənim kimi bəxti qara olarmı?*

*Qarayazlı Alxanam haqdı diləyim,
Hər zaman su içir qəmdən ürəyim,
Həkinsiz xəstəyəm bilməm neyləyəm?
Xəstə həsrət qalıb nara olarmı?*

Sözüm tamam olandan sonra dil söhbətinə başladım. Söhbət arasında belə qərara gəldik ki, sabah Atakişi dayının bağına gəzməyə gedək. Elə də oldu. Getdik bağa, gəzən zaman bülbülün gül üstündə necə oxumasını, budaqlara qonmasını gördük. Bir qədər gəzdik. Gövhər dedi: «Gedək!» Qızın atası Əli kişi qıza söylədi: Aşığa de ki, gedək çaya qonağımız olsun! Elə də oldu evə getdik. Çay-çörəkdən sonra Gövhər məndən soruşdu: «Cavan aşiq, sən heç şikayətnamə yazıbsanmı? Mən dedim: Yazmamışam». Qız nəşə mənə demək istədi, ancaq ata-anasından çəkindi.

Aradan bir gün keçmişdi Nazanı xala gəldi əlində də bir zərf: Al–dedi Gövhər nə yazıb? Açıdım oxudum belə yazıbdı:

*Qələm al dəstinə sına iqbalın,
Ərzi halın yuxarıya yazginən.
Ali məhkəməyə, baş müstəntiqə
Eyləyərdərdinə dava yaz ginən.*

Aldı Aşiq Alxan:

*Uğratmam qəlbimi şeytan felinə,
Ərzi halım mən dildara yazıram.
Xeybəri dəstəsində götürən şaha,
Ağam əli cilovdara yazıram.*

Gövhər:

*Baş Sovet hər işin qeydinə qalır,
Sən cavansan rəngin gül kimi solur.*

*Ali rəhbərlərdə bir insaf olur,
Nə olar ki, təmənnaya yazginən.*

Aşıq Alxan:

*İmam Hasan, imam Hüseyin şah Nağı,
İmam Kazım, Zeynalabdin, ya Tağı.
İmam Rza zəllərin dayağı,
Üzüm tutub Həsən Əsgərə yazıram.*

Gövhər:

*Gövhərəm, arzumdur düzəlsin işin,
Nə haqdan düşübdü böhtana başın.
Sevinsin nəqəfil, yarın yoldaşın,
Xoş xəbəri olam kaş sən anaya yazginən.*

Aşıq Alxan:

*Alxanam, günahdan olam kaş xilas,
O, İmam Cəfərdən etdim iltimas.*

*Sənə sığınmışam, Əbülfəz Abbas,
Əli oğlu Ələmdara yazıram.*

Sözümü tamamladım Gövhərə göndərdim sonra belə ərizə yazdım:

*Qürbətdə qalmışam çağırırım məni,
Şahmarı endirən qayadan Əli!
Qəmli yatanların qeydinə qalan,
Qalanı qəflətdən oyadan Əli!*

*Yeddi yüz kafiri çəkdi qılınca,
Günü sən qaytardın, olmadı gecə.
Cəbrayilla yol gedəndə Meraca,
Düldülünü sürdün dəryadan Əli!*

*Gəl Alxanı qoyma qəm dəryasında,
Çox hünər göstərdin dinin bəhsində.
Ərəb libasında, qərxi məclisində,
Qurani oxudun ayədən Əli!*

Bu ərizəni yazdım axar suya atdım. Bir neçə gün keçdi. Komissiya oldu. Məni azad elədi. Gövhər ilə belə ayrıldıq. 50 nəfərə yaxın kişi qadın məni yola saldılar. Gəlib öz ana vətənimə çatdım, necə deyərlər, nahaq atlanar, ancaq yeriməz. Toyumuz mübarək.

İBRAHİM VƏ FATİMƏ

(Dastan 1955-ci ildə yazılıbdır)

Keçmiş zamanlarda Acarıstanda bir hökmdar yaşayırdı. Onun gəliri, var-dövləti qələmə gəlməz, kağıza sığmaz olub. 52 yaşa çatana kimi heç bir fərzəndi olmamışdı. 53 yaşa çatanda təbiət tərəfdən bir gözəl ağıllı–kamallı oğul bəxş olundu. Uşağın adını Canpolad qoydular. Ancaq Acar hökmdarı belə niyyət elədi ki, mənim oğlum bir yaşına çatandan sonra gündə 5 vaxt namaz qılacam və hər cümə günü məscidə cümə namazı qılmağa gedəcəm. Necə niyyət etdisə də elə də etdi. Əlhəzir İsmayıl qurbanı cümə gününə düşdü. Gecə namaza gədirdi, baxdı ki, məscidin bucağında bir çağa səsi gəlir. Tez şamı yandırıb uşağı qucağına götürdü, namaz da qılmayıb evə gəldi. Arvadı Mülkiyə xanıma «muştuluq» –dedi Allah yox yerdən Canpolada tay verdi. Sevindilər, şad oldular. Səhər uşağa ad qoymaq üçün məclis düzəldi, 2-ci oğlunun adını qurban günü tapıldığı üçün İbrahim qoydular. İsmayıl peyğəmbər də İbrahim Xəlilin oğludur. Belə də oldu. Bir neçə gün keçdi yenə cümə namazına gedəndə Acar hökmdarı məscidin kənarında bir çağanın olmasını bildi, uşağı götürüb öz-özünə düşündü ki, bu ya mənim iqbalımın açılması, ya da bağlanması deməkdi. Uşağı arvadına verib dedi: «Ay arvad, bu necə sevdadır bizim başımıza gəlir? İndi də bir qız çağası tapdım». Arvadı dedi: Ay kişi, o, necə deyərlər, əzəlin gəlincə axırın gəlsin. Dünya bizim əlimizdədir. 2 oğul 1 qız daha da yaxşı oldu. Arvada dedi qızın da adını Tanba qoyaq. Arvad da razı qaldı. Bir vaxt Tanba dedilər, bir yaşından sonra Papba dedilər, 8 yaşından sonra Fatimə dedilər. Eləcə də oldu Fatimə.

Fatimə oldu dünya gözəli. Üzünə baxanlar üzündən göz çəkməzdi. Çığalı sonaya bənzərdi. Qız 18 yaşda olsun, bir az da sizə Canpoladdan, İbrahimdən danışım.

Oğlanlar çatdılar həmin yaşa. Acar hökmdarı uşaqları

hüzuruna çağırdı. Soruşdu: Balalar, siz deyın görüm nə sənətə, nə işə həvəskarsınız? İbrahim söz alıb dedi: «Hökmdar sağ olsun mən təsərrüfatla məşğul olacam». Acar hökmdar dedi: «Onda sağ ol. Sənə zərin yəhərli bir at lazımdır». Canpolad dedi: «Mənə də bir at lazımdır. Mən də qəhrəmanlıq və ovçuluqla məşğul olacam». Hökmdar əmr verdi sərkərdəsinə ki, bir rəngdə, bir yaşda 2 at alınsın. Əmr yerinə yetdi. İki göydəmir at əsbabı ilə hazır oldu. Hər kəs öz sənətilə məşğul oldu. Vaxt öz işini yerinə yetirdi. Bir gün Acar hökmdarı həyat yoldaşını yanına çağırıb dedi: «Mənim fikrim belədi: Fatmanı Canpolada alağ». Arvadı Mülki xanım çox düşünən, uzağı görən qadın idi. Dedi: Ay kişi, zülmə abad olan axırı bərbad olar. Əgər elə iş tutsaq Acar xanədanı dağılacaq. Elə sözü buraxıb uşağın qulağına səs salma, qızı başqasına verək. Uşaqların ikisinə də bir gündə qız alağ. Bu günə kimi qız bilmirdi ki, doğma deyil. Atalar sözüdür «Ev dediyin dəyirməndə hər şey üyünür». Az vaxtda söz düşdü uşaqların qulağına. Bir axşam oturmuşdular süfrə başında. Acar hökmdarı dilə gəldi: Qızım Fatma, biz qocalmışıq. Dünya ölüm-itim dünyasıdır. Səni Canpolada alıram, fikrin nədir? Fatma başını qaldırıb İbrahimin üzünə baxdı, özündən ixtiyarsız göz yaşları lələ yanağından sel kimi axdı. Məsələ aydın oldu ki, Fatma İbrahimə vurğundu. Heç kimdən səs çıxmıdı. Canpolad qəlbində qərara gəldi ki, indi İbrahimi məhv etmək mənə borc olsun. Bir toy başlandı. Canpolad dedi: İbrahim, gəl atımızı sürəyə qoyaq. Sənin atın qabağa gəlsə Fatimə sənin, mənimki gəlsə mənim olsun. İbrahim razı oldu. İbrahimin atı qabağa gəldi. İbrahim dedi: sözümdür sözdür. Canpolad baxdı uduzur, ayrı hiyləyə əl atdı. Dedi: gülüşək. Sən yıxsan sənin, mən yıxsam mənim. Burada da İbrahim yıxdı, Canpolad razı qalmadı. Bir neçə vaxt keçdi. Canpolad fürsət əldə edə bilmədi. Çox keçmədən hökmdarın üstünə başqa bir şahdan xəbər gəldi ki, mənim üstümə müharibə elan ediblər. Ya mənə min nəfər əsgər ver, ya da sənə davam davadı. Acar min əsgəri hazır edib

İbrahimi çağırdı: «Oğul, sən qoşun böyüyü olacaqsan. Qoşunu çək İrana köməyə get». İbrahim dedi: Məndən qoşun böyüyü olmaz. Mən təsərrüfatçıyam. Amma Canpolad pəhlivandı, o gedər. Çox götür-qoydan sonra İbrahim dedi: «Hökmdar sağ olsun, onda qurra ataq kimə düşər o da gedər». Elə də oldu. Qurra düşdü Canpolada.

Necə deyiblər, çöp vurdu, Allah verdi Canpolad getdi müharibəyə. 7 il səda-soraq çıxmadı. Qız da qorxudan İbrahime gedə bilmədi. Çünki Acar hökmdarı kimi zülmkar arxadadır. İbrahime qız dedi: «Hökmdar bu gün, sabah səni edam etdirəcək. Başına çarə qıl, onsuz da mən səninem». Bu dəmdə İbrahim atını minib evdən çıxdı. Təzəcə şəhərə getdi ki, özünə iş düzəltsin. Gedib yol salan, dağlar yaran memara pənah gətirdi. Dərdini ona söylədi onunla dost oldu. Yanında işlədi. Bir gün Fatimə qızlara qoşulub gül-çiçək dərməyə çıxdı. Gedib İbrahimi tapdı. İbrahime dedi: «Nə vaxta qədər biz belə günü çəkəcəyik?» Qız cibindən bir məktub çıxarıb dedi: Canpolad gedəndə gör nə yazdı, nə dedi. Mən başı daşlı nə edərəm. Baxaq nə deyib;

Aldı Canpolad:

*Mən gedirəm sən salamat qalginən,
Ala gözlüm, namus, arı gözlə sən.
Sirrini vermə, sən namərdin oğluna,
Həqiqəti, düz ilqarı gözlə sən.*

*Qədər başa çatsa mən getsəm bada,
Pərvanə tək əgər qalansam oda.
Qərq olar gənim coşmuş dəryada,
Qara geyib ahı-zarı gözlə sən.*

*Ölüncən unutmam sən gözəl yarı,
Məcnun kimi dolansam da dağları.
Naşı quşlar qoyma gəzər dağları,
Canpolad tək cavan yarı gözlə sən.*

Sözü tamam edib Fatimə başını İbrahimin çiyinə söykədi, hönkür-hönkür ağladı. İbrahim qızın tellərini sıgalladı. Aldı görək nə dedi:

*Mənə ilqar edən gözəl,
Etibarı atma, ay qız.
Mal-dövlətə bel bağlama,
Mən kasıbı atma, ay qız.*

*Kim tutacaq bu dünyanı,
Sən sahibsiz sayma məni.
Unutma şuxu, tərlandı,
Şahmarı ovlətma, ay qız.*

Sözü tamam edib öpüşüb hovuzun üstə vəd etdilər. İbrahim Fatiməni hovuzun başında tapdı. Ərli ərindən, sevgili sevgilisindən ötrü darıxır, hətta hovuzda ördək-qaz çırpınıb üzürdülər. Aldı İbrahim:

*Açılıb lalələr bahar-yaz gəlib,
Göllərdə üzüşən qazlara bir bax.
Hər kəs öz yarılə çəkirlər ləzzət,
Sevgili oğlana, qızlara bir bax.*

*Duman gəldi dağ başını bürüdü,
Karvan gəldi arabalar yeridi.
Yeddi ildə gözəl ömrüm çürüdü,
Sinəm üstə yanan közlərə bir bax.*

*İbrahiməm, yar oduna qalandım,
Qul olaram mən qapında dolandım.
Bəzirgən təkə hey çapıldım, talandım,
Verdiyın ilqara, sözlərə bir bax.*

Söz tamam oldu. Meşənin ayağında olan ayna bulağına vədə verdilər. Bulağın üstündə qız ağlaya-ağlaya görək oğlana nə deyir, oğlan nə cavab verir:

Fatimə:

*Arxasız, sahibsiz sən bir cavansan,
Şirin canın oda salma yazıqsan.
Hökmdarla niyə düşürsən bəhsə,
Əl çək bu sevdadan oğlan yazıqsan.*

İbrahim:

*Allah haqda, mən də bir tək oğlanam,
Qurbanı yolunda canım, gözəlim.
Diz çökərəm qiblə deyib qarşında,
Sənsən mənim din-imanım, gözəlim.*

Fatimə:

*Tanrı yazdığını heç kimsə pozmaz,
Həqiqəti sevən yolundan azmaz.
Bir gözəli iki oğlan sevəmməz,
Sən bir başqasını sev, al yazıqsan.*

İbrahim:

*Sevmişəm sənin tək qaş-kamanı,
Necə sevə bilər yaxşı yamanı.
Əgər istəyirsən qədir sübhani,
Öldürər, heç verməz macal, gözəlim.*

Fatimə:

*Mən sənin Leylinəm əlacım yoxdur,
Səbr elə arada seyrəqib çoxdu.
Acar zülmkardı, insafı yoxdu,
Sən istə araldan maral yazıqsan.*

İbrahim:

*İbrahim də daha candan bezardı,
Yar yolunda ölmək üçün hazırdı.
Leyli Məcnun bir-birini gəzirdi,
Muraza çatmadı hani, gözəlim?*

Söz-söhbət tamam olur. İbrahim deyir: «Mən səni çox sınađım, ölmək var ancaq dönmək yoxdur».

İbrahimin dostu memar ona otaq verdi. İbrahim Fatma üçün toy məclis düzəltdi, kəbin kəsildi. Bu gündən Fatimə İbrahimplə həyat sürdülər.

9 ay 9 gün keçdi Fatimənin bir oğlu oldu. Uşaq bir aylıq olanda uşağa ad qoymağa ziyafət düzəldi. İbrahim təklif etdi ki, mən istəyirəm ki, oğlumun adını Canpolad qoyam. Elə də oldu. Çünki 14 ildir Canpolad müharibəyə getmişdi. Yəqin öldü sayırdılar.

14 ildən sonra Canpolad sağ-salamat gəldi. Ata ürəyi partladı. Canpolad qəhrəman adı almışdı. Fatimə İbrahim burda qalsın sizə danışım Canpoladdan. Canpolad evə gəldi nə gördü, atası ürəyi partlamış, anası ölmüşdü, Fatimə İbrahime gedibdi. Məlumata görə, Fatimənin oğlu olubdu adını da Canpolad qoyublar. Canpolad bir neçə gündən sonra bu qurğunu pozmağı qərara aldı. Atını minib düz sürdü İbrahimin qapısına. Fatimə qabağına çıxdı. Canpolad sazını sinəsinə basdı görək Fatiməyə nə dedi:

Canpolad:

*Mən ki sənə əhdi-ilqar elədim,
Sonra bu ilqardan dönmək ayıbdı.
Vəfalıya can verərəm mərdana,
Bivəfa oduna yanmaq ayıbdı.*

Fatimə:

*Sev səni sevəni sevgiliyə sataşma,
Sevgi arasını vurmaq ayıbdı.
Həqiqət var, ədalət var, divan var,
Nahaqdan bir divan qurmaq ayıbdı.*

Canpolad:

*Səni sevdim mən ürəkdən can dedim,
Şir canımı sənə mən qurban dedim.*

*Ölüncə dönmərəm sən inan dedim,
Bir nökarə sən inanmaq ayıbdı.*

Fatimə:

*Bu dünyada sultan nədi, xan nədi,
Baş verərəm yar yolunda can nədi?
İbrahimsiz taxti-Süleyman nədi,
Mərdi namərdə tay qoymaq ayıbdı.*

Canpolad:

*Canpolad da sözün deyər mərdanə,
At oynadıb mən gəzərəm meydana.
Canımı verəcəm mərdi mərdanə,
Namussuz dünyada durmaq ayıbdı.*

Fatimə:

*Sərraf bilər ləli-gövhər qiyməti,
Bir oğlum var bu dünyanın ləzzəti.
Fatmayam satmaram namus, qeyrəti.
Namusu əğyara vermək ayıbdı.*

Söz başa yetdi. Canpolad soruşdu: «Bəs indi sevgilin hardadır?» Fatimə: «Mənim yarım İbrahim işə gedibdi». Canpolad atını sürdü meşədən təzə yolda İbrahimi tapdı. İbrahim başını qaldırdı gördü ki, Canpolad alıbdı başının üstünü. Canpolad dedi: «Mən səni öldürməyə gəlmişəm». İbrahim dedi: Mən də gedim atımı minim gəlim, vuruşaq. Allah ya sənə verər, ya da mənə.

Canpolad öz qəhrəmanlığına güvəndi, icazə verdi: «Sən də çay kənarına gəl, mən də». Canpolada çox təsir etmişdi Fatimənin dediyi sözlər.

Sabahısı İbrahim durub atını mindi, silahını götürdü. getdi çatdı əvən yerinə. Canpolad kəsib bərəni. Hər ikisi üz-üzə gəldi, vuruş başladı. 2 dəfə İbrahim Canpoladı vurub qırağa atından saldı. 3-cüdə dedi: «Canpolad, sənə qıymıram. Atanın çörəyini yemişəm. Nəhlət deyib getginən». Can-

polad gördü ki, hiylə qurmasa İbrahim bunu öldürəcək. Əl verdi: Raziyam-dedi. Bərabər xudafiz deyib ayrıldılar. Muxənnət Canpolad İbrahimin arxa tərəfindən elə bir qılınc vurdu ki, başı iki parçalandı. Atını sürəndə dedi: «Get Fatimə ilə yaşa, yaxşı yaşa». Fatimə hadisəni gedib memara danışdı. Memar əlini dizinə vurub dedi: Bəs mənə nə üçün demədin? Durub hər ikisi İbrahimin dalınca getdilər.

Gözün olsun heç belə şey görməsin. Nə gördülər. İbrahim qızıl qana bələnib. Fatimənin ağı başından gedib olur dəli. O gündən Fatimə düşür çöllərə. Memar İbrahimi dəfn edir, yadigar daş qoydurur. İbrahim qara torpaqda yatsın, indi sizə danışım Fatimədən. Fatimə dəli oldu düşdü meşəyə, üstü-başы tamam töküldü. Bir bulağın üstünə meşənin qalın yerində məskən saldı. Bir maral gəldi Fatimənin yanına çıxdı. Fatiməyə heyran oldu. Meylini Fatiməyə verdi. Getdi otladı, Fatimənin yanına gəldi.

Yaz gəldi maral doğası oldu. Maralın dişi bir balası oldu. Fatimə öz balasını yadına saldı. Ağlamağa başladı. İndi maral öz balasının yanında qalsın. Sizə danışım Fatimədən.

Fatimə dolaşa-dolaşa gəldi çatdı qəbiristana. İbrahimin qəbrini tapdı üstünə uzanıb 3 gün yatdı. Dördüncü günü durub ağlaya-ağlaya görək nə dedi Fatimə:

*Qanlı fələk səni məndən ayırdı,
Divana çöllərdə qaldım, ağlaram.
Açılmış gönçəydim sənin boynunda,
Xəzan vurdu vaxtsız soldum, ağlaram.*

*Leyli kimi səhraları gəzirəm,
Günü-gündən öz canımdan bezirəm.
Əzrail, gəl, can verməyə hazırım,
Bu zülmədən cana gəldim, ağlaram.*

*Fatmayam əlimdən getdi dövrənim,
Vaxtsız-vədəsiz soldu gülşənim.*

*Torpaq altda yatan şuxu tərланım,
Dərdindən divanə oldum, ağlaram.*

Söz tamam oldu, gözü yaşlı dağlara sarı üz qoydu. İbrahimin işlədiyi yola çıxdı, nə gördü. İbrahimin memar yoldaşı Fatmanın oğlu 7 yaşlı Canpoladın əlindən tutub evinə aparır. Aralı durdu dedi: Ay qardaş, mənim balamı haraya aparırsan, öldürməyemi aparırsan? Memarın gözləri yaş pərdəsinə doldu. Aldı görək Fatimə memara nə dedi:

*Fələk məni saldı zülmət dağına,
Aman qardaş, bir balamı aparma.
İxtiyar olarmı qəm dusdağında,
Aman qardaş, bir balamı aparma.*

*Düşmüşəm çöllərə divanəyəm mən,
Odlara yanırım pərvanəyəm mən.
Yaşılbaşı ölmüş bir sonayam mən,
İnsaf elə bir balamı aparma.*

Memar ağlaya-ağlaya: «Ay bacı, bir az səbr elə. Mən uşağı rahat saxlayacam, özünü də məktəbə qoyacam. O da mənim kimi memar olacaq. Anasına mehriban olacaq».

Aldı Fatimə

*Yazıq Fatma səhralarda qalanda,
Ala gözüm qan yaşı ilə dolanda,
Ürək dayanarmı öz balamı görəndə,
Öldürməyə bir balamı aparma.*

Söz tamam oldu. Uşağın üzünə mat-mat baxıb birdən maral məni gözləyir deyib meşəyə qaçdı. Gedib öz oylağına çatdı nə gördü, bir namərd ovçu gəlib maralı vurub. Maral ölüb körpə balası qalın talaya girib anasının meydana baxır. Ovçu da oturub qəlyan çəkir. Fatiməni görəndə ovçu ayağa

durdu. İstədi Fatiməni oxa tuta, sonra düşündü ki, bəni adamdı, əl saxladı. Fatimə dedi: Ovçu bu mənim bacımdı niyə vurdun? Belə deyən kimi ovçunun oxu əlindən yerə düşdü.

Aldı Fatimə

*Səni görüm ovçu qolun qurusun,
Niyə vurdun bu maralı yazıqdı.
Qanlar ağlar onun yetim balası,
Niyə vurdun bu maralı yazıqdı.*

*Ovçu, balaların başa varmasın,
Cavan ölsün görüm yaşa dolmasın.
Nə yarı, nə də yoldaşı görməsin,
Necə qıydın bu marala yazıqdı.*

*Müxənnət yarımı etdi yaralı,
Qohumdan, elimdən düşdüm aralı.
Fatmayam səbrimin yoxdu qərarı,
Düşdü balasından aralı yazıqdı.*

Söz tamam oldu. Fatimə gördü ki, ovçunun süysünü düşüb elə bildi yatıb, sən demə cəhənnəmə vasil olubdu: ancaq Fatimə özündə bir qədər ağırlıq hiss etdi tez üz tutdu qəbiristana İbrahimin qəbrini ziyarət etdi. Bu sözü başladı:

*Dad sənin əlindən, ay qanlı fələk,
Çox çəkdim ahı-zarı gedirəm.
Gözəl oldum heç muraza çatmadım,
Üzdü yarım ahı-zarı gedirəm.*

*Bircə yarın qulluğunda durmadım,
Bağ bəslədim güllərini dərmədim.
Bir doyunca mən ki, yarı görmədim,
Görmək üçün cavan yarı gedirəm.*

*Nəhlət olsun sənə, vəfasız dünya,
Heç kimi qoymursan yetişə boya.
Fatmayam yalvardım qanlı xudaya,
Əlimdən aldı ümüd varı gedirəm.*

Sözünü deyib gözlərini əbədi yumdu. Memar çox gəzdi, gəlib gördü Fatimə İbrahimin qəbrini qucaqlayıb canını tapşırıb. Çox xərc çəkdi. Fatimənin qəbrini İbrahimin yanında qazdırıb dəfn elədi. Yadigar daş qoydurdu. İbrahimin oğlu Canpoladı oxutdurdu. O da oldu memar. Memar qızı Zərqələmi İbrahimin oğluna verdi, yaşayış qurdu. Belə dostlar da var.

*Dost dostunun qədrini bilsə yaxşıdı,
Məhəbbət toruna gəlsə yaxşıdı.
Daş düşüb başıma ölsə yaxşıdır,
Hansı dostun düz ilqarı olmasa...*

*Haqqında
yazılmış şeir
və məqalələr*

AŞIQ ASLAN KOSALI

KÖÇÜR

Aşiq Alxanın ölümünə

*Adəmdən Xatəmə Xatəmdən bəri,
Dünyada yaranmış hər bir can köçür.
Bu gün də dəyişir öz dünyasını
İnsana gərəkli bir insan köçür.*

*Adı da bəllidi, özü də bəlli,
Əməli də bəlli, sözü də bəlli.
Eli, obası da, izi də bəlli.
Dili zümzüməli bir ozan köçür.*

*Fatihə oxuduq ruh aynasına
Ata-anasına, həm babasına.
Ustad daxil oldu öz dünyasına
Böyük bir dünyamız dünyadan köçür.*

VAR OLSUN

*İnsanı yaradan arzu, diləkdi,
Qoy onların arzuları var olsun.
Xalqa layiq olan el nəğməkarı
Sim tərpadən sənətkarı var olsun.*

*Aşıq Alıxan kimi şələsi altun
Əmrah barmağına el-oba məftun.
Özü kamil, sənətində Əflatun
Borçalının Kamandarı var olsun.*

*Şirəsi çox torpağında, suyunda,
Gözəllik var əsilində, soyunda,
Günləri xoş keçsin toyda, düyündə,
Türkiyənin hər diyarı var olsun.*

*Aşıq Aslan, tamam dərslər al ustaddan
Uyma nadanlara qalarsan nadan.
Ürəklər oxşayıb, könül oynadan,
Millətimin sazı, tarı var olsun!*

BARMAQLARIN

*Aşığı Əlxan, çürüdüümü,
Naxış düzən barmaqların?
Pərdə-pərdə, sədəf-sədəf,
Təldə gəzən barmaqların?*

*Qaydalara bəzək vuran,
Müdəm zil pərdədə duran,
Yığnaq yığan, məclis quran,
Şeir yazan barmaqların.*

*Həyat sonu olur belə,
Uzun ömür dönür selə,
Doxsan üç yaşında hələ,
Konyak süzən barmaqların?*

*Aslan, oxu ayət, ayət,
Dincəl, yerin olsun rahat.
Çoxlarını qoymuşdu mat,
Sənin ozan barmaqların.*

USTAD GÖRDÜM
(Ustadım Aşiq Alxana)

*Ustad gördüm tiffillikdən ələndim ələyinən,
Meylimi haqqa döndərdim işim yox kələyinən.
Göz görür, ağıl kəsir, zaman gözəl zamandı
Mərifətli mənzil kəsər ağıllı şələyinən.*

*Kimsə inkar edə bilməz zaman gözəl zamandı,
Hər kəs inkar eyləyirsə o acgözdü, yamandı.
Qulluğa, vara aldanıb azma yolnu amandı
Qılınc alıb, qalxan taxıb oynama fələyinən.*

*Kosalıda adət budur qonağa hörmət eylər,
Zəhmətinə arxalanar ad alar, şöhrət eylər.
Aşiq bu yerdə sözünü sənə nahayət eylər
Ayıq ol tutmaq çətindi Aslanı tələyinən.*

BAŞ ƏYDİM

*Əlimə saz aldım tifil çağından,
O zamanın sənətinə baş əydim.
Ustad dedim, kamalına vuruldum,
Aşıq Alxan qüdrətinə baş əydim.*

*Əmrahın dil açan telli sazına,
Xındının bülbültək xoş avazına,
Qırxılı Hüseynin ərki-nazına,
Saraçlının söhbətinə baş əydim.*

*Nurəddinin zümrüməli səsinə,
Əhmədin sənətə tam həvəsinə,
Məhəmmədin şairənə bəhsinə,
Kamandarın hikmətinə baş əydim.*

*Aslanam, baş əydim hər həqiqətə ,
Çalışdım ki, çatım xoş ləyaqətə.
Ozan sənətində bu ülvyyəyə
Ellər verən qiymətinə baş əydim.*

KİMİ

*On il bir ustada qulluq eylədim,
Durdum qabağında sadıq qul kimi.
Çalışıb qazandım etimadını
Hörmət etdi mənə bir oğul kimi.*

*Şeirlər oxudu, söylədi dastan.
Hali etdi məni hər bir hacatdan.
Dini açıqladı, öyrətdi Quran,
Mən də ləhcələndim bir bülbül kimi.*

*Ustad əməyilə yol-ərkan aldım,
Qeyrətlə, namusla təmiz dolandım.
Öz adımla, zəhmətimlə ucaldım
Qeyrisinə sarılmadım çul kimi.*

*Yaxşını anladım, yamanı bildim,
Elimi, obamı sevdim, sevildim.
Xalq içində "Aşıq Aslan" deyildim,
Pöhrən atdım, ətir saçdım gül kimi.*

AY USTA

*Xudadan verilib sənin xeyir payın, ay usta,
Silinərmi qulaqlardan hay-harayın, ay usta,
Polad qədər davamlısan, qılinc kimi kəsərli,
Çox nizamdı sinən üstə oxun-yayın, ay usta.*

*Sənətiyin kimyasısan bor-boyası səndədi
Dastanların, şeirlərin müəmması səndədi.
Sazın, sözün vurğunusan hər havası səndədi,
Bir əvəzsiz sənətkarsan, yoxdur tayın, ay usta.*

*Bu gün başın ağ görünür əzəmətli dağ kimi,
Qapın hər yana açıqdı bol bəhrəli bağ kimi.
Ağsaqqalnan ağsaqqalsan, uşaqnan uşaq kimi
Halal südünü əmmisən sən ananın, ay usta!*

*Ümmanlardan şirələnib almısan muradını,
Neçə-neçə şagirdlərə gərmisən qanadını.
Itirmərəm zəhmətini, unutmaram adını,
Aşığı Aslan Kosalıdan ol arxayın, ay usta!*

SƏNSƏN

Elxan Məmmədli

*Aşıq Alxan, sənətinə min əhsən,
İnci sənsən, sədəf sənsən, dürr sənsən.
Sazın-sözün obalara səs salıb,
Çağlayırsan yenə təbi gur sənsən.*

*Nəhənglərə baş verməyən aşıqsan,
Bizim məclislərə yar-yaraşıqsan.
Neçə-neçə bənd-bərələr aşıbsan,
İndi yenə qalxıb-daşan Kür sənsən.*

*Bilirəm qədrini hər bir anın da,
Elxan atəş görür odlu canında.
Olmasaydı Aşıq Aslan yanında,
Deyərdim ki, bu meydanda bir sənsən.*

27.XII.1989

ŞAİR İMDAD NƏZƏRLİ

SINDI TELLİ SAZIN BİR SARI SİMİ

*Bir boşluq yarandı pərdələr üstdə,
Sındı telli sazın bir sarı simi.
Yəqin yazı-qədər durubmuş qəsdə,
Alxan mizrabında biz görək kimi?*

*Təbiət Alxanı bir də yaratmaz,
Bir dəfə vermişdi, geri qaytarmaz.
Uyuyan ürəyi bir də oyatmaz,
Onu tək kim çalar “zil” ilə “bəmi”.*

*Pərdələr üstündə barmaqlar gəzib,
Hava bəstələyib, güllər düzəndə,
Məclisdə gözəllər qaş-göz süzəndə,
İmdad unudardı hər dərdi-qəmi.*

İmdad Məmmədovun dediklərindən: Vida mərasiminin sonunda Aşıq Aslan Kosalı sözü aşığın qızı – sinəدفتər Bəsti xanıma verdi. Bəsti xanım camaata öz minnətdarlığını bildirdikdən sonra qəmli bayatı karvanı ilə atasını ağladı. O, elə ağladı ki, hamının qəlbində dərd-qəm karvanı yaratdı. Mən isə az-çox yazan şair kimi Bəsti xanıma təsəlli verməli oldum:

A BƏSTİ XANIM!

*Sənin ağlamağın od saldı cana,
Ağlama, sızlama, a Bəsti xanım!
Bayatı səslədin sən yana-yana,
Ağlama, sızlama, a Bəsti xanım!*

*Zirvədən-zirvəyə yüksələn atan,
Ürəkdə uyuyan, ürəkdə yatan,
Bir "Ələsgər" adlı zirvəyə çatan,
Yaşayır, ağlama, a Bəsti xanım!*

*Alxan Qarayazlı türk dünyasından,
Bəli, bil min əsrlik söz aynasından,
Həm toy-bayramından, həm də yasından,
Silinməz, ağlama, a Bəsti xanım!*

*Bir ana sevindi o yarananda,
Bir dünya ağladı hicranlananda,
20-ci yüz il tamamlananda
Ağlatma, sızlama, a Bəsti xanım!*

*Aşıqlar ustadı, şair ustadı,
Ürəklərdə yaşar Alxanın adı.
Müəllim İmdadı, şair İmdadı,
Kövrəltmə, sızlatma, a Bəsti xanım!*

ƏZİM İSMAYILBƏYLİ:
“UNUTMAZ, BU OBA, BU MAHAL SƏNİ”

Aşiq Alxan Kosalı elində yurd salıb, nə az, nə çox 80 ilə qədər çalib-çağırmışdır. Yeniyetmə yaşında ikən saza-sözə meyl salan bu odlu ürək sahibinin yaş fərqi çoxlarını təəccübləndirsə də, özünə əsla təfəvüt etməzdi: “El aşığı yalnız çalib-çağırdığı illəri, hətta ayları, günləri ömürdən hesab etməlidir, – deyərdi, – dünyaya gəlib-getdiyi rəsmi və ya qeyri-rəsmi tarixi yox”. Bu yönümdən ustad sənətkar əsrimizin demək olar yaşadı idi, az qalmışdı yüzü haqlasın. Azərbaycanın aşiq sənətinə yaxından bələd olan bu görkəmli saz və söz ustadı, klassiklərdən üzü bəri çağlayıb gələn el hava və havacatlarını əzbərdən çalib-oxuyar, necə deyərlər, onların sinədəftəri idi. Saz və sözü qiymətinə mindirən Aşiq Alı, Dədə Ələsgər, Aşiq Şenlik, şair Nəbi Fəxrəli, Ağacandan üzü bu yana çağdaş sənətkarlardan Aşiq Sadiq, Xındı Məmməd, Aşiq Əmrah, Aşiq Hüseyn, Saraclı, Aşiq Kamandar, Aşiq Məhəmməd Sadıxlı, Aşiq Aslan, Aşiq Nurəddin, Aşiq Əhməd və onlarca başqaları bu torpaqdan su içmiş, bu elin-obanın havasını almışlar. Aşiq Alxan üçün iki varlıq vardı: bir sənət, bir də sənətkar dünyası! O, mənəli, lakin min bir məşəqqətlə keçən ömründə sonadək bu devizinə sadıq qaldı, nə sənət aləminə, nə də sənətkar dünyasına gəc baxdı, eyni şövqlə yazıb yaratdı, özündən sonra zəngin irs qoyub getdi.

Bu sadə və təvazökar insanın həyatında elə unudulmaz məqamlar var ki, xatrlamamaq qeyri-mümkündür. Bir neçə ilin sözüdür. Qapının zəngi basıldı. Qalxıb açdım. Gözlərimə inanmadım. Aşiq Alxan əlində saz kandarda durub. İçəri dəvət etdim. Arxasınca oğul-uşağı görünəndə təəccübünü gizlətmədən:

– Səni yoluxmağa gəlmişik, haçandı eldən-obadan sorağın gəlmir, – deyib sazı köynəyindən çıxarıb sinəsinə basdı. Mənə elə gəldi ki, ustadın barmaqlarında saz

sazlığından çıxıb dağ çayına, gur şələləyə çevrildi, neçə dəərə aşdı, düz keçdi şəhər mənzilində. Mən süfrə açanadək Borçalı ozanı aram olmadı, tamarzı yağısıyla hava və havacatları bir-birinə calaya-calaya sanki dəhnənin ağzını açmışdı – çağlayıb kükrəyən saz-söz vəhdətindən doğan sənət dəhnəsinin. Çaldı-oxudu, oxudu-çaldı, dincəlmək bilmədən, yorulmadan. Gözlərim önündə 40 il əvvəl tanıdığım qarabığ, şux qamətli, sinəsində saz, at üstündə el-obanı qarış-qarış gəzib, min bir məclis yola verən, özündən deyib, özündən kəsib-bağlayan neçə-neçə saz tutan, söz “xırıd” edəni küncə qıslayıb, Qaraçöpdə filan bəyi atdan endirib yəhərinə sıçrayan Alxan canlandı. Qonağın gəlişilə oturuşumuz dan yerinin ağarmasınadək çəkdi. Ayağa qalxanda gözü divarda xalça üstündəki saza dəyəndə:

– Borçalı ziyalısının evində saz görəndə çiçəyim çırtdayır. Onu çalsan da olar, çalmasan da. Saz bizim mənəvi varlığımızın rəmzidir, – deyib kitab rəfindəki “Qarabağnamə”ləri görəndə ürəyi atlandı: – Gör harda yadıma düşdü. Ulu babalarımız nə qədər ağıllı, nə qədər uzaqgörən imişlər. “Əsli və Kərəm”i deyirəm, ha. Heç vəcəhlə Əslini Kərəmə yar etməyiblər. Elə Kərəm də Kərəm əli olub. Görün Əsli ona “Dinimi qəbul etsən atam mənə sənə verər” deyəndə nə cavab verib:

*Sünbül olub sarmaşaydım saçına,
Sünbülə bənzəyər saçın, erməni.
Girəydim kilsənə, dönüb xaçına,
Boynuna taxaydım xaçın, erməni...*

*...Kərəmin gəzdiyi Rumdu, İreydi,
Dostlar arasında ərzi gileydi;
Məhəmmədin dini dinindən yeydi,
Mən dönüm dinimdən neyçin erməni?*

Ustad sanki bununla qəlbində qövr bağlamış vətən nisgilini, yurd həsrətini bir daha çözlədi. Sazı köynəkləyib

qoltuğuna alanda soruşdum:

– “Əsli və Kərəm”də bu qoşmanı xatırlamıram...

– Eh, oğul, bu bütöv bir qoldur. Erməni dini pisləndiyinə görə atıblar dastandan...

Aşıq daha nəşə demək istəyirdi ki, sözünü uddu. Handan-hana dillənərək: – Sınəmdə, necə deyərlər, “xoruz səsi” eşitməmiş o qədər dastanlar, rəvayətlər yatır ki, sağlıq olsun, ha deyirəm, ya lentə, ya kitaba salım, macal tapa bilmirəm...

Doğrudan da, əcəl el sənətkarına macal vermədi ki, arzu və istəklərini həyata keçirsin, dünyasını qəflətən dəyişdi. Bu, həmin Aşıq Alxan Qarayazılı idi ki, Azərbaycan incəsənət ustaları ilə birdikdə Moskvada keçirilən dekada və festivallarda yüksək sənətkarlıq nümayiş etdirərək laureat adını qazanmış, orden və medallarla mükafatlandırılmışdır. Qocaman el ağsaqqalı ən böyük mükafatını xalqına xidmətdə görürdü. Odur ki, böyük ozanın aramızdan getməsi Qarayazıda el yasına, Borçalıda ağır matəmə çevrildi. Aşıq Alxan Qarayazılı haqq yerinə tapşırmağa gələn insan axınının ardı-arası kəsilmək bilmirdi. Ulu ustada son ehtiram borcunu verməyə gələn pərəstişkarları və sənətsevərlər göz yaşlarını saxlaya bilməsələr də dodaqaltı pıçıladaşırdılar:

– Unutmaz bu oba, bu mahal səni. Aşıq Alxan, əbədiyyət evində rahat uyu. Allah sənə rəhmət eləsin.

GƏL, BİR DƏ TANIŞ OLAQ, USTAD!

Ustad Aşıq Alxan Qarayazılı ilə hər görüşüm bir tanışlıq idi. Hər dəfə onunla qabaq-qənşər gələndə böyük ozanın bir sirri bəlli olurdu mənə. Hər dəfə saz dünyasına qayıdırdım, üzü Dədə Qorquddan bu yana türk dünyasının azman saz-söz sənəkarları Yunis İmrə, Qurbani, Xəstə Qasım, Tufarqanlı Abbas, Dədə Ələsgər, Dədə Şəmşir gəlib dururdu gözlərim önündə. Aşıq Alxanın hər çalğısı, hər oxuması məni az qala tərki-dünya edərdi, saza yenidən vurulurdum, ulu bir sənətin sirr dəryasına gedib çıxardım. Soruşanda ki, ay Alxan baba, bu nə eşqdır, bu nə möcüzədir belə?! Gülümsünərdi, barmaqları ana sazın pərdələrində gəzinə-gəzinə sazın hikmətindən danışardı, saz havalarını xırdalayardı.

Aşıq Alxan sənətinin dərya dərinliyinə vardığıca ürəyim uçunardı, dönə-dönə saza yenidən vurulurdum. Bax, Əmrah belə çalardı, Xındı Məmməd Kərəmi belə yandırırdı – deyərdi. Əsrimizin həmyaşıdı olsa da belə sazı əlindən yerə qoymazdı, sinəsinə basanda meydan açardı, ərşə-kürşə od vurub yandırardı.

XX əsrdə türk dünyasının ən böyük ozanı, Dədə aşığı Alxan Qarayazılıni çoxdan tanyırdım. Lap çoxdan. Elə ilk tanışlıqdanca onun sənətinə, sənətkarlığına vurulmuşdum. Heç özüm də bilmədən simsar olmuşdum ona. Qonuşduqca şirin söz-söhbətindən doymaq bilmirdim. Hardan deyərdim, ordan cavab verərdi. Onun ağıl dəryası o qədər geniş idi ki, yığib-yığışdırmağa bir ömür bəs eləməzdi. Hayıf, o dəryadan az şey qaldı bizə. Macal tapıb sözünü, söhbətini yaza bilmədik. Özüylə apardı çox şeyi sinəsində.

Ölməz sənətkar vətən torpağından tamarzı qalacağını, saz çalıb söz qoşduğu, at minib küştü tutduğu ulu dağlardan nigaran gedəcəyini bilirdi. Elə hey “Dağlar amanatı” deyərdi. Qaraxaçda, Cırçırdı, Təhlə dağlarında ağır-ağır məclislər qurduğunu, Xozeynin, İsxan ağanın məclislərində

günbatandan xoruz banınacan oxuduğunu elə yerli yataqlı söylərdi ki, heyran qalmaya bilmirdin.

Ərənlərin, igidlərin söz məclisində meydan quran ustad halal ömründə sözündə qəti, sənətdə bac verməyən bir yenilməz olmuşdur. Mərdlər meydanına mərdanə girən bu dünya namərdlər məclisindən qisasız çıxmayıb.

*Alxanam, sazımla mən ucalmışam,
Müxənnət deməsin tez qocalmışam.
Yaltaqlar başından çox tac almışam,
Namərddə qalmayıb qisasım mənim.*

– deyən ustad namərdə, alçağa bac vermədiyinə işarə edir.

Sənətinin qulu olan Dədə Alxan ömrünün son məqamı-nadək belə şan-şöhrət iddiasında olmayıb. Sənətkarlığın incəliklərini xırdalayanda həmişə rəhmətlik Dədə Əmrahın, Xındı Məmmədin, Saraşdı Söyünün, Aşıq Sadığın, Azafli Mikayılın sənət dünyasının sonsuzluğundan, intəhasızlığından danışardı. Aşıqların sınaq meydanında onların sənət şücaətindən, sənətkar mədəniyyətindən danışanda dili ağzına sığmazdı.

Aşıq Alxan ulu sənətkarıydı, Dədə aşığıydı. Onun səsi-sorağı təkəcə Qarayazı – Borçalı çərçivəsində qalmırdı. Onun hüdudlarını aşırı.

Hərdən zarafat edərdik. Tez-tez Aşıq Alının “Ölüm haqdı, çıxmaq olmaz əmirdən” fikrini vurğulayanda zarafatından qalmazdı: – Yox əşşi, yüzü keçirməmiş məndən köçdü yoxdur – deyərdi. – Qoysanız bir yüz il də yaşayam. Sonra da dönüb deyərdi: “Bir o mənim “Endirər” divanımın tapşırmasını de görüm. Mən də deyərdim:

*Dərin dəryaya boylandım,
Mən keçmişəm ümmanı.
Hər yaranmış öləcəkdir,
Kim tutacaq dünyanı?*

*Mən Alxanam, haqq bilirmi,
Vardır axır zamanı,
O dünyanı yada salan
Məhşərə baş endirər.*

Aşıq Alxan şəxsiyyətinin böyüklüyündən, sənətkarlığının bənzərsizliyindən, təkrarsızlığından danışmaq qurtarmaq olmaz. Onun bizə qoyub getdiyi zəngin irs zor tədqiqat tələb edir. Biz onun qoşqularını, dastan və nağıllarını araşdırdıqca hər dəfə Aşıq Alxanla yenidən tanış olacağıq.

Ə.Dəyirmançı

Mündəricat

<i>Redaktordan.</i> Aşıq Alxan necə var elə.....	3
Aşıq Alxan Qarayazılıının söz-saz dünyası.....	5
Saz ifaçılığı.....	7
Dastan yaradıcılığı.....	8
Aşıq Alxanla müsahibə.....	10
«Xeyir-duamı Aşıq Ələsgər verdi».....	10
«Ölənə qədər vuruşacam».....	17
Haqqında yazılanlardan və deyilənlərdən parçalar.....	18
<i>Deyişmələr</i>	
Qaraçöplü Aşıq Musa ilə deyişməsi.....	23
Aşıq Rza ilə deyişməsi.....	27
Molla Süleymanla deyişməsi.....	30
Qocalmazdım.....	36
Təbiət şeirləri.....	38
Dağlar.....	39
Ağlama.....	40
<i>Bayatılar</i>	
Bayatılar.....	48
<i>Gəraylılar</i>	
Dağlar.....	51
Bu dağlardan.....	52
Boylana-boylana.....	53
O Gözəlin.....	54
Nələr keçdi.....	55
Qarayazı.....	56
Nələr keçdi.....	57
Yavaş-yavaş.....	58

Məndədi	59
Mərdi-mərdanə	60
Danışma	61
Yarım ola	62
Olmasın	63
Daha	64

Qoşmalar

Məni	67
Qocaldım	68
Yığvalım döndü	69
Əyməsə	70
Bağlıdı	71
Keçdi	72
Sağ-salamat qal	73
Ay bizim elli	74
Qara torpaqda	75
Gəlmişəm	76
Görürəm	77
Qalmasın	78
Nə yazım indi	79
Deyiləm	80
Yaraşmaz	81
Bənövşə	82
Ay beləsindən	83
Gəlməsin	84
Endirən fələk	85
Gürcüstanda boy atmışam	86
Gözəldi	87
Yuva salıb	88
Yaxşısı	89
Saz sənə qurban	90
Danışma	91
Ziyarətdən gəliрсən	92
Yazdım	93
Görmüşəm	94
Gülür	95
Nəyə lazım	96

Deyil	97
Öləcəkdi	98
Nə bilir.....	99
Getdi	100
Xanası dar olar	101
Ceyran	102
Ağrı dağı	103
Borçalıdadı	104
Yazılmır Aşiq.....	105
Üz-üzə gəlsin	106
Beş indi	107
De nədi	108
Karvanım mənim.....	109
Görmədim	110
Gördüm.....	111
Bizimdi	112
Yedirmədimi.....	113
Getdi	114
Var.....	115
Düşməmiş.....	116
Şana yetişməz	117
Mənim	118
Ay zalım	119
Yaxşısı	120
Qalmayacaqda	121
Gedir	122
Olmasa	123
Dəyməsin	124
Əgər	125
Sataşma	126
Barı olardı.....	127
Gedir	128
Həç	129
Vətəndi vətən.....	130
Deyirəm	131
Görmüşəm	132
Məmələrin	133
Yalvarır	134
Mənim	135

Yanı mən	136
Nə isə	137
Bilin	138
Yarım var	139
Ola bilməz	140
Yatacaq.....	141
Dayan	142
Dostum	143
Qayıt	144
Qocalmağı var	145
Sən də gör	146
Döndü nə döndü	147
Sürgün və ya qürbət şeirləri.....	148
Keçir	149
Gəlibdi	150
Gedirəm	151

Təcnislər

Bir saat.....	155
Halala çıxar.....	156
Ay yana-yana	157
Ay şirin-şirin	158
Görəndə	159
Ay hayıf-hayıf.....	160

Divanilər

Neynim	163
Yüküm.....	164
Olmasa	165

Dastanlar

Yunan pəhləvanı İsbəndiyarın nağılı	169
Yetim oğlu Məhəmmədin dastanı.....	182
Qul Əhməd dastanı.....	208
Gövhər.....	220

İbrahim və Fatimə.....	228

Haqqında yazılmış şeir və məqalələr

Aşıq Aslan Kosalı «Köçür».....	241
Var olsun	242
Barmaqların.....	243
Ustad gördüm	244
Baş əydim.....	245
Kimi.....	246
Ay usta.....	247
Sənsən	248
Şair İmdad Nəzərli «Sındı telli sazın bir simi» ..	249
A Bəsti xanım	250
Əzim İsayılbəyli: «Unutmaz, bu oba, bu mahal səni»	251
Gəl, bir də tanış olaq, ustad!.....	254

Toplayıb tərtib edənlər

Vahid  m rli
Sabir Mustafa ođlu

TƏBİƏT ALXANI

BİR D  YARATMAZ

Nəşriyyatın direktoru
Mətbəenin direktoru
Texniki redaktoru
Kompyuter dizaynı

E.A.Əliyev
S.O.Mustafayev
M.H.Xanbabayeva
A.A.Əliməmmədova

Çapa imzalanıb: 17.06.2010. Formatı 60x90 ¹/₁₆.
F.ç.v.16,5. Sayı 500 nüsxə.

«Çaşıoğlu» nəşriyyatı
«Çaşıoğlu» mətbəəsi
Bakı ş., M.Müşfiq küç., 2E.
Tel.: 447-49-71